

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา

กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ได้กำหนด วิสัยทัศน์สำหรับเป็นกรอบและแนวทางในการปฏิบัติภารกิจในช่วงระยะเวลา 10 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2543-2553 ว่า

“เป็นองค์กรหลักในการจัดสวัสดิการสังคมและส่งเสริมให้มีเครือข่าย การดำเนินงานเพื่อให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึงและได้มาตรฐาน”

การกำหนดวิสัยทัศน์ดังกล่าว เป็นการตอบสนองต่อนโยบายแผนการ ปฏิรูประบบบริหารภาครัฐ ซึ่งจะต้องมีการจำกัดบทบาทและภารกิจของหน่วยงาน ให้เหลือเฉพาะกลุ่มเท่าที่จำเป็นและมีการปรับใช้ระบบการบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์ สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้อย่างรวดเร็ว คล่องตัวและเป็นรูปธรรม (กรมประชาสงเคราะห์ ; 2543:8)

ในสถานการณ์ที่เป็นจริง กรมประชาสงเคราะห์มีบทบาทที่ครอบคลุม ประชากรวัยต่างๆ ที่ประสบปัญหาอย่างหลากหลาย เพื่อแก้ไข บัองกัน พัฒนาให้มีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าประชาชน ได้รับบริการด้านสวัสดิการจากรัฐ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี และมีความสุข ทั้งนี้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายของกรมประชาสงเคราะห์ ได้แก่ เด็ก สตรี คนชรา คนไร้ที่พึ่ง ผู้ติดเชื่อและผู้ป่วยเอดส์ ผู้ประสบภัย ผู้ประสบปัญหาทางสังคม รวมทั้งกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคมอื่น ๆ เช่นชาวเขาและสมาชิกนิคมสร้างตนเอง เป็นต้น ซึ่งในการจัดบริการหรือช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์นั้น กรมประชาสงเคราะห์ได้พัฒนาและปรับปรุงกลยุทธ์ รูปแบบและ วิธีการอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของปัญหาและ สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป โดยคำนึงถึง

บทบาทการมีส่วนร่วมและผลประโยชน์อย่างสูงสุดของผู้รับบริการ โดยมีหน่วยงานภายใต้โครงสร้างการบริหารงานของกรมประชาสงเคราะห์ ทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค กระจายกันอยู่ทั่วประเทศมีการปฏิบัติงานในขอบเขตความรับผิดชอบ รวมทั้งมีการสนับสนุนและประสานงานกับหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรประชาชนอย่างต่อเนื่องและใกล้ชิด

ในส่วนของ "ชาวเขา" ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่กรมประชาสงเคราะห์ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการพัฒนาและสงเคราะห์มากกว่า 40 ปีนั้น รัฐบาลได้มีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมสวัสดิการต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นคนไทยต่างวัฒนธรรม และเป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคมไทย (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 2540:34) ให้ได้รับความช่วยเหลือคุ้มครอง และได้รับบริการทุกด้านอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม โดยสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี พ.ศ. 2540 มาตรา 80 วรรคสอง ระบุว่ารัฐต้องสงเคราะห์ คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการ หรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ และในปัจจุบันมีชาวเขาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งอยู่ในข่ายของการได้รับบริการสวัสดิการสังคมกว่า 800,000 คน ภายใต้โครงสร้างของกรมประชาสงเคราะห์ที่มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรงและใกล้ชิดกับชุมชนชาวเขาได้แก่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาประจำจังหวัด 14 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่การปฏิบัติงาน 20 จังหวัด ที่มีประชากร ชาวเขาอาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือ และภาคกลางด้านทิศตะวันตกของประเทศ (กองสงเคราะห์ชาวเขา, 2538:8) ทั้งนี้กองสงเคราะห์ชาวเขา ซึ่งเป็นองค์การบริหารราชการส่วนกลางของกรมประชาสงเคราะห์และรับผิดชอบดูแลการปฏิบัติงานของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขานั้น ได้พัฒนารูปแบบและวิธีการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของรัฐในอันที่จะทำให้ชาวเขาเป็นคนไทยที่มีคุณภาพและพึ่งตนเองได้

หากจะย้อนไปในยุคเริ่มต้นของการดำเนินงานเกี่ยวกับชาวเขาของภาครัฐและหากไม่นับกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนแล้ว กรมประชาสงเคราะห์ก็เป็นหน่วยงานแรกที่เข้าไปพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของประเทศไทยโดยมีการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขา ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2502 ขึ้น 4 แห่ง คือที่ดอยมูเซอ จังหวัดตาก ดอยเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

คตยภูลมโลม จังหวัดเพชรบูรณ์ (รวมเขตจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเลย) และที่ม่อนแสนใจ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย (กรมประชาเคราะห์ 2511 อ้างในจัตติภักดิ์ บุรุษพัฒน์, 2528:173) ซึ่งนับเป็นรูปแบบการดำเนินงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของกรมประชาสงเคราะห์รูปแบบแรกที่มีขึ้นอย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตามเนื่องจากมีอุปสรรคข้อขัดข้องต่อการดำเนินงานนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาเป็นอย่างมากทั้งด้านงบประมาณและอัตราค่าสิ่งตลอดจนอุปกรณ์อื่น ๆ (สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย, 2529:14) จึงได้มีการเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินงานเป็นศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่ (หน่วยบ้านหลัก) โดยมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานอยู่อย่างใกล้ชิดกับชุมชนชาวเขาตามพื้นที่ห่างไกล เพื่อเป็นตัวแทนของภาครัฐในการเสริมสร้างความเจริญ และความเข้มแข็งแก่ท้องถิ่น

1.2 ความสำคัญของปัญหา

การดำเนินงานเกี่ยวกับชาวเขาของภาครัฐในปัจจุบัน ได้มีนโยบายให้กลุ่มเป้าหมายครอบคลุมประชากรที่อยู่บนพื้นที่สูงทั้งหมด ซึ่งมีปัญหาชาวเขาคนไทยและกลุ่มชนอื่น ๆ ที่รัฐบาลไม่ได้มีนโยบายหรือ มาตรการดูแลดำเนินการ เป็นการเฉพาะ โดยมีแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2535-2539) และฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นกรอบแนวทางการดำเนินการของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งแผนฯดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ในส่วนของหน่วยงานภาครัฐนั้น ได้มีหน่วยงานในระดับกระทรวงที่เกี่ยวข้องถึง 9 หน่วยงาน

ตามแผนแม่บทฯ ดังกล่าว กรมประชาสงเคราะห์มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการส่งเสริมสวัสดิการสังคมบนพื้นที่สูง รวมทั้งเป็นแกนกลางในการประสานการดำเนินงานพัฒนาข้อมูลประชากรบนพื้นที่สูงร่วมกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด การพัฒนาจิตใจและส่งเสริมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง และดำเนินการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในภารกิจที่หน่วยงานปกติไม่สามารถดูแลได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า

บทบาทของกรมประชาสงเคราะห์ในการพัฒนาบนพื้นที่สูงนั้นมีอยู่อย่างหลากหลาย หนึ่งตามสภาพข้อเท็จจริงปัจจุบันนั้น เจ้าหน้าที่ของกรมประชาสงเคราะห์ก็ยังมีบทบาทหน้าที่อยู่อย่างเข้มข้นและเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ในการเป็นผู้นำเพื่อการพัฒนาชุมชนชาวเขาซึ่งเป็นพื้นที่ชนบทห่างไกลและล้าหลังอยู่เป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ดีถึงแม้การดำเนินงานพัฒนาและสงเคราะห์ชุมชนบนพื้นที่สูงของกรมประชาสงเคราะห์และหน่วยงานอื่น ๆ ในช่วงที่ผ่านมาจะทำให้สภาพความเป็นอยู่ของชาวเขาได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิมอย่างเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนนั้น สิ่งหนึ่งที่ต้องคำนึงในกระบวนการพัฒนาก็คือบทบาทของชาวบ้าน ที่จะได้มีโอกาสในการกำหนดอนาคตของตนเอง มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองในทุกขั้นตอน ซึ่งเจ้าหน้าที่ในระดับสนามของกรมประชาสงเคราะห์ได้รับการพัฒนาทักษะด้านนี้มากกว่า 2 ทศวรรษ แต่ถึงกระนั้นกระบวนการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเพื่อการพัฒนาต่างๆ เท่าที่เคยยึดถือปฏิบัติก็มักจะเป็นบทบาทของเจ้าหน้าที่เป็นผู้ส่งผ่านไปยังชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ โดยมักจะมองข้ามศักยภาพของชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน จนประสบความสำเร็จทำให้ชุมชนเข้มแข็ง จึงเป็นการสูญเสียโอกาสไปอย่างน่าเสียดาย

การริเริ่มโครงการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาวชาวเขาเชิงอนุรักษ์เป็นรูปแบบใหม่ของการดำเนินงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา เพื่อเสริมสร้างบทบาทและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านในระดับรากหญ้าให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง โดยมีโอกาสถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวความคิดและภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาตามสภาพแวดล้อมของวิถีชีวิตจริง และมีบรรยากาศที่เป็นกันเอง ซึ่งแน่นอนที่สุดว่า เนื้อหาเรื่องราวที่นำมาถ่ายทอดกันนั้นได้ผ่านการพิสูจน์ความถูกต้องเหมาะสมมาแล้ว โดยเจ้าหน้าที่ของกรมประชาสงเคราะห์ในฐานะที่เป็นนักพัฒนาจะต้องเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนอยู่เบื้องหลังการดำเนินงานของชาวบ้าน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันของชาวบ้าน จะมีทั้งบทบาทของวิทยากรและบทบาทของนักเรียน ที่จะเป็นการลดช่องว่างในด้าน การสื่อสารและความเข้าใจระหว่างชาวบ้านด้วยกันในลักษณะชาวบ้านสอนชาวบ้าน

กระบวนการโรงเรียนชาวบ้านจะเป็นการกระตุ้นการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง อันจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งในระดับฐานรากของสังคม ไม่ว่าจะในแง่ของการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาสังคม การเปลี่ยนแปลงวิถีคิด การสร้างกระบวนการกลุ่ม การพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่า ตลอดจนการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงที่ไม่สามารถแยกออกได้จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรบนพื้นที่สูง หรืออาจจะเป็นการเรียนรู้ในเรื่องใดๆ ก็ตามที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน อันจะเป็นการสร้างฐานของสวัสดิการชุมชนให้เข้มแข็งขึ้นด้วยกระบวนการพัฒนาที่ชาวบ้านช่วยกันส่งเสริมสนับสนุนนอกเหนือไปจากโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลภายนอกนำเข้าไปสู่ชุมชน ดังนั้นโครงการโรงเรียนชาวบ้าน จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนบนพื้นที่สูงเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนขึ้นด้วยศักยภาพของคนภายใน ชุมชนนั่นเอง

อนึ่งการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมโรงเรียนชาวบ้าน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างบทบาทของชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่นในหลาย ๆ ด้านนั้น กรมประชาสงเคราะห์ ในฐานะที่เป็นองค์การภาครัฐนั้น เป็นการดำเนินการภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในหลายมาตรา อาทิเช่น มาตรา 46, 76, 79, 80, และ 81 เป็นต้น ซึ่งกล่าวถึงบทบาทการมีส่วนร่วมและสิทธิของชุมชน ในการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและการอนุรักษ์พัฒนาใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้ประชาชน ครอบครัวและชุมชนมีความเข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้

ดังนั้นในภาพรวมของกิจกรรมโรงเรียนชาวบ้านจะเป็นกลยุทธในการพัฒนาท้องถิ่นในระดับพื้นฐานที่บูรณาการจากประสบการณ์ของชาวบ้าน ซึ่งชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน มีจุดเด่นที่เป็นแบบอย่างแห่งความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม และส่งเสริมให้ชุมชนอื่นมาเรียนรู้เพื่อขยายผล จะเป็นแนวทางให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาการขององค์การชาวบ้าน องค์ความรู้ของท้องถิ่น และกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านได้อย่างแท้จริง

1.3 วัตถุประสงค์

เอกสารงานวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ คือ

1. เพื่อเป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี รูปแบบ และวิธีการดำเนินงานของโครงการโรงเรียนชาวบ้าน
2. เพื่อศึกษามลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ รวมทั้ง
3. เพื่อศึกษามลกระทบของกิจกรรมโรงเรียนชาวบ้านที่มีต่อชุมชน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

เป็นการศึกษาวิจัยในกิจกรรมโครงการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ ของกองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงาน และสวัสดิการสังคมตามแผนงาน ในปีงบประมาณ 2543-2544 ซึ่งดำเนินการโดยศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา 14 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดตาก จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดกาญจนบุรี ด้วยความร่วมมือของชุมชนชาวเขา ที่จัดตั้งเป็นโรงเรียนชาวบ้านและชุมชนชาวเขาที่เข้าร่วมศึกษาเรียนรู้ การแลกเปลี่ยน จำนวน 38 แห่ง โดยมีสำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหน่วยงานสนับสนุนทางด้านวิชาการและการประสานงาน

1.5 วิธีการศึกษา

เอกสารฉบับที่ใช้วิธีการศึกษาที่ผสมผสานระหว่างการศึกษาด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary research) และการสำรวจภาคสนาม (Field survey) ด้วยการสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group interview) ในกระบวนการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือชาวบ้านที่เป็นวิทยากร และชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้ แลกเปลี่ยนหรือมีบทบาทเป็นนักเรียน

1.6 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

1.6.1 โรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์

ในเอกสารฉบับนี้ใช้คำย่อว่า “โรงเรียนชาวบ้าน” หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้แลกเปลี่ยนความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ วัฒนธรรม หรือแนวคิดในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับดำรงชีพประจำวันและการพัฒนาหมู่บ้านระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง โดยมีชาวบ้านฝ่ายหนึ่งแสดงบทบาทเป็นวิทยากรและอีกฝ่ายหนึ่งแสดงบทบาทเป็นนักเรียน ในลักษณะชาวบ้านสอนชาวบ้าน ภายใต้บรรยากาศวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นการเน้นบทบาทการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอย่างเป็นระบบ ดำเนินการโดยชาวบ้านและเพื่อชาวบ้าน

1.6.2 สวัสดิการสังคม (Social Welfare)

กองวิชาการและแผนงาน กรมประชาสงเคราะห์ (2543) ให้ความหมายว่า เป็นระบบจัดการบริการทางสังคม เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาทางสังคมและพัฒนาสังคม รวมทั้งการเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคมเพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ในระดับมาตรฐานโดยบริการดังกล่าวจะต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนให้ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมทั้งในด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การประกันรายได้ สวัสดิการแรงงาน นันทนาการ และบริการทางสังคมทั่วไป

1.6.3 บริการทางสังคม (Social Services)

กองวิชาการและแผนงาน กรมประชาสงเคราะห์ (2545) ได้ให้ความหมายว่า “หน้าที่ความรับผิดชอบหนึ่งของรัฐบาลที่มีต่อประชาชนในการจัดสรรบริการเพื่อสร้างเสริมชีวิตความเป็นอยู่และสวัสดิภาพของประชาชนด้วยจุดมุ่งหมายของการป้องกัน การบำบัดความเดือดร้อน การสร้างเสริมและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาได้อย่างเป็นสุขตามควรแก่สภาพ โดยรัฐได้แสดงความรับผิดชอบต่อนโยบายและแผนของประเทศ บริการทางสังคมแตกต่างจากบริการสาธารณะและ

1.6.4 สวัสดิการสังคมเชิงรุก

อิระวัชร จันทระประเสริฐ (2539 : 50) ให้ความหมายว่าการทำงานที่เป็น การป้องกัน แก้ไขปัญหา โดยมุ่งหวังผลในระยะยาวเป็นหลัก และต้องคำนึงถึง ประชาชนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยงเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก รวมทั้งให้มีการระดม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิบัติงานโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้จะ ดำเนินการโดยวิธีการสังคมสงเคราะห์แบบผสมผสานที่เหมาะสมสอดคล้องกับ สังคมไทยและภูมิปัญญาของประชาชน

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เนื่องจากโครงการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ เป็น รูปแบบใหม่ของการฝึกอบรมชาวเขา ที่เน้นบทบาทการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย อย่างเป็นระบบ เป็นกิจกรรมของชาวบ้าน โดยชาวบ้านและเพื่อชาวบ้าน ซึ่งเจ้าหน้าที่ ของกรมประชาสงเคราะห์เป็นผู้ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวก ดังนั้นใน การศึกษาวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะเกิดประโยชน์ดังต่อไปนี้คือ

1.7.1 ได้ศึกษาแนวคิด รูปแบบ วิธีการในการดำเนินกิจกรรมโครงการโรงเรียน ชาวบ้าน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างศักยภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนใน ระดับรากหญ้าเพื่อพัฒนาตนเองและท้องถิ่นให้เข้มแข็งและยั่งยืน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

1.7.2 ได้รูปแบบที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานของกรมประชาสงเคราะห์ ที่จะตอบสนองต่อการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมเชิงรุกบนพื้นที่สูง

1.7.3 สามารถให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อนำความรู้ และประสบการณ์ไป ประยุกต์ใช้พัฒนางานอื่นๆ ของกรมประชาสงเคราะห์ ที่มีกลุ่มเป้าหมายอย่าง หลากหลายได้

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี (2538) ได้วิพากษ์สังคมไทยไว้ก่อนที่จะประสบภาวะวิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในปี พ.ศ.2540 ว่าเป็นเสมือนสังคมที่เครื่องหลุดออกจากกันเป็นส่วนๆ ทั้งที่ในความเป็นจริงสังคมไทยมีทรัพยากรแห่งความดีมาก แต่ความดีนั้นอยู่แยกกันเป็นส่วนๆ ในขณะที่ปัจจัยแห่งความชั่วนั้นเชื่อมโยงกันเป็นโครงสร้างหรือเป็นเครื่องจักรแห่งความเลวร้าย คนดีๆ จึงต้องเห็นบ้านเมืองเสื่อมโทรมทางศีลธรรมลงอย่างไม่รู้จะทำอย่างไรได้ สังคมไทยจำเป็นต้องประกอบชิ้นส่วนแห่งความดีเข้ามาด้วยกันให้เป็นโครงสร้างที่มีพลัง

ทั้งนี้ท่านศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้เสนอ "ยุทธศาสตร์ทางปัญญาแห่งชาติ" เพื่อเป็นทางออกให้กับสังคมไทย ในอันที่จะพัฒนาพลังแห่งความดีให้โยงใยเข้ามาหากัน เป็นภูมิพละหรือภูมิพลังของแผ่นดินเพื่อแก้ไขปัญหาทุกชนิดและเพื่อการพัฒนาอย่างสมดุลย์อันจะก่อให้เกิดความผาสุกของสังคมทั้งหมดร่วมกัน โดยยุทธศาสตร์ทางปัญญานั้นสามารถแยกแยะได้ทั้งหมด 8 ประการคือ

- (1) ยุทธศาสตร์ญาณวิทยา
- (2) ยุทธศาสตร์ครอบครัว
- (3) ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน
- (4) ยุทธศาสตร์ปฏิรูปการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา
- (5) ยุทธศาสตร์การเรียนรู้องค์กรและบทบาทของกองทัพ
- (6) ยุทธศาสตร์สื่อสารมวลชน
- (7) ยุทธศาสตร์การวิจัย
- (8) ยุทธศาสตร์การจัดการเพื่อความเข้มแข็งทางปัญญา

อย่างไรก็ดีท่านได้กล่าวว่าการที่จะทำความเข้าใจยุทธศาสตร์ทาง
ปัญหาของชาติทั้ง 8 ประการดังกล่าวข้างต้นนั้น ควรที่จะศึกษาพื้นฐานแนวคิด
เกี่ยวกับปัญหาแห่งชาติก่อนว่า ความรู้และปัญญาคืออะไร และความเข้มแข็งทาง
ปัญญาเกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งในสังคมไทยนั้นคนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาส่วนใหญ่ไม่รู้ว่า
ความรู้คืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร บางครั้งความรู้ไม่ได้มีฐานอยู่ในความจริง การศึกษา
ของไทยส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาจากฐานของความจริง คนไทยที่มีการศึกษาจึงเป็นคนที่ไม่
รู้ความจริง สังคมไทยกลายเป็นสังคมที่ใช้ความจริงน้อย เพราะเราจัดการศึกษาก็จัดไป
เรื่อยๆ โดยไม่พยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ที่ว่าด้วยความรู้หรือ ญาณวิทยา
(Epistemology) เสียก่อนส่วนเรื่องของปัญญานั้นยังไม่สนใจการศึกษาเป็นเพียง
การสอนเทคนิคเพื่อนำไปใช้ แต่ไม่ให้เกิดปัญญาเพื่อความเป็นมนุษย์ จึงเป็นการลดคน
ให้เหลือเป็นเพียงเครื่องยนต์กลไก บ้านเมืองจึงเป็นสุขได้ยากเพราะขาดความเข้มแข็ง
ทางสติปัญญาแห่งชาติ ซึ่งเกิดขึ้นได้จากลักษณะ 5 ประการ คือ

(1) สติปัญญาของคนทั้งหมด หมายถึง สติปัญญาของชาติ
เป็นส่วนรวม ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของคนทั้งหมด การศึกษาต้องครอบคลุมถึงคน
ทั้งหมด (Education for All) ทุกคนจริงๆ ไม่ว่าจะเป็เกษตรกร กรรมกร นักการเมือง
พระ ทหาร ฯลฯ

(2) โครงสร้างของสมอง ถ้าโครงสร้างของสมองไม่ดีก็จะไป
เพราะเรียนรู้ได้ยาก ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อโครงสร้างของสมอง นอกเหนือจาก
กรรมพันธุ์แล้ว ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยทางชีววิทยา และปัจจัยทางสังคม

ปัจจัยทางชีววิทยา หมายถึงการขาดโปรตีน การขาดธาตุเหล็ก
การขาดธาตุไอโอดีน การเป็นโรคติดเชื้อที่สมอง หรือการได้รับสารตะกั่ว จะไปทำลาย
โครงสร้างของสมองอย่างถาวร ทำให้โง่ตลอดไป ดังนั้นคนที่ยากจน อาหารการกินไม่
สมบูรณ์จะประสบปัญหาขาดธาตุอาหารที่จำเป็นสำหรับบำรุงสมองไม่ว่าจะเป็นโปรตีน
ธาตุเหล็ก ไอโอดีน หรือได้รับพิษปนเปื้อนจากตะกั่วในน้ำหรือในอาหารก็จะกระทบต่อ
โครงสร้างสมองทั้งสิ้น

ส่วนปัจจัยทางสังคม คือสิ่งแวดล้อมและการเลี้ยงดูเด็กในวัย 0-6 ขวบ
มีผลต่อโครงสร้างสมองเช่นกัน ถ้าเด็กได้รับความเอาใจใส่และได้รับการสัมผัส

ทางประสาทสัมผัสต่างๆ จะส่งผลกระทบไปกระตุ้นเซลล์สมองให้มีฝอยใยเซลล์สมอง (dendrites) ออกมามาก ทำให้เชื่อมโยง (Synaps) เป็นวงจรสมองจำนวนมากทำให้ฉลาด ถ้ามีการกระตุ้นน้อยจะมีฝอยใยเซลล์สมองน้อยก็ทำให้โง่ สิ่งแวดล้อมและการเลี้ยงดูในวัยเด็กจึงไปกำหนดโครงสร้างและโปรแกรมในสมองที่จะกำหนดว่า ใครจะฉลาดเป็นคนดีและมีความสุขหรือไม่ ครอบครัวไทยที่ยากจนและไม่มีความรู้ ไม่อยู่ในฐานะที่จะเลี้ยงดูลูกให้ฉลาด เป็นคนดี และมีความสุข มีจำนวนมาก ครอบครัวจึงเป็นฐานของโครงสร้างทางสมองของคนทั้งหมด

(3) กระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความเข้มแข็งทางสติปัญญา ถ้าสมองดี แต่กระบวนการเรียนรู้ไม่ดีก็ไม่ฉลาด การเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาของประเทศไทยทุกระดับ ตั้งแต่อนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัย ไม่ทำให้เกิดความเข้มแข็งทางสติปัญญา จำเป็นต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้โดยเร่งด่วน

(4) การเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต ในสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การมีความรู้สำเร็จรูปที่เคยเรียนมาครั้งหนึ่งแล้วจะใช้ตลอดไปเป็นไปไม่ได้อีกต่อไป ฉะนั้นคนทุกคนต้องมีฉันทะ มีความสามารถและมีโอกาสที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

(5) ความสามารถในการสร้างความรู้ใหม่ ในความเป็นไปของชีวิตและสังคมจะมีความต้องการความรู้ใหม่ เพราะไม่มีความรู้ชนิดนี้อยู่หรือมีแต่ไม่เหมาะสมแก่การใช้ จำเป็นต้องสร้างความรู้ขึ้นใหม่ นั่นคือความเข้มแข็งในการวิจัยหรือความสามารถในการวิจัยแห่งชาตินั่นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับปัญญาแห่งชาติ ของศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ดังกล่าวข้างต้น เป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งต่อยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ เพราะเป็นปัจจัยที่จะส่งเสริมให้ยุทธศาสตร์ต่างๆ ประสบผลสำเร็จทำให้เกิดความเข้าใจและมั่นใจต่อการปฏิบัติงานในส่วนที่เกี่ยวข้องได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งยุทธศาสตร์ทางปัญญาแห่งชาติทั้ง 8 ประการนั้นได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ฐานวิชา (ความรู้ที่วาดด้วยความรู้)

ในปัจจุบันทั่วโลกพูดถึงการพัฒนาอย่างได้สมดุลย์หรือการ พัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาทุกด้านอย่างเชื่อมโยง คือ ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและการเมืองหรือเรียกว่า พัฒนาอย่างบูรณาการ การที่จะพัฒนา

อย่างบูรณาการได้ ต้องมีปัญญา อย่างบูรณาการ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่สุด มนุษย์ได้พัฒนาปัญญาต่าง ๆ มากมาย ถึงเวลาที่จะบูรณาการปัญญาเหล่านี้เข้าด้วยกัน อาจแบ่งความรู้ออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ เรียกว่าปัญญา 4 หรือจุดปัญญา ซึ่งได้แก่

- ความรู้ธรรมชาติที่เป็นวัตถุ (วิทยาศาสตร์กายภาพ)
- ความรู้ทางสังคม (วิทยาศาสตร์สังคม)
- ความรู้ทางศาสนา
- ความรู้เรื่องการจัดการ

โดยความรู้แต่ละประเภทนั้นได้พัฒนาไปอย่างอิสระ ซึ่งความรู้เกิดขึ้นจากการสัมผัสความจริง เมื่อนำเอาความรู้เบื้องต้นมาคิดต่อจะทำให้รู้ความจริงลึกซึ้งขึ้นนั้นอีก สามารถเชื่อมโยงความรู้ได้ซึ่งเรียกว่า ปัญญา การเรียนรู้นั้นควรจะไปให้ถึง 3 ระดับ คือ

- เกิดความรู้ ที่รู้ความจริง
- เกิดปัญญา ที่เชื่อมโยงความรู้ต่างๆ ได้
- เกิดจิตสำนึก เพราะความเข้าใจตัวเองที่สัมผัสกับสรรพสิ่งทั้งหลาย

เมื่อการเรียนรู้อันทั้ง 3 ระดับนั้นแล้วนั้น ก็จะเป็นบ่อเกิดของจริยธรรมอันเป็นผลจากกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดปัญญาและเกิดจิตสำนึกซึ่งการเรียนรู้อันของเขา ตามกระบวนการโรงเรียนชาวบ้านนั้น ก็ควรให้บรรลุกระบวนการทั้ง 3 ระดับดังกล่าวด้วย เพื่อให้เกิดจริยธรรมในการครองชีพ อันจะเป็นการสร้างรากฐานของสวัสดิการสังคมของชุมชนต่อไปทั้งนี้ความรู้ทั้ง 4 ประเภท ควรจะมีการบูรณาการหรือเชื่อมโยงปัญญาเข้าด้วยกันไม่ว่าจะเป็น วิทยาศาสตร์กายภาพ วิทยาศาสตร์สังคม ศาสนา และการจัดการ เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสุขตามอัตภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 – ยุทธศาสตร์ครอบครัว

ครอบครัวเป็นฐานทางสติปัญญาของชาติและเป็นฐานทางศีลธรรมของสังคม โดยเริ่มต้นจากการสร้างฐานจากเด็กที่เกิดใหม่อายุ 0-6 ปี ถ้าได้รับสารอาหารที่สมบูรณ์และได้รับการเลี้ยงดูที่ถูกต้อง ก็จะมีสมองที่ดี เป็นพลเมืองที่ฉลาด เป็นคนดี และมีความสุข นอกจากนั้นครอบครัวเป็นปีกแผ่น ก็เป็นโครงสร้างทางสังคมที่ให้ความสุข ความสร้างสรรค์แก่มนุษย์และเป็นโครงสร้างทางศีลธรรมของสังคมด้วย

อย่างไรก็ดีในยุทธศาสตร์ครอบครัวนั้น ต้องมีการสนับสนุนใน 3 เรื่องคือ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการศึกษา โดยในด้านเศรษฐกิจ นั้นเป็นสิ่งที่ทุกครอบครัว ต้องมีอย่างเพียงพอแก่การสร้างฐานะความเป็นปึกแผ่น ถ้ามีความยากจนมากเกินไป ครอบครัวก็จะแตกแยก ชนิดของอาชีพควรส่งเสริมอาชีพที่สมาชิกของครอบครัวจะอยู่อาศัยกันหรือใกล้ชิดกันมากที่สุด เพราะถ้าครอบครัวแตกก็ไม่สามารถรักษาศีลธรรมในสังคมได้ ในด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึงทุกครอบครัวจะต้องมีที่อยู่อาศัยสมคักดีศรีแห่งความเป็นมนุษย์ มีพื้นที่สำหรับนันทนาการร่วมกันพักผ่อนหย่อนใจร่วมกัน สำหรับการศึกษา ทุกครอบครัวจะต้องได้รับการศึกษาให้มีความรู้และทักษะของการอยู่ร่วมกัน และการเลี้ยงดูลูกให้ฉลาด เป็นคนดีและมีความสุข เป็นฐานหลังของชาติ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 – ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชนจะแก้ปัญหาทุกชนิดและพัฒนาทุกอย่าง พร้อมกันไปอย่างบูรณาการ สามารถแก้ไขความยากจนได้โดยเร็ว อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ แก้ไขและป้องกันปัญหาสังคม เช่น อาชญากรรม ยาเสพติด โสเภณี โรคเอดส์ อนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรม ชุมชนคือผู้ปฏิบัติวัฒนธรรมและความเข้มแข็งของชุมชนคือรากฐานของสังคมอารยะ (Civil Society) ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนจะเป็นพลังให้สมาชิกมีความสุขมากและมีความสร้างสรรค์มีศักยภาพที่สามารถปฏิบัติภารกิจให้สำเร็จลุล่วงได้ เพราะมีองค์ประกอบที่สำคัญพื้นฐาน 3 ประการ ผสมผสานคือ ธรรมะ การเรียนรู้และการจัดการดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้ชุมชนหรือชาวบ้านรวมตัวกัน มีการเรียนรู้ มีองค์การจัดการที่เป็นของชาวบ้าน ให้ชุมชนสามารถจัดการเรื่องของตัวเองให้มากที่สุด รวมทั้งจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติในปริมนทลของชุมชน และให้ชุมชนเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย ถ้าปราศจากการเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย

ทั้งนี้ความเข้มแข็งของชุมชนก็จะเป็นเกราะ หรือภูมิคุ้มกันของสังคม ให้เกิดสันติสุข เป็นสวัสดิการชุมชนที่สร้างขึ้นได้เองจากการเรียนรู้และพัฒนาด้วยตัวของชาวบ้านเอง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนา ชาวเขาเชิงอนุรักษ์ด้วย

ยุทธศาสตร์ที่ 4 – ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการเรียนรู้ในสถาบัน การศึกษา

การเรียนการสอนใน สถาบันการศึกษาของไทยในทุกระดับ ตั้งแต่
ชั้นอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัย เป็นการศึกษาที่สร้างความอ่อนแอทางสติปัญญาหรือ
สร้างคนที่พิการทางปัญญาและทำลายศักยภาพในการเรียนรู้ สร้างคนที่ขาดความ
รอบรู้ ไม่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะการศึกษาเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาใน
ห้องเรียนและการท่องจำจากตำราเป็นใหญ่ ผู้เรียนขาดประสบการณ์และการศึกษา
จากความเป็นจริงรอบตัวทั้งใกล้และไกล เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดทุกข์อย่างมหันต์
ในสังคม ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ความรู้สำเร็จรูปจะใช้งานไม่ได้นาน
เพราะมีความรู้ใหม่เกิดขึ้นแทน ในสภาพเช่นนี้ มนุษย์ต้องสามารถเรียนรู้อย่างเป็น
พลวัต โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ให้สามารถเรียนรู้เป็น เพื่อมีการเรียนรู้
อย่างต่อเนื่อง ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้เรื่อยๆ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์ที่มี
ศักยภาพในการเรียนรู้สูงมาก กระบวนการเรียนรู้ที่ดีจะสามารถพัฒนาศักยภาพ
ของเขาได้เต็มที่ การศึกษาที่ดีสามารถสร้างคนให้ฉลาดเป็นคนดี และมีความสุขได้

การปฏิรูปการศึกษานั้นควรคำนึงถึงปัจจัย 2 ประการที่เกี่ยวข้อง
คือ

- (1). ต้องเข้าใจว่าความรู้และปัญญาคืออะไร
- (2). มีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม

กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมนั้น เป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยการลด
การถ่ายทอดในห้องเรียนให้มากที่สุด แล้วใช้กระบวนการเรียนรู้ที่จะพัฒนามิติทางกาย
สังคม จิต และปัญญาให้เข้มแข็งครบทุกด้านพร้อมกันไป โดยมีวิธีการ เรียนรู้ 3 วิธี
ผนวกกันคือ

(1). การศึกษาจากการสัมผัสสัมผัสความจริง ได้แก่

- ความจริงทางธรรมชาติ
- ความจริงทางสังคม
- ความจริงโดยการทำงานและกิจกรรม
- ความจริงที่เป็นสุนทรียะทางธรรมชาติและศิลปะ
- ความจริงทางข้อมูล

(2). การศึกษาจากความคิด ซึ่งเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์ต่อเนื่องจากการสัมผัสความจริง ประกอบด้วยการฝึกฝน 10 ประการ คือ

- ฝึกการสังเกต
- ฝึกการบันทึก
- ฝึกการนำเสนอในการประชุมกลุ่ม
- ฝึกการบูชา (ฝึกการฟัง) – วิชานาในกลุ่ม
- ฝึกการตั้งสมมุติฐานและการตั้งคำถาม
- ฝึกแสวงหาคำตอบต่อคำถามที่ตั้งขึ้น
- ฝึกการวิจัย
- ฝึกการเชื่อมโยงและการเข้าใจตัวเอง
- ฝึกการเขียนบทความทางวิชาการ

(3). การศึกษาจากภาวะเจริญสติ เพราะการเจริญสติทำให้จิตเป็นกลาง การเจริญสติช่วยให้การสัมผัสความจริงและการคิดตรงและคมชัดมากขึ้น การเจริญสติทำให้เอาปัญญามาใช้ได้ทัน ป้องกันความผิดพลาดและสกัดกั้นความไม่ตั้งงามไม่ให้เข้าสู่ตัว นอกจากนั้นการเจริญสติยังเป็นเครื่องรักษาสุขภาพและช่วยให้อายุยืน

กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว เป็นการพัฒนามนุษย์ในทุกมิติ ทั้งทางกาย ทางสังคม ทางจิตและทางปัญญาไปพร้อมๆ กันอย่างเป็นบูรณาการซึ่งเป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ให้เข้มแข็ง โดยมีการเรียนรู้ที่ดี เป็นการพัฒนาทั้งผู้เรียนและผู้สอนพร้อมกันไป ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

ยุทธศาสตร์ที่ 5 – ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ในองค์กร

ผู้ที่อยู่ในองค์กรทุกชนิด ควรจะมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็ในโรงงาน ในบริษัท ธนาคาร หรือองค์กรใดๆ ของทางราชการ และ องค์กรพัฒนาเอกชน ควรมีการเคลื่อนไหว ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการเรียนรู้ของบุคลากรในองค์กรทุกประเภท เพื่อให้มีการศึกษาที่ดีและพัฒนาสติปัญญาอย่างต่อเนื่อง

ยุทธศาสตร์ที่ 6 – ยุทธศาสตร์สื่อสารมวลชน

ในปัจจุบันและอนาคต การติดต่อทางสื่อสารมวลชน ทำให้คนทั้งโลกสามารถรับรู้เรื่องเดียวกันในเวลาเดียวกัน นับเป็นโอกาสครั้งแรกของมนุษยชาติที่จะ

เรียนรู้ เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาาร่วมกัน ซึ่งสิ่งพัฒนาอย่างรวดเร็ว คืออุปกรณ์ที่เป็น Hardware ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ ดาวเทียม เคเบิลใยแก้ว ไปรษณีย์ สิ่งเหล่านี้เชื่อมต่อกันทั้งหมดเข้าด้วยกัน แต่สิ่งที่พัฒนาช้าก็คือ Software หรือ ปัญญาว่าจะใช้อุปกรณ์ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์ได้อย่างแท้จริงอย่างไร โดยเครื่องมือ สื่อสารที่เป็นอุปกรณ์นั้น ถ้าสังคมขาดปัญญาที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ สิ่งเหล่านี้จะเป็นดาบสองคมที่เขียดสังคมให้เกิดอกุศลและตกต่ำ ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องมียุทธศาสตร์สื่อสารมวลชน เพื่อพัฒนาสติปัญญาของชาติ ซึ่งต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ คือ

- (1). การบริหารจัดการสื่อ
- (2). การพัฒนาคุณภาพของผู้สื่อทุกชนิด รวมถึงคำนึงถึงบทบาทของผู้สื่อที่เป็นที่นิยมในสังคมสมัยใหม่ด้วย เช่น ศิลปิน ดิ.เจ. หรือนักกีฬา เป็นต้น
- (3). เนื้อหาและวิธีการสื่อที่จะได้รับความนิยมและมีสาระในการพัฒนาสติปัญญาของผู้คนอย่างกว้างขวางและก้าวกระโดด

ยุทธศาสตร์ที่ 7 ยุทธศาสตร์การวิจัย

การวิจัยเป็นการสร้างความรู้ใหม่ เพื่อสร้างสรรค์สติปัญญาของสังคมให้เพิ่มขึ้นในเรื่องที่จำเป็น จะได้เข้าใจและทำได้ถูกต้อง สังคมไทยเสียเปรียบประเทศที่เข้มแข็งทางสติปัญญามากกว่า ไม่สามารถหลุดพ้นจากการพึ่งพา เพราะวิทยาศาสตร์พื้นฐานของเราอ่อนแอมาก ซึ่งเป็นตัวถ่วงการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ประเทศต้องมีความเข้มแข็งในการวิจัยโดยเฉพาะในสภาพที่สังคมมีความเชื่อมโยงและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แม้การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ทั้ง 6 ประการดังกล่าวข้างต้น และเมื่อทำไปแล้วก็ต้องวิจัยว่าได้ผลมากน้อยเพียงใดต้องปรับปรุงอย่างไรจึงจะได้ผลดีกว่าเดิม

ยุทธศาสตร์ที่ 8 – ยุทธศาสตร์การจัดการเพื่อความเข้มแข็งทางปัญญา

เป็นยุทธศาสตร์หลัก เพื่อสร้างเสริมให้ยุทธศาสตร์ทั้ง 7 ข้างต้นบรรลุผลสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการทำงานระดับนโยบายของรัฐ เพื่อให้สังคมทั้งหมดเข้าร่วมในการเคลื่อนไหว การประสานการนำแผนร่วมกันของหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน ควรมีแผนปฏิบัติ มีกลไกการปฏิบัติ มีกลไกการประเมินผลอย่างเป็นทางการที่มี

ประสิทธิภาพการทดลอง ทำเป็นรายจังหวัดเป็นการนำร่อง และการจัดระบบการเงิน
 สำหรับการศึกษาและวิจัย เพื่อให้สามารถพัฒนาสติปัญญาของชาติให้เข้มแข็งสำหรับ
 เผชิญการทำลายของอนาคต

ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ ตามแนวความคิดของท่าน
 ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี นั้น นับเป็นคุณูปการ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง
 ต่อสังคมไทย ในอันที่จะเผชิญวิกฤติของชาติ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในเขตชนบท หรือ
 ในเมือง ก็เป็นแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 ในยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน นับเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อ
 กระบวนการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ ในขณะที่ยุทธศาสตร์อื่นๆ
 ก็เป็นองค์ประกอบเสริมที่จำเป็นเพื่อให้การเรียนรู้ของชุมชนดำเนินไปอย่างมี
 ประสิทธิภาพ

2.2 สมมติฐานปัญหาของชนบท

"ความยั่งยืนของสังคมชนบทคือคุณงามความดีของความยั่งยืนของสังคมทั้ง
 หมด สังคมชนบทเป็นชุมชน ชุมชนคือการดำรงชีวิตร่วมกันของคนทั้งหมดอย่างสัมพันธ์
 กับธรรมชาติ วิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มชนคือวัฒนธรรม ชนบทคือวัฒนธรรม การ
 พัฒนาลมัยใหม่ที่แล้วมาเป็นการพัฒนาที่ทอดทิ้งชนบทหรือทำลายชนบท การศึกษา
 ทั้งระบบเป็นการศึกษาที่มุ่งเมืองทิ้งชนบทจึงทำให้เสียสมดุลในสังคม วิกฤติการณ์
 ของชนบทย่อมก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ในเมืองด้วย กลายเป็นวิกฤติการณ์ของสังคม
 ทั้งหมด " (ประเวศ วะสี, 2539: คำนำในอภิชัย พันธเสน - แนวคิดทฤษฎีและภาพรวม
 ของการพัฒนาชนบทไทย)

รองศาสตราจารย์ ดร. อภิชัย พันธเสน (2539: 1-54) ได้วิเคราะห์
 ภาพรวมของสาเหตุแห่งปัญหาการพัฒนาชนบทไทย โดยน่าจะหมายรวมถึงการพัฒนา
 ชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ชนบทไทยด้วย พบว่าสาเหตุของปัญหา
 ความด้อยพัฒนาในชนบทนั้นเนื่องมาจากภูมิปัญญาของชาวบ้านได้ถูกทำลายอย่าง
 ต่อเนื่อง โดยผ่านกระบวนการศึกษาในระบบที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นเหตุปัจจัยสำคัญ
 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี (2538: 40-50) ในเรื่องยุทธศาสตร์

ทางปัญญาของชาติเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา เนื่องจากการศึกษาของคนไทยทำให้คนอ่อนแอทางปัญญาและทำลายศักยภาพในการเรียนรู้

ในการพัฒนาชนบทที่ผ่านมา ถึงแม้จะมีประชาชนบางส่วนประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ผู้ที่เสียเปรียบและด้อยโอกาสก็ยังคงมีปัญหายืดเยื้อไป ซึ่งปัญหาความยากจนในชนบทนั้นอภิชาติ พันธเสน (2539: เพิ่งอ้าง) ได้อธิบายว่าเป็นผลจากการกระทำของปัจจัยร่วมสองอย่าง คือระบบและปัจเจกชน ซึ่งประสานกันอย่างแนบแน่นในลักษณะที่เป็นวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมของผู้คนที่มีการปรับตัวเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ระบบหมายถึงโครงสร้างหรือกลไกที่ครอบงำวิถีชีวิตในชนบท ซึ่งในพื้นฐานชีวิตที่แท้จริงสิ่งที่มีอิทธิพลก็คือระบบการศึกษา เนื่องจากเนื้อหาความรู้ที่นำมาใช้ในชุมชนไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของแต่ละชุมชน ไม่ได้มีการฝึกฝนทักษะที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพ ประกอบกับเป็นการมองข้ามภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ซึ่งเปรียบเสมือนภูมิคุ้มกันในสังคมชนบทให้อยู่รอดจากการเปลี่ยนแปลงและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวชุมชนให้อยู่ร่วมกันได้ ส่วนปัจเจกชนนั้นหมายถึงการที่อธิบายวงจรอุบาทว์ ไร่-จน-เจ็บ ว่าเป็นสาเหตุความด้อยพัฒนาในชนบท ซึ่งเป็นการมองจากภายนอก ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพียงอาการของโรคเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันชาวชนบทเองก็มีมุมมองที่ต่างออกไปคือยอมรับว่าสาเหตุความยากจนในชนบทนั้นเป็นเพราะความเกียจคร้าน และติดอบายมุขคือการพนัน เสพสุราและติดยาเสพติด เป็นสาเหตุหลัก ดังนั้นจึงมีข้อสรุปว่าสาเหตุของปัญหาในชนบทเป็นผลหรือมีสาเหตุมาจากทั้งระบบที่ครอบงำอยู่และวิถีชีวิตของชาวชนบทเอง โดยมีทางแก้ไขอยู่ที่การสร้างเสริมเข้มแข็งด้านการเรียนรู้ของชาวชนบท ให้สามารถนำใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเชิงอกงามจากฐานเดิมที่ชาวบ้านมีอยู่แล้ว เพื่อให้มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีศักยภาพที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถของตัวเองด้วยตัวเองและมีลักษณะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ

2.3 แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการผลิตเบื้องต้นหลังทฤษฎีการ พัฒนา

ชาวเขาในฐานะที่เป็นมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชีวิตประจำวันที่มีส่วนใหญ่มักมีการผลิตด้านการเกษตร ซึ่งการผลิตนั้นตามทฤษฎีด้านเศรษฐศาสตร์จะมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการผลิต (Production Process) และปัจจัยที่ได้รับ (Output) อภิชัย พันธเสน (2539 : 23-36) ได้สรุปแนวคิดที่ว่า ปัจจัยนำเข้าทั้งหมดสามารถอธิบายโดยคำที่มีความหมายอย่างกว้างด้วยคำว่า "ทรัพยากร" เพียงคำเดียว และเมื่อทรัพยากรผ่านเข้าไปในกระบวนการผลิตแล้วสิ่งที่ได้ออกมาจะมี 2 ส่วน คือ ผลผลิต และของเสีย ตามแผนภูมิที่ 1

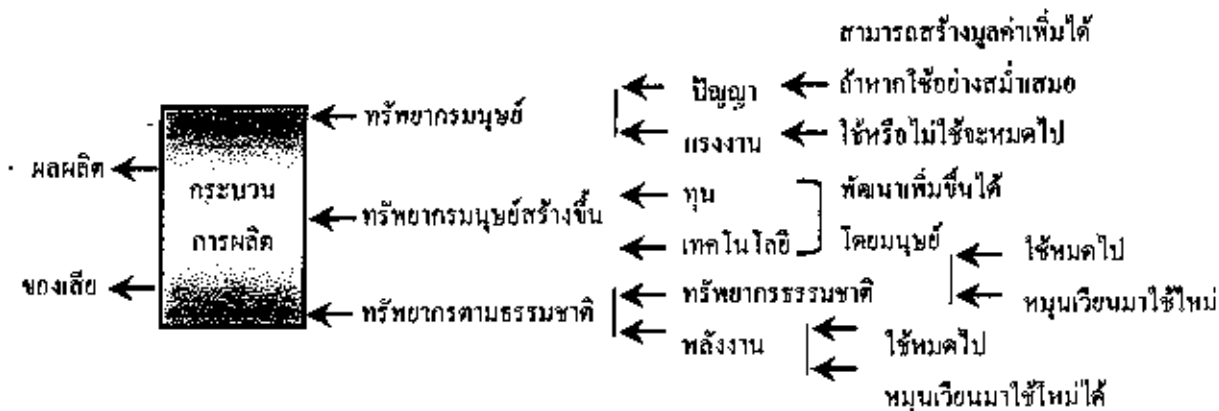
แผนภูมิที่ 1 - องค์ประกอบการผลิต

(ที่มา : อภิชัย พันธเสน, 2539 : 29)

ในขณะเดียวกัน อภิชัย พันธเสน (2539 : เพิ่งอ้าง) ก็ได้มีการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านทรัพยากรหรือปัจจัยนำเข้าอย่างละเอียด โดยทรัพยากรนั้นแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรธรรมชาติ และเมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปอีก ทรัพยากรทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวก็จะมีองค์ประกอบที่แยกย่อยออกไปอีก คือ

- ทรัพยากรมนุษย์ ประกอบไปด้วย ปัญญา และแรงงาน
- ทรัพยากรมนุษย์สร้างขึ้น ประกอบไปด้วย เทคโนโลยี
- ทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ประกอบไปด้วย ทรัพยากรธรรมชาติและพลังงาน

โดยที่องค์ประกอบย่อยต่าง ๆ เหล่านี้ จะมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่าง กันคือ ใช้แล้วหมดไป หมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ได้ สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ หรือ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้ทรัพยากรนั้น ๆ ได้ ดังรายละเอียดในแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้าและปัจจัยที่ได้ออกมาอย่างเป็นระบบ (ที่มา : อภิชัย พันธเสน, 2539 : 30)

หากเปรียบเทียบการผลิตของชาวเขากับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า และปัจจัยที่ได้ออกมาตามแผนภูมิที่ 2 ควรพิจารณาว่าเป็นเป้าหมายการดำรงอยู่ ของชุมชนชาวเขาควรอยู่ในลักษณะที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติและสภาพแวดล้อมใน ลักษณะของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะเกิด เป็นจริงขึ้นมาได้ต้องอาศัยทั้งสติและปัญญา ควบคู่กันไป กล่าวคือ มีความสามารถ ในการยังคิด และรู้เท่าทันที่มีต่อตนเอง สังคม และสภาพแวดล้อม ในขณะเดียวกัน ก็ใช้ปัญญาเพื่อที่คิดแก้ไขปัญหาลุกลาม รวมทั้งสิ่งที่ไม่เป็นผลดี ทั้งในระยะสั้นและ ระยะยาว ซึ่งชุมชนชาวเขา ต้องมีความตระหนักและวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ อย่างละเอียดรอบคอบ จึงจะทำให้ชุมชนคงอยู่ได้อย่างสงบสุข ยั่งยืน โดยเฉพาะ อย่างยิ่งที่ต้องมีการผลิตด้านการเกษตร เพื่อความอยู่รอดบนพื้นที่สูง

อย่างไรก็ดี อภิชัย พันธเสน (2539 : เพิ่งอ้าง) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าสิ่งที่ ได้จากกระบวนการผลิต คือผลผลิต ส่วนที่สูญเสียคือของเสีย และทรัพยากรธรรมชาติ

ที่ใช้หมดไปรวมทั้งพลังงานที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และถูกใช้ไปหมด สำหรับผลผลิตนั้น ส่วนหนึ่งจะถูกนำกลับมาบริโภค เพื่อเพิ่มพูนปัญญา และสร้างแรงงานให้มนุษย์ อีกส่วนหนึ่งจะนำไปสะสมทุน และเพิ่มเทคโนโลยี และจะช่วยนำไปปรับ ทรัพยากรธรรมชาติให้หมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ได้ ส่วนพลังงานนั้น โดยสภาพความเป็นจริงจะหมุนเวียนไม่ได้ เมื่อถูกใช้แล้วจะแปรสภาพไปจะมีเพียงพลังงานจาก แสงอาทิตย์เท่านั้นที่มีเพิ่มเติมต่อเนื่องอยู่ในขณะนี้ตราบเท่าที่ดวงอาทิตย์ยังไม่หมดไป

หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งถึงปัจจัยการผลิตดังกล่าวปัจจัยทางด้าน ปัญญาหรือสมองของมนุษย์จะเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างเทคโนโลยีและทุน ขณะเดียวกันทั้งปัญญาและความรู้ของมนุษย์ตลอดจนทุน และเทคโนโลยีจะมีส่วนช่วยให้การหมุนเวียนใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้นโดยสรุป ทรัพยากรที่มีความสำคัญมากที่สุดในกระบวนการผลิตทุกชนิด คือ ทรัพยากรสมองหรือ ปัญญานั้นเอง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างเสริมปัญญาพลังสมองของชุมชนหรือปัจเจกชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งทางปัญญาสำหรับเป็นภูมิคุ้มกัน ให้ชุมชนคงอยู่ ไว้ตลอดไป ซึ่งประเด็นสำคัญก็คือ จะต้องกระทำวิธีการใด ๆ ก็ตามเพื่อให้ภูมิปัญญา ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลับคืนมาสู่ชุมชน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่ง มากขึ้น เนื่องจากภูมิปัญญาเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ และสามารถสร้างมูลค่า เพิ่มขึ้นได้ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น

2.4 องค์กรชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน ปัจจัยหลัก ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้ชุมชน

มีตัวอย่างแห่งความสำเร็จในการพัฒนาชนบทหลายพื้นที่ ที่ชาวบ้าน สามารถสรรค์สร้างสวัสดิการสังคมของชุมชนขึ้นมาได้ด้วยพลังความสามารถของตนเอง ซึ่งเกิดขึ้นจากความเข้มแข็ง ขององค์กรชุมชนและมีกระบวนการการเรียนรู้ของ ประชาชน ณรงค์ พลันสังเกต (2536 : 543 ในเสรี พงศ์พิศ - บรรณาธิการ) กล่าวว่าในการพัฒนาชนบท ได้มีการจัดตั้งองค์กรที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านขึ้นมากมายเมื่อมีการ ประกวดหมู่บ้าน และต่อมาก็ได้เลิกกิจการลงไปหลังสิ้นสุดการประกวดเป็นการป่วนแต่ง เพื่อการแข่งขันเท่านั้น อาจจะมีเหลืออยู่บ้างเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้นและไม่ค่อย

เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควรทั้งนี้เป็นเพราะกลุ่มหรือองค์กรนั้น ๆ จัดตั้งขึ้นตามแนวคิดของข้าราชการ มีการกำหนดแบบแผน ข้อจำกัด ระเบียบกฎเกณฑ์ไว้แล้ว ชาวบ้านเพียงแต่รับรู้และนำไปปฏิบัติตามแนวทางเท่านั้น ส่วนใหญ่ชาวบ้านมักจะขาดความคิดริเริ่มพัฒนางroupหรือองค์กรของตนให้ก้าวหน้าต่อไป และเมื่อเปรียบเทียบกับบางกลุ่มที่ชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่มขึ้นเอง จนสามารถพัฒนารูปแบบ กฎเกณฑ์ของกลุ่มไปเรื่อย ๆ ตามความสามารถที่ชาวบ้านทำได้ กลุ่มต่าง ๆ ที่คงเหลืออยู่ และเป็นกลุ่มที่สามารถนำไปจัดไปพัฒนาหมู่บ้านได้ จำนวนไม่น้อยเป็นกลุ่มออมทรัพย์ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิก ช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น อีกทั้งสามารถจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่สมาชิก ไม่ว่าจะเป็นการกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพ การปรับปรุงด้านสุขภาพของครัวเรือน กรณีฉุกเฉินเช่นการเจ็บป่วย หรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ ที่จะต้องผ่านการพิจารณาตามมติของคณะกรรมการที่เป็นชาวบ้านด้วยตนเอง

โดยหลักการทั่วไปแล้ว การพึ่งตนเองได้คือความเข้มแข็ง ไม่ว่าจะในระดับปัจเจกชน หรือในระดับชุมชน ซึ่งประเวศ วะสี (2542 : 35) กล่าวว่า การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมา นั้น เป็น “การพัฒนาแบบทุบฐาน”ให้อ่อนแอทุกทาง ทั้งฐานทางสังคม ฐานทางเศรษฐกิจ ฐานทางวัฒนธรรม ฐานทางสิ่งแวดล้อม และฐานทางการเมือง เมื่อฐานอ่อนแอ สังคมทั้งหมดก็ทรุดตัวลงและพังทลาย ซึ่งท่านได้เสนอทางออกหรือทางรอดของสังคมไทย คือ การเสริมความเข้มแข็งของเศรษฐกิจพื้นฐาน หรือที่ฐานรากของสังคม เมื่อพื้นฐานหรือฐานรากของสังคมเข้มแข็ง สังคมข้างบนก็เติบโตได้มากและมั่นคง ต่างจากเศรษฐกิจข้างบน ซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบแยกส่วน ที่ค้ำนึ่งถึงเงินเป็นสำคัญ เศรษฐกิจพื้นฐานสัมพันธ์อยู่กับครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป เป็นเศรษฐกิจที่ไม่ถูกทอดทิ้ง ฉีกขาดจากกัน แต่เป็นเศรษฐกิจบูรณาการที่เชื่อมโยงชีวิตจิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม อย่างได้ดุลยภาพ ซึ่งเศรษฐกิจพื้นฐานควรดำเนินการตาม 5 กระแสใหญ่ที่มีอยู่ในสังคมไทยอยู่แล้ว คือ แนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ แนวคิดในพระพุทธศาสนาที่เน้นการพึ่งตนเอง และวิถีไทยที่มีความเอื้ออาทร วัฒนธรรมชุมชนและการมีชีวิตร่วมกัน.

แต่อย่างไรก็ดี ประเวศ วะสี (2542 : เพิ่งอ้าง) ก็ได้ย้ำว่าการพัฒนาชนบทนั้นถึงแม้จะมีองค์ประกอบหลายประการ แต่องค์ประกอบที่เป็นหัวใจของความยั่งยืน ของสังคมชนบทมี 3 ประการ คือ

1. องค์กรชุมชน
2. ความรู้เกี่ยวกับชนบท และ
3. กระบวนการเรียนรู้ของประชาชน

โดยที่ความยั่งยืนนั้น ต้องคำนึงถึง ความยั่งยืนของเศรษฐกิจ ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนของสังคม อย่างประสานสอดคล้องกัน ไม่พัฒนาเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วละทิ้งอีก 2 เรื่องซึ่งจะเป็นการพัฒนาแบบแยกส่วน ควรเปลี่ยนเป็นแนวคิดเชิงบูรณาการเชื่อมโยงกันทั้งหมด เพราะ “บูรณาการคือกุญแจของอนาคต “

องค์กรชุมชน ประเวศ วะสี (2542 : 53 – 55) หมายถึง องค์กรที่ชาวบ้านก่อตั้งขึ้นเอง ไม่ใช่องค์กรที่ทางราชการไปจัดตั้งให้ โดยชาวบ้านสามารถบริหารจัดการได้เองอย่างต่อเนื่อง เพื่อผลประโยชน์ของชาวบ้านเอง ทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพ ของตนเองเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนและวิกฤติอื่น ๆ ในชุมชนได้ด้วยตนเอง นอกจากนั้นแล้วกรรมืองค์กรชุมชน คือ ประชาธิปไตยในระดับรากหญ้าที่ใกล้ชิดตัวชาวบ้านมากที่สุด เป็นรากฐานสำคัญในการบริหารจัดการในท้องถิ่นเป็นอย่างดี

ความรู้ ประเวศ วะสี (2542 : 55) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับชุมชนชนบท เช่นประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ พืชพันธุ์ สัตว์ในท้องถิ่น การมีอาชีพ วัฒนธรรม การใช้เทคโนโลยี ปัญหาและการแก้ไขปัญหา ควรมีการส่งเสริมให้ระบบการศึกษาทั้งหมดช่วยสร้างความรู้จริงเกี่ยวกับชนบท เพราะความรู้จริงคือ พลังที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของความยั่งยืน การศึกษาจากสภาพความจริงในชนบทจะทำให้เกิดความรู้จริง สิ่งที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งก็คือ การส่งเสริมให้ชาวชนบท ได้เรียนรู้ มีความรู้จริงเกี่ยวกับ ท้องถิ่นของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริง และภูมิปัญญาจากกลุ่มผู้อาวุโส ไปยังคนรุ่นใหม่ อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ของคนในชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของประชาชน ประเวศ วะสี (2542 : 55) กล่าวไว้ ถึงแม้จะมีองค์ความรู้เกี่ยวกับชนบท แต่ถ้าปราศจากกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน ก็ยังไม่เกิดการพัฒนาขึ้น ปัญหาของประชาชนนั้นยากเกินกว่าที่จะท่องหนังสือหรือความรู้สำเร็จจึงจะสามารถแก้ไขได้ แต่กระบวนการเรียนรู้ ต้องเป็น การศึกษาที่ทรงพลังมากกว่า อันได้แก่

- การวิเคราะห์ปัญหา
- การวินิจฉัยปัญหา
- การวิเคราะห์ทางเลือก
- การตัดสินใจทางเลือกที่ถูกต้อง

เมื่อชาวบ้านรวมตัวกันเป็นองค์กร และทำการวิเคราะห์ปัญหาและ วิเคราะห์ ทางเลือก ทำให้ชาวบ้านสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้โดยรวดเร็ว และสามารถปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง ต่อความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดตามมา ซึ่งความ เปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นตัวแปรที่ถูกนำมาวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหาและตัดสินใจ อย่างปรับตัวไปได้เรื่อย ๆ การยึดยึดความรู้สำเร็จรูป อาจช่วยชาวบ้านได้เป็นการ ชั่วคราว ในระยะแรก ๆ เมื่อมีเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไป ความรู้สำเร็จรูปจะใช้ไม่ได้ต่อไป เพราะฉะนั้นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องคือ การพัฒนาที่สร้างความรู้เท่าทัน ที่แก้ไขปัญหาได้อย่างยืดหยุ่น แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการของ “ สวัสดิการ สังคมเชิงรุก ” ที่หมายถึงการทำงานที่เน้น การป้องกันและแก้ไขปัญหา โดยยึด ประชาชนเป็นหลัก ฝึกประชาชนให้เรียนรู้และเข้าใจวิถีทางประชาธิปไตย ให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นตนเอง โดยให้ประชาชนได้ศึกษา และวิเคราะห์ถึง ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน และรวมพลังกัน ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อป้องกัน หรือแก้ไขปัญหา ให้หมดสิ้นไป (กรมประชาสงเคราะห์ , 2543 : 64)

การพัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชน และการเสริมสร้าง กระบวนการเรียนรู้ ของประชาชนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของการดำเนินงานสวัสดิการสังคมแนวใหม่ ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างกว้างขวางและครบวงจร ครอบคลุมถึงประชาชนที่ เป็นกลุ่มเปราะบางได้อย่างทั่วถึง โดยไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและผู้ประสบ ปัญหาทางสังคมเท่านั้น ดังนั้นหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท

ควรปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้สามารถส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดองค์กรชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน ให้มีการปรับวิธีการงบประมาณ ให้สอดคล้องกับการทำงานใหม่ อันเป็นทิศทางของกระบวนการ โรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นกลยุทธ์ใหม่ของกองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ในการพัฒนาและส่งเสริมชาวเขา (กรมประชาสงเคราะห์, 2543 : 121 - 132)

2.5 การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

สังคมไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง โดยมุ่งหวังว่าชุมชนที่เข้มแข็งจะเป็นกลไกในการจัดการปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังยืนยันว่าการช่วยเหลือจากคนภายนอก (วิจารณ์ พานิช, คำนำในปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543)

ทั้งนี้ท่ามกลางสภาพปัญหาความยากลำบากและข้อจำกัดทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่ประเทศไทยประสบอยู่ในปัจจุบันนั้น จะสามารถสร้างวิกฤติให้เป็นโอกาสซึ่ง อภิญา เวชชัย (ในกรมประชาสงเคราะห์, 2541 : 35) มีความเห็นว่าการที่วิถีชีวิตของสังคมไทย ที่เคยลอยตัวขึ้นไปเป็นฟองสบู่แล้ว ตกลงมาที่รากฐานเดิม คือครอบครัวและชุมชน ทำให้ผู้คนมีเวลาให้กับครอบครัวมากขึ้น และสามารถพัฒนาภูมิปัญญาของตน กลับมาสร้างบทบาทที่มีคุณค่าต่อครอบครัวและชุมชนมากขึ้น หากชุมชนและครอบครัวมีความเข้มแข็ง ก็จะสามารถช่วยเหลือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตกไปได้เสียแต่ต้นทาง

ความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด ของ ประเวศ วะสี (2542 : 21 - 63) ที่ว่าสังคมที่จะเข้มแข็ง และมั่นคงนั้นฐานล่างต้องแข็งแรง ซึ่งการพึ่งพาตนเองได้ จะเป็นการแสดงถึงความเข้มแข็ง ความยั่งยืน ความเป็นอิสระและการมีภูมิคุ้มกัน การพัฒนาเศรษฐกิจควรพัฒนาความเข้มแข็งจากฐานล่าง ที่มีการจัดการโดยชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยปัจจัยที่จะทำให้เศรษฐกิจดีนั้นต้องมีทุนทางสังคม (social capital) ซึ่งมีรูปธรรมก็คือ ความเป็นประชาคมในระดับต่าง ๆ และประชาชนมีวัฒนธรรมรวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างมากที่เรียกว่ามีความเป็น

ประชาสังคม (civil society) อันหมายถึง ประชาชนรวมกลุ่มกันในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเรียก กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สหกรณ์ ชุมชน ประชาคม หรือ ชื่ออื่นใด ซึ่งเป็นไปเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องพร้อมกันไป เมื่อมีการรวมกลุ่มกัน ช่วยกันคิด ร่วมกันทำ ช่วยกันตัดสินใจ มีการเรียนรู้ มีการจัดการ กลุ่มเหล่านี้ก็จะเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ จะสามารถสร้างเศรษฐกิจในรูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น เกษตรผสมผสาน หัตถกรรม แปรรูป ผลผลิตทางการเกษตร สมุนไพร ตั้งกองทุนหมู่บ้าน รวมตัวกันทำธุรกิจต่าง ๆ เช่น เป็นเจ้าของปั๊มน้ำมัน ขนาดเล็ก ตั้งร้านขายอาหาร ขายอาหารปลอดสารพิษ ขายสมุนไพร จัดการท่องเที่ยวที่ชุมชน ฯลฯ

อย่างไรก็ดีในกรณีสังคมในชนบทนั้น ความเข้มแข็งหรือความยั่งยืน ของสังคมขึ้นอยู่กับการเมืองค์กรและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน การมีองค์การทำให้มีพลังเพิ่มขึ้น และมีความยั่งยืน และองค์กรที่ประชาชนในชุมชนรวมตัวกันสร้างขึ้นเอง และจัดการเองได้ ไม่ใช่องค์กรที่คนอื่นสร้างให้ หรือยึดเหนี่ยวให้ หรือจัดการโดยคนอื่น (ประเวศ วะสี ; อ้างในสัมพันธ์ เตชะอริก และคณะ, 2540 : 1 – 2)

จากการศึกษาเรื่อง การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กร ชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สัมพันธ์ เตชะอริก , วิเชียร แสงโชติ , มานะ นาคำ และ อภินิษฐ์ ป็องภัย ; 2540 : 113 – 117) ได้เสนอแนวทาง พัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน ไว้ 3 แนวทาง คือ

1). การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านโดยภาครัฐและเอกชน ซึ่งเน้นที่สิทธิ์และอำนาจขององค์กรชาวบ้าน ในการจัดการปัญหา คือ นโยบายของรัฐ ต้องให้สิทธิ์ และอำนาจแก่องค์กรชาวบ้านมากขึ้น ทั้งในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการศึกษาของชุมชน การจัดเก็บภาษีท้องถิ่น การจัดตั้งงบประมาณเพื่อแก้ไขปัญหาท้องถิ่น ฯลฯ โดยมีระบบสนับสนุนงบประมาณ วิชาการ การเรียนรู้ การพัฒนาสมบัตินิติสถานะต่าง ๆ ให้แก่ องค์กรชาวบ้าน ในขณะที่เดียวกันไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชน ที่ไปดำเนินงานต่าง ๆ ควรให้องค์กรชาวบ้าน ร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ และเอกชน ในการวางแผน และให้ชาวบ้าน

มีสิทธิ์และอำนาจในการดูแลงบประมาณ และติดตามผลเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพความเป็นจริงของชุมชน

2.) การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่ริเริ่มขึ้นมาใหม่ ควรมีกระบวนการต่าง ๆ เช่น การศึกษา เรียนรู้ปัญหาชาวบ้านแบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้และคิดค้นกิจกรรมแก้ปัญหา การวางแผนกิจกรรมแก้ปัญหา การรวมกลุ่มปฏิบัติร่วมกัน รวมไปถึงการติดตามแก้ปัญหา และพัฒนาองค์กรให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น

3.) การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่มีอยู่แล้วและกำลังดำเนินกิจกรรมพัฒนาอยู่ในปัจจุบัน สามารถสร้างความเข้มแข็งขององค์กรได้ด้วยแนวทางต่าง ๆ เช่น การพัฒนาผู้นำองค์กร การเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์และแนวความคิดเพื่อแก้ปัญหา ปัญหาที่มงาน ในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน ควรพิจารณาองค์ประกอบขององค์กรชาวบ้านเพื่อเป็นการทบทวนและปรับตัวขององค์กรชาวบ้านให้สามารถดำเนินบทบาทภารกิจให้ตรงกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่มากขึ้น

การศึกษาดังกล่าวข้างต้นซึ่งเป็นการศึกษาด้านความเข้มแข็งให้องค์กรชาวบ้านสอดคล้องกับผลของการศึกษาเรื่องการสร้างความเข้มแข็งให้กับหมู่บ้านของ อีระวัชร จันทรประเสริฐ (2539 : 102) ซึ่ง พบว่าในบทบาทของศูนย์สงเคราะห์ราษฎร ประจำหมู่บ้าน (ศสพ.) จะเป็นยุทธศาสตร์เชิงรุก ในการสร้างความมั่นคงเข้มแข็งของฐานรากของสังคม คือหมู่บ้าน โดยมีปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรประชาชน และการพึ่งตนเองของชุมชน

บทที่ 3

โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์

โครงการโรงเรียนชาวบ้าน การพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ เป็นการดำเนินงานต่อเนื่องเชื่อมโยงจากโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติฯ ซึ่งกองสงเคราะห์ชาวเขาได้จัดทำขึ้นในระหว่างปีงบประมาณ 2541-2544 โดยดำเนินการในพื้นที่หมู่บ้านชาวเขา 72 แห่ง ทั้งนี้จากการติดตามและประเมินผลโครงการดังกล่าว พบว่าได้ประสพผลที่เป็นรูปธรรมในหลายหมู่บ้าน และสามารถเป็นแบบอย่างแห่งความสำเร็จให้กับชุมชนบนที่สูงอื่น ๆ ได้ จึงได้มีการจัดประกายความคิดและกระตุ้นให้มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน โดยมอบบทบาทให้กับชาวบ้านทั้งในด้านการบริหารจัดการ และการถ่ายทอดองค์ความรู้และเป็นที่มาของ "โรงเรียนชาวบ้าน" ดังนั้นในบทนี้จึงได้กล่าวถึงแนวคิด และวิธีการดำเนินการของโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน และเสริมความเข้าใจต่อแนวทางการดำเนินงาน โครงการโรงเรียนชาวบ้านต่อไป

3.1 วัตถุประสงค์

เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระชนมายุ 72 พรรษา 5 ธันวาคม 2542 (ตามที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 ครั้งที่ 2/2541พิจารณาอนุมัติให้เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติ ลำดับที่ 1.18 เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2541)

3.2 เป้าหมาย

พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ในภูมิลำเนาเดิม ด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมบน

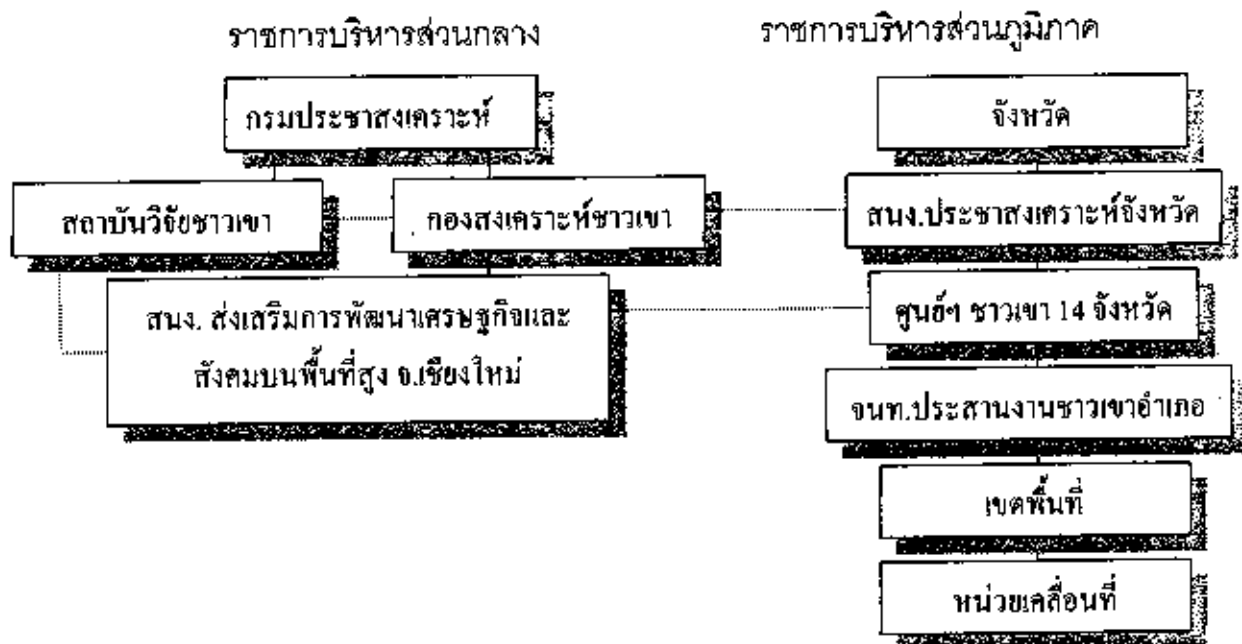
ที่สูง โดยดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาที่ดั้งเดิมและมีคุณค่าของชนเผ่าได้อย่างยั่งยืน ตามแนวพระราชดำริ "คนอยู่กับป่า" โดยเป็นการพัฒนาแบบผสมผสานทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมืองการปกครอง เน้นบทบาทของชาวบ้านในการพัฒนาตนเอง ดำเนินการระหว่างปีงบประมาณ 2541-2544

3.3 พื้นที่ดำเนินการ

หมู่บ้านชาวเขา 72 แห่ง ในพื้นที่การ ปฏิบัติงาน ของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา 14 จังหวัด ในสังกัดของกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี กำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ ตาก น่าน พะเยา พิษณุโลก เพชรบูรณ์ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน และอุทัยธานี

3.4 โครงสร้างองค์กร

หน่วยงานรับผิดชอบโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์
กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

แผนภูมิที่ 3 : โครงสร้างการบริหาร โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์

๑ 12.๐๕.๖

๕ ๕๖๖๖

เลขเรียกหนังสือ..... ๕๕๕๕

เลขทะเบียน..... 5717

วันที่..... 1. เม.ย. 2545

เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา 14 จังหวัด ใช้กระบวนการปฏิบัติงานแบบมี ส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดกับชาวเขา 72 หมู่บ้าน ตามแผนงานโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ โดยมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรประชาชน และได้รับการสนับสนุนทางวิชาการจากสำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูงจังหวัดเชียงใหม่

3.5 งบประมาณ

ใช้งบประมาณตามปกติประจำปีของกรมประชาสงเคราะห์ รวมทั้งการสนับสนุนที่ได้จากการประสานงาน และเงินกองทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

3.6 บทบาทของกรมประชาสงเคราะห์

บทบาทของกรมประชาสงเคราะห์ในการพัฒนาชาวเขา

กรมประชาสงเคราะห์ได้ทุ่มเทเวลา และความสามารถเกินกว่า 40 ปี ในการปฏิบัติภารกิจ ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ให้มีคุณภาพ ชีวิตที่ดีขึ้นและสามารถปรับตัวให้กลมกลืน เข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ อันเป็น เอกลักษณะที่โดดเด่นของสังคมไทย ในการ ผสมผสานบุคคลต่างเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม ให้อยู่รวมกันภายใต้ พระบรมโพธิสมภารอย่างสงบสุข

จากประสบการณ์อย่างต่อเนื่องของกรมประชาสงเคราะห์ พบว่างานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขานั้นมีเงื่อนไขข้อจำกัดและลักษณะพิเศษหลายประการ ที่แตกต่างจากคนไทยโดยทั่วไป อาทิ เช่น

- (1) ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้การปฏิบัติงานต้องอาศัย ความละเอียดอ่อน และความชำนาญการเฉพาะด้าน
- (2) ประชากรชาวเขาส่วนใหญ่มีคุณภาพ ชีวิตที่ต่ำกว่าเกณฑ์ มาตรฐาน บางส่วนยัง ไม่ได้รับการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทย ทำให้ขาดสิทธิ ในบริการพื้นฐาน

(3) ทักษะคติของสังคมที่กำหนดให้ชาวเขามีสถานภาพเปรียบเสมือน เป็นพลเมืองชั้นสองของประเทศ

ดังนั้นผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับชาวเขา จึงจำเป็นยิ่งที่ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเชิงสหวิทยาการ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อม และมีความเต็มใจที่จะปฏิบัติงานภายใต้เงื่อนไขพิเศษต่างๆ บนพื้นฐานการมีทัศนคติที่ดีต่อกลุ่มชาติพันธุ์

3.7 ชาวเขาในประเทศไทย

"ชาวเขา" เป็นกลุ่มคนไทยต่างวัฒนธรรมซึ่งมีเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ภาษาคำนิยม ประเพณี ที่แตกต่างไปจากคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศ ข้อมูลในปี พ.ศ. 2540 พบว่ามีประชากรชาวเขาที่พึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในประเทศไทยทั้งสิ้นประมาณ เกือบ 8 แสนคนตั้งบ้านเรือนอาศัยกระจัดกระจายบนพื้นที่สูงทางภาคเหนือและภาคกลางด้านทิศตะวันตกในพื้นที่ 20 จังหวัด 3,746 หมู่บ้าน โดยอยู่ในความดูแลของกรมประชาสงเคราะห์ 1,838 หมู่บ้าน (49%)

ตารางที่ 1 : ประชากรชาวเขาในประเทศไทย จำแนกตามเผ่าและจังหวัด

ประชากรชาวเขา แยกตามเผ่า			ประชากรชาวเขา แยกตามจังหวัด		
เผ่า	ประชากร	ร้อยละ	จังหวัด	ประชากร	ร้อยละ
กะเหรี่ยง	353,574	45.66	เชียงใหม่*	192,795	24.89
เผ่า	126,300	16.31	เชียงราย*	150,811	19.48
มูเซอ	85,845	11.09	ตาก*	105,810	13.66
อาก้อ	56,616	7.31	แม่ฮ่องสอน*	103,801	13.40
เย้า	48,357	6.25	น่าน*	83,918	10.84
ถิ่น	38,823	5.01	ลำพูน*	25,970	3.35
ลีซอ	33,365	4.31	กาญจนบุรี*	24,420	3.15
ลีวะ	17,637	2.28	พะเยา*	14,132	1.83
ขมุ	13,674	1.76	เพชรบูรณ์*	13,039	1.68
มลาบรี (ตองเหลือง)	125	0.02	ลำปาง*	12,371	1.60
รวมทั้งสิ้น	774,316	100.00	แพร่*	11,202	1.45
			กำแพงเพชร*	9,878	1.27
			พิษณุโลก*	6,306	0.81
			ราชบุรี	6,249	0.80
			เพชรบุรี	3,619	0.46
			อุทัยธานี*	3,552	0.45
			สุพรรณบุรี	2,315	0.29
			สุโขทัย	2,238	0.28
			เลย	1,293	0.16
			ประจวบคีรีขันธ์	597	0.07
			รวม	774,316	100.00

*จังหวัดที่มีศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา

ที่มา : กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์, 2541

3.8 หมู่บ้านเป้าหมายโครงการ

ตารางที่ 2 : หมู่บ้านเป้าหมายของโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์

จังหวัด	หมู่บ้าน		ประชากร (คน)
	จำนวน	รายชื่อ	
เชียงใหม่	9	ผาปู่จอม, ปางปอบ, ห้วยฝักดาบ, ห้วยคอกหมู, ห้วยมะราง, มูเซอแม่เมืองน้อย, โละป่าไคร้, แม่จุมโน, นางหลวงเก่า	3,087
เชียงราย	14	ยางค้ำ, ยางกลาง, ผักหละ, รวมใจ1, รวมใจ2, หัวแม่คำ, แม่สะแลบล้าง, สามแยก, ห้วยหกเก่า, ห้วยหกใหม่, โป่งกลางน้ำ, แม่ต้าสองสบ, ห้วยป่าเป้า, ป่าเกี้ยวใต้	4,477
แม่ฮ่องสอน	9	ดง, อมพาย, แมริตป่าแก่, แม่สวรรค์น้อย, ปางตอง, ห้วยผึ้งใหม่, เมืองแพม, ห้วยปู่เลย, ห้วยกุ่ม	
ลำปาง	4	แม่ฮ้างเหนือ, แม่ฮ้างใต้, ปาดคา, ปางม่วง	703
ลำพูน	4	ป่าแป้, แม่ป้อก, ม่อนหินขาว, ห้วยโป่ง	1,438
ตาก	5	ส้มป่อย, ลีซอ, แม่วใหม่, อุมยอม, มูเซอเหลือง	1,384
น่าน	10	ปางเปย, ห้วยเลียบ, สันเจริญ, น้ำย้อขุนดิน, ปางกอม, หนองปลา, ห้วยสะแดง, ปางกบ, ไหมไทยธวัชรัตน์, ขุนสถาน	4,870
พะเยา	4	ปางปู่เลาะ, น้ำดัม, สิบสองพัฒนา, ปางปอบ	1,193
แพร่	3	ห้วยฮ่อมบน, ห้วยฮ่อมกลาง, บุญยืน	586
เพชรบูรณ์	2	เส้าลือ, เพชรดำ	1,847
กำแพงเพชร	1	โละโคะ	453
พิษณุโลก	2	ห้วยน้ำใจ, ห้วยทรายเหนือ	2,098
อุทัยธานี	3	ภูเหม็น, กกล้วย, อีมาด-อีทราย	1,201
กาญจนบุรี	2	ทิพเย, เขาเหล็ก	559
รวม	72		27,066

ที่มา : กองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์, 2541

3.9 กรอบแนวคิด

กรอบแนวคิดโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์

ในโอกาสอันสำคัญนี้ ชาวเขาในฐานะที่เป็นคนไทย จำนวน 72 หมู่บ้าน ได้ร่วมน้อมใจตามโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ เพื่อถวายแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภายใต้การดำเนินงานของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักของรัฐมีภารกิจในการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา

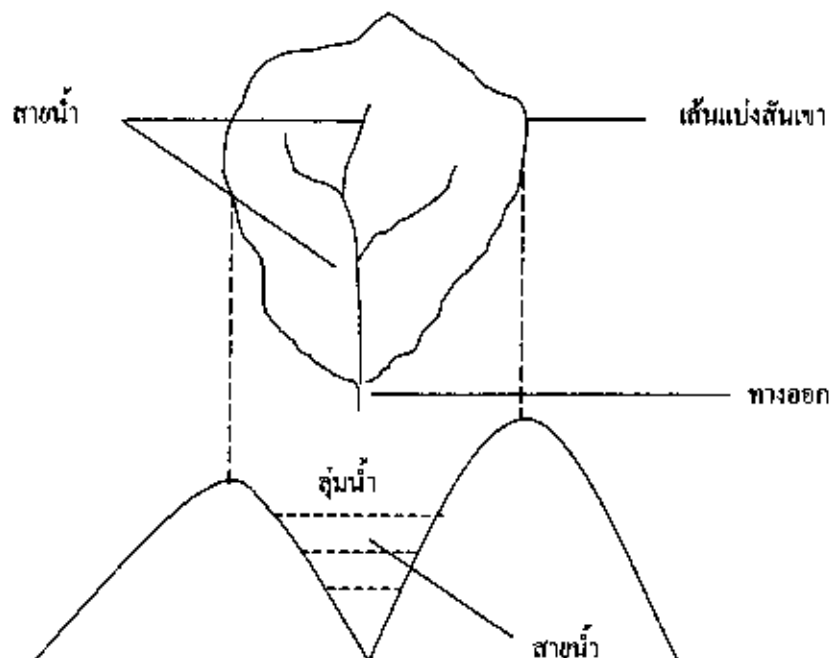
จากสภาพการตั้งถิ่นฐานของชาวเขา ที่อาศัยในบริเวณพื้นที่สูง โดยมีลักษณะเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำขนาดเล็ก อันเป็นต้นน้ำลำธารสาขาแม่น้ำสายหลักของประเทศ การบริหารจัดการจึงต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดชีวิตที่ดี ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คงอยู่และศักยภาพในการเอื้อประโยชน์กับสังคมส่วนรวมของประเทศ โดยยึดหลักการและวิธีการพัฒนาแบบผสมผสาน "การพัฒนาลุ่มน้ำขนาดเล็ก" ซึ่งครอบคลุมในทุก ๆ ส่วน ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ทั้งงานทางด้านการใช้ทรัพยากร ในลุ่มน้ำ งานป้องกัน รวมไปถึงงานด้านประชากร ไม่เป็นการพัฒนาแบบแยกส่วน อันเป็นวิสัยทัศน์และแนวทางใหม่ในการพัฒนาบนพื้นที่สูง

แนวคิดในการดำเนินงานโครงการได้ยึดหลักการและทฤษฎีการพัฒนา ดังนี้

1) หลักการจัดการลุ่มน้ำ

ในวงการนักวิชาการจัดการลุ่มน้ำ พื้นที่ลุ่มน้ำขนาดเล็ก หมายถึงพื้นที่ที่มีขนาดไม่เกิน 50 ตารางกิโลเมตร แต่บางทีบางแห่งอาจใช้ขนาดเล็ก กว่านี้มาก (เกษม จันทรแก้ว 1986:11)

ลุ่มน้ำ หมายถึง หน่วยของพื้นที่หนึ่งซึ่งมีส่วนเกี่ยวกับการจัดการน้ำไทย เฉพาะมีขนาดไม่แน่นอนแล้วแต่วัตถุประสงค์ของผู้ที่จะจัดการพื้นที่นั้นเป็นสำคัญ (Dr.R.E.Dils Colorado State University)

แผนภูมิที่ 4 : ขอบเขตของเส้นสันปันน้ำและลุ่มน้ำ

(เกษม จันทรินแก้ว, 1986:4)

การจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำ ได้กำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำ
ดังนี้

ตารางที่ 3 : รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินบนพื้นที่ลาดชัน

ความลาด ชัน(%)	ทางเลือกการใช้ประโยชน์ที่ดิน	สัญลักษณ์หมายเลขการใช้ ประโยชน์ที่ดิน
0-5	1 2 3 4 5 6 7	1. พื้นที่ทำนา
6-15	2 3 4 5 6 7	2. ชั้บบนไคนาดำ
16-35	2 3 5 6 7	3. หุ่นหญ้าเลี้ยงสัตว์
36-55	3 6 7	4. ปอปลา
56-85	7	5. พืชไร่สลับแถบพืช อนุรักษ์
มากกว่า 85	7	6. ไม้ยืนต้น 7. ป่าไม้

ที่มา : กองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์, 2541

2) แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ได้น้อมเกล้าฯ นำเอาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา อันเนื่องจาพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่สูงมาประยุกต์เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างสอดคล้องและเหมาะสมตามสภาพพื้นที่หมู่บ้านชาวเขา ตลอดจนเอื้อประโยชน์ให้เกิดการพึ่งพากันระหว่างชุมชนบนที่สูงกับชุมชนพื้นราบ อันจะนำไปสู่ความสมานฉันท์ของชาติในที่สุด

ทฤษฎีใหม่

การบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

"...ทฤษฎีใหม่...เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนมีกินตามอัตภาพคืออาจไม่รวยมากแต่ก็พอกิน 'ไม่อดยาก'"

(พระราชดำรัส)

ทฤษฎีการป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดิน

หญ้าแฝกพืชจากพระราชดำริเป็นกำแพงที่มีชีวิตในการอนุรักษ์ และคืนธรรมชาติสู่แผ่นดิน เป็นพืชพื้นบ้านของไทยใช้เทคโนโลยีการปลูกอย่างง่าย ๆ และยังมีประโยชน์หลากหลาย

ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ปลูกป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

- ปลูกป่า
- ฟื้นฟูป่าตามธรรมชาติ
- รักษาป่าไม้เดิม

"การอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าด้วยวิธี ธรรมชาติ ตามวิธีการและรูปแบบที่ทำได้โครงการเขาชะงุ้ม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี คือ การปล่อยให้พื้นที่ทิ้งร้างไว้เฉย ๆ โดยมีให้ผู้นิดเข้าไปรบกวน"

"การปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผน โดยการค้าเนินการไป

หรือมีการพัฒนาชาวเขา"

(พระราชดำรัส)

การพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

- การมีส่วนร่วมของประชาชน
- ไม่สั่งการ
- เหมาะสมตามสภาพท้องถิ่น
- พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหลัก
- ประชาธิปไตย
- ค่อยเป็นค่อยไป
- มีตัวอย่างแห่งความสำเร็จ

3.10 กรอบแผนงานหลัก

โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ แบ่งลักษณะงานเป็น 4 กรอบแผนงานหลักเพื่อให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิด

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- การพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
- การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน
- การประสานงานเพื่อการพัฒนา

3.10.1 กรอบแผนงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มุ่งเน้นการบริหารจัดการองค์ประกอบ ทางด้านกายภาพของพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมตามศักยภาพทางวิชาการและภูมิปัญญาชาวบ้าน

การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ บนพื้นที่สูงอันเป็น แหล่งของปัจจัยพื้นฐาน สำหรับการดำรงชีพและความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของประเทศ กิจกรรมที่เน้นหนักในกรอบแผนงานนี้ ได้แก่

- การจัดทำแผนที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน
- การจัดทำแบบจำลองภูมิประเทศ
- การอนุรักษ์ดินและน้ำ
- การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้
- การจัดการแหล่งน้ำ

แบบจำลองภูมิประเทศ

เป็นเครื่องมือที่ชาวเขาในแต่ละหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการจัดทำและใช้ประโยชน์ เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำขนาดเล็ก ทั้งในแง่ของการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ การเกษตรเชิงอนุรักษ์ การตั้งถิ่นฐาน รวมทั้งการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากร โดยได้รับสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ และวิทยากรจากเจ้าหน้าที่ของ กองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์

3.10.2 กรอบแผนงานการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในระดับบุคคล ระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม และระดับชุมชน โดยใช้หลักการพื้นฐานด้านสังคมสงเคราะห์ ให้ผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้รับการช่วยเหลือดูแลอย่างเหมาะสมและทั่วถึง มีครอบครัวอบอุ่นและชุมชนเข้มแข็งซึ่งมีกิจกรรม ที่หลากหลายเพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชาวบ้านคือ

- **การพัฒนาอาชีพ**
  - การเกษตร
  - นอกภาคเกษตร
- **การพัฒนาสังคม**
  - งานสวัสดิการสังคม
  - งานบริการด้านการศึกษา
  - งานบริการด้านสาธารณสุข
  - งานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด
  - การป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคเอดส์
  - งานพัฒนากลุ่มและองค์กร
- **พัฒนาสาธารณูปโภค**
  - ประปาหมู่บ้าน
  - ถนน, ทางล้าลอง
- **การมีกอบรม**
  - ด้านพัฒนาอาชีพ
  - ด้านพัฒนาสังคม
- **กองทุนหมุนเวียน**
  - กองทุนพัฒนาอาชีพ
  - กองทุนพัฒนาสังคม
  - กองทุนศูนย์ส่งเสริมราษฎรประจำหมู่บ้าน

- การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว
- การอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม

3.10.3 กรอบแผนงานการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ ได้ตระหนักและยึดถือแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา เพื่อพึ่งตนเองและอยู่อย่างพอเพียง โดยทุกคนมีส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อม ในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา รวมทั้งเป็นผู้มีบทบาทกระทำการพัฒนาด้วยตนเอง อันเป็นปัจจัยร่วมที่สำคัญยิ่งในกระบวนการพัฒนาชนบทแนวใหม่

- **สามะโนปัญหา**

เป็นกิจกรรมขั้นพื้นฐานของหมู่บ้านที่จะให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น วิเคราะห์สาเหตุ และแนวทางในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการวางแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิต เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง สิ่งแวดล้อม การประสานงาน ฯลฯ

- **กฎระเบียบของชุมชน**

ในแต่ละหมู่บ้านจะมีกฎระเบียบเพื่อถือปฏิบัติร่วมกันถึงความรับผิดชอบที่มีต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ

- **บทบาทของกลุ่ม/องค์กร**

องค์กรประชาชนที่มีอยู่ในหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสมและตรงตามความต้องการ องค์กรที่มีอยู่เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมราษฎรประจำหมู่บ้าน คณะกรรมการลุ่มน้ำ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ โดยมีส่วนร่วมที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และทำให้โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ บรรลุเป้าหมายได้อย่างยั่งยืน

3.10.4 กรอบแผนงานการประสานงานเพื่อการพัฒนา

กรมประชาสงเคราะห์ให้ความสำคัญต่อการประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐเอกชน และองค์กรประชาชน เพื่อระดมทรัพยากร เทคโนโลยี บทบาทหน้าที่

และภูมิปัญญาต่าง ๆ ให้สอดคล้องและสนับสนุนการปฏิบัติงานซึ่งกันและกัน ภายใต้
 โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ โดยเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา
 ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน และอำนวยความสะดวกระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงาน
 หรือองค์กร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาสังคม
 สาธารณูปโภค งานสวัสดิการสังคม การบริหารจัดการทรัพยากร การอนุรักษ์ดิน และ
 น้ำ การปกครองรวมไปถึงการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ประชาชน
 ในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การส่งเสริมระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่ลาดชัน เป็นกิจกรรมที่
 ประสานความร่วมมือกันระหว่างกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กับ
 กรมประชาสงเคราะห์และชาวบ้านผู้รับประโยชน์

งานด้านสวัสดิการสังคม เช่น การสงเคราะห์ครอบครัวผู้ยากจน การ
 สนับสนุนทุนประกอบอาชีพ การให้เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ผู้ป่วยเอดส์ การสงเคราะห์
 ผู้ประสบภัย ฯลฯ เป็นการประสานงานกันระหว่าง สำนักงานประชาสงเคราะห์จังหวัด
 และศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ร่วมกับคณะกรรมการศูนย์สงเคราะห์ราษฎร
 ประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นองค์กรของประชาชนในท้องถิ่น

บทที่ 4

ผลการศึกษาโครงการโรงเรียนชาวบ้าน

4.1 ความเป็นมา

อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นพระบารมีปกเกล้าขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อพสกนิกรชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนบนพื้นที่สูง ซึ่งส่วนใหญ่เป็น " ชาวเขา " ผู้ด้อยโอกาส ในสังคมไทย และเมื่อพระองค์ทรงมีพระชนมายุ ครบ 72 พรรษา กรมประชาสงเคราะห์ ได้ร่วมกับชาวเขา 72 หมู่บ้าน จัดทำโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติแก่พระองค์ท่าน ซึ่งดำเนินการระหว่างปีงบประมาณ 2541 – 2544 ในพื้นที่ความรับผิดชอบของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา 14 จังหวัดโดยมีกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ เป็นหน่วยงานส่วนกลางเพื่ออำนวยความสะดวก และสนับสนุนสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้กล่าวรายละเอียดโครงการ ไว้ในบทที่ 3 แล้ว ให้การสนับสนุนด้านวิชาการและการประสานงาน

จากการนิเทศก์ก็ติดตามงาน โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ โดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายแผนงาน และโครงการ กองสงเคราะห์ชาวเขาและนักวิชาการจากสำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมบนที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ ในหมู่บ้านชาวเขาที่เข้าร่วมโครงการหลายแห่ง ได้ค้นพบความสำเร็จ ของการพัฒนาที่มีทัศนคติที่ยั่งยืนคือ " ศักยภาพ " ของชาวบ้านและชุมชน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ปรากฏอยู่ในทั้งระดับปัจเจกชน ระดับกลุ่ม ระดับองค์กร ระดับหมู่บ้าน ระดับชุมชนหรือระดับประชาคม และศักยภาพดังกล่าวยังปรากฏอยู่ในรูปแบบอื่น ๆ ของชุมชนเช่น แฝงอยู่ในระบบการบริหารจัดการของชาวบ้าน ปรากฏชัดเจน อยู่ในผลการพัฒนา ด้านกายภาพ อันได้แก่ระบบการเกษตรเชิงอนุรักษ์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดระเบียบชุมชน ฯลฯ รวมไปถึงศักยภาพที่เป็นนามธรรมต่าง ๆ เช่น ความสามารถของกลุ่ม ความสามัคคีของชุมชน ความเสียสละและความเชื่ออาทร

มีน้ำใจ เป็นต้น ทั้งนี้ศักยภาพต่าง ๆ เหล่านี้ได้ซึมซับอยู่ในวิถีชีวิตของชาวเขา จนปมเพาะเป็นภูมิปัญญา ที่มีคุณค่า ต่อสังคมและชุมชนรุ่นหลังอย่างมากมาย ณ จุดแห่งการค้นพบนี้เอง ที่เป็น จุดกำเนิดของ “โรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์” เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2543 ณ หน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาบ้านเส้าลือ - เพชรดำ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ในครั้งนั้นคณะนิเทศก์ติดตามงาน มีความประทับใจในผลสำเร็จของโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ ที่สัมผัสได้และประจักษ์ได้จากการเยี่ยมชมเยือนในภาคสนามไม่ว่าจะเป็นผลการดำเนินงานด้านการเกษตร การพัฒนาสังคม และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม แต่ทั้งนี้สิ่งสำคัญที่สุดที่ได้ค้นพบคือองค์กรชาวบ้านที่รับผิดชอบต่อการดำเนินงานโครงการ ฯ สามารถอธิบายด้วยชาวบ้านเอง โดยเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำหน้าที่ผู้อำนวยความสะดวกในระหว่างบรรยากาศของการสนทนาซักถาม อันเป็นการแสดงถึงบทบาทในขั้นก้าวหน้าขององค์กรชาวบ้านที่ได้ถ่ายทอดจากเจ้าหน้าที่ไปสู่ประชาชนในระดับรากหญ้าอย่างแท้จริง (hand – over the stick) ณ จุดนี้เองที่เกิดคำถามขึ้นอย่างท้าทายว่า ชาวบ้านเส้าลือ - เพชรดำ สามารถถ่ายทอดผลสำเร็จให้กับชุมชนอื่น ๆ ด้วยตนเองได้หรือไม่ คำตอบที่ได้ในวันนั้นก็คือ “ ได้แน่นอน ” ซึ่งเป็นคำยืนยันจากคณะกรรมการโครงการที่เป็นชาวบ้านและกลุ่มผู้นำชุมชน สเหตุที่คณะนิเทศก์ติดตามงาน ได้ตั้งคำถามดังกล่าวเข้าสู่ที่ประชุมร่วมกับชาวบ้านและเจ้าหน้าที่สนามในวันนั้นก็เนื่องจากพิจารณาเห็นว่า มีปัจจัยแวดล้อมที่สนับสนุนหลายประการที่คาดหมายไว้ในใจว่า ชาวบ้านทำได้คือ ประการแรก มีผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมปรากฏอย่างชัดเจนอยู่ในพื้นที่ โดยเฉพาะการพัฒนาการเกษตรเชิงอนุรักษ์ ซึ่งไม่เพียงแต่สามารถปฏิบัติได้เท่านั้น แต่ชาวบ้านยังสามารถอธิบายเหตุและผลประกอบได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย ซึ่งแสดงถึงความเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อสิ่งที่ปฏิบัติ ประการที่สอง ได้มีการจัดองค์กรของชาวบ้านเพื่อรองรับกิจกรรมโครงการ ซึ่งอยู่ในรูปของคณะกรรมการ มีประธานโครงการที่แยกต่างหาก จากตำแหน่งผู้นำที่เป็นทางราชการ ประการที่สาม คือ ศักยภาพของผู้นำที่ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานเป็นอย่างดี ประการที่สี่ คือ บรรยากาศความ เป็นประชาธิปไตยในหมู่บ้านนี้มี

การแลกเปลี่ยนด้านความคิดอย่างอิสระระหว่างสมาชิกด้วยกันและเป็นไปด้วยความสามัคคีสร้างสรรค์ และอีกประการหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านแสดงความคิดเห็นออกมา และคงไม่ใช่ประการสุดท้าย ก็คือ ความเชื่อถือของชาวบ้านที่มีต่อเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ได้ทุ่มเททำงานในพื้นที่อย่างยาวนานและจริงใจ

ปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นพื้นฐานที่ดีต่อความมุ่งหวังที่จะให้ชาวบ้านมีบทบาทอย่างเต็มที่ต่อการกำเนิดของโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ ผลสรุปในวันนั้นก็คือ ชาวบ้านมีความพร้อมและความสมัครใจที่จะริเริ่มกิจกรรมนี้ขึ้นในลักษณะที่เป็นของชาวบ้าน โดยชาวบ้านและเพื่อชาวบ้าน ซึ่งเป็นเหตุให้คณะนิเทศก์ต้องตามงานต้องคิดต่อว่าจะสนองตอบต่อศักยภาพของชาวบ้านดังกล่าว ได้อย่างไร

ภายหลังจากเสร็จสิ้นภารกิจของคณะนิเทศก์ดังกล่าวจึงได้มีการรวบรวมข้อมูลและแสวงหาแหล่งงบประมาณเพื่อทดลองรูปแบบใหม่ของการฝึกอบรมชาวเขา นักวิชาการของสำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ (โดย นายทรงศักดิ์ เทพสาร นักวิชาการเกษตร 7 ว. หัวหน้าฝ่ายพัฒนาเศรษฐกิจ) ได้ปรึกษากับ Mr. Kazuya Miike อาสาสมัครญี่ปุ่นอาวุโสด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งปฏิบัติงาน ณ สำนักงานส่งเสริมฯ ถึงแนวคิดและวิธีการดำเนินการ โรงเรียนชาวบ้าน รวมทั้งงบประมาณที่จะใช้บริหารจัดการ Mr.K. Miike มีความเห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อชาวเขาอย่างมากและพร้อมที่จะสนับสนุนงบประมาณประมาณเพื่อริเริ่ม โครงการเป็นเงิน 20,000 บาท (สองหมื่นบาทถ้วน) โดยมีนักเรียนชาวบ้านรุ่นแรกจากจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยน้ำไซ อำเภอนครไทย และเป็นหมู่บ้านภายใต้โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์เช่นกัน ดังนั้นในการเริ่มต้นโครงการโรงเรียนชาวบ้าน จึงเป็นการประสานงานกัน 7 ฝ่าย ได้แก่

- กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์
- สำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูง จังหวัด

เชียงใหม่

- ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์
- ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดพิษณุโลก
- ชาวบ้านเล้าลือ - เพชรดำ เขาดี้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
- ชาวบ้านห้วยน้ำไข อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก
- องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น (JICA)

เมื่อการประสานงานและการจัดเตรียม ข้อมูลเบื้องต้นบรรลุผล กองสงเคราะห์ชาวเขา (โดยฝ่ายแผนงานและโครงการ) จึงได้ทำบันทึกขออนุมัติหลักการของโครงการ ฯ ต่ออธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ (นายอิระวัชร จันทระประเสริฐ) และได้รับความเห็นชอบในหลักการเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2543

4.2 ขั้นตอนการดำเนินงาน

4.2.1 ขั้นเตรียมการ

- 1) คัดเลือกหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ ที่สามารถเป็นหมู่บ้านต้นแบบเป็นพื้นที่ดำเนินงาน “โรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์”
- 2) ประชุมหารือกับชาวบ้าน เพื่อสอบถามถึงความพร้อมและความพึงพอใจที่จะเข้าร่วมเป็นวิทยากร
- 3) คัดเลือกชาวบ้านเข้าร่วมทีมวิทยากร กำหนดแนวหลักสูตรและขั้นตอนการฝึกอบรมร่วมกับชาวบ้าน
- 4) คัดเลือกผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยกำหนดคุณสมบัติต้องเป็นผู้ที่เป็นแรงงานในครอบครัว ผู้ที่สนใจในระบบการเกษตรเชิงอนุรักษ์

4.2.2 ขั้นดำเนินการ

- 1) วิทยากรและเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโรงเรียนชาวบ้านแนะนำแนวทางการฝึกอบรม และกระบวนการเรียนรู้ ให้แก่ผู้เข้ารับการอบรมรวมทั้งการหารือถึงความต้องการในการเรียนรู้
- 2) ผู้เข้ารับการอบรมเข้าพักอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เพื่อเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากชีวิต สถานการณ์จริงในหมู่บ้าน ตามระยะเวลา 4 วัน

โดยใช้กระบวนการการเรียนรู้เป็นรายบุคคล รายกลุ่ม ในกิจกรรมทุกรูปแบบทั้งทาง ด้านอาชีพ สังคม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ กระตุ้นให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน

4.2.3 ขั้นการประเมินผล

1) ประเมินผลที่ได้ หลังสิ้นสุดการฝึกอบรมร่วมกันถึง ความพอใจ ประโยชน์ที่ได้รับข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่าง ๆ

2) ติดตามผลที่ได้รับในหมู่บ้านของนักเรียนว่า สามารถ นำความรู้ที่ได้รับจากโรงเรียนชาวบ้านไปปรับใช้ในการพัฒนาตนเองและชุมชน และ ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร

3) นำผลที่ได้จากการติดตาม มาปรับปรุงหลักสูตรวิธีการ อบรมในโรงเรียนชาวบ้านให้เหมาะสม

4.2.4 ขั้นการขยายผล

1) ขยายผลการดำเนินงานโรงเรียนชาวบ้านไปในพื้นที่ จังหวัดอื่น ๆ

2) ประสานขอรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศเพื่อ สนับสนุนโครงการให้ครอบคลุมในทุกจังหวัดที่มีชาวเขาอาศัยอยู่

4.3 โรงเรียนชาวบ้านรุ่นปฐมฤกษ์

4.3.1 การเตรียมหลักสูตร

เพื่อเป็นการเสริมสร้างบทบาทขององค์กรชุมชน ในกิจกรรม โรงเรียนชาวบ้าน ให้สามารถดำเนินได้ด้วยศักยภาพของชุมชนเอง จึงได้มีการปรึกษาหารือร่วมกับผู้นำและชาวบ้านเล่าลือ-เพชรดำ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ในวันที่ 9 พฤษภาคม 2543 โดยมีเจ้าหน้าที่จาก กองส่งเสริมการเกษตรของกรมประชาสงเคราะห์ นักวิชาการจากสำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม บนที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ เจ้าหน้าที่จากศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์และจังหวัดพิษณุโลก และอาสาสมัครหมู่บ้านอาวุโสด้านการเกษตรและ สิ่งแวดล้อมเข้าร่วมสังเกตการณ์และให้ข้อคิดเห็น ณ ศาลาประชาคม บ้านเล่าลือ-เพชรดำ ซึ่งมีชาวบ้านจากทั้ง 2 หมู่บ้านมาร่วมประชุมประมาณ 20 คน

ก่อนการประชุมในวันนั้นได้มีการประสานงานเป็นการภายในล่วงหน้าระหว่างสำนักงานส่งเสริมฯ จังหวัดเชียงใหม่และศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อให้ชาวบ้านเล่าลือ-เพชรดำได้หารือกันภายในชุมชนถึงความสมัครใจ และความเข้าใจต่อการริเริ่มโครงการโรงเรียนชาวบ้านซึ่งเป็นการแสดงถึงความรับรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ อันจะเป็นพื้นฐานทางสังคมให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่างราบรื่น โดยชุมชนเข้าใจอย่างชัดเจนและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ

การประชุมร่วมมือเตรียมการโรงเรียนชาวบ้าน เริ่มต้นด้วยการกล่าวแนะนำความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ที่ได้หารือไว้เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2543 เพื่อเป็นการทบทวนและเน้นย้ำในเป้าหมายของกิจกรรมในภาพรวม ซึ่งจะมอบบทบาทวิทยากรให้กับชาวบ้านเล่าลือ (เผ่าม้ง) และบ้านเพชรดำ (เผ่าลีซอ) ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านอย่างเป็นรูปธรรม และจะมีการนำชาวบ้านหัวน้ำไซ (เผ่าม้ง) อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก มาศึกษาเรียนรู้เพื่อเป็นนักเรียนรุ่นแรก (12 คน) ในที่ประชุมคณะเจ้าหน้าที่ได้แสดงบทบาทการกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น (facilitators) อย่างเป็นทางการ โดยเริ่มต้นด้วยคำถามที่ว่า "ถ้าจะดำเนินโครงการโรงเรียนชาวบ้าน การพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ จะต้องมียุทธศาสตร์หรือองค์ประกอบที่จำเป็นอะไรบ้าง?" โดยใช้เทคนิคการเขียนการ์ด (card technique) คำตอบที่ได้เป็นผลของการระดมสมอง (brain storming) จากชาวบ้าน โดยเขียนลงในแผ่นการ์ดเช่นเดียวกัน คำตอบที่ได้คือจะต้องมี -วิทยากร, เนื้อหาหลักสูตร, งบประมาณ, วัสดุอุปกรณ์, การศึกษาดูงาน, อาหาร, อาคารสถานที่, ที่พัก, ยานพาหนะ, น้ำมันเชื้อเพลิง, เครื่องเสียง เป็นต้น

ที่ประชุมได้พิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเสนอขึ้นมาที่ละประเด็น เพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชนที่สามารถสนองต่อความจำเป็นดังกล่าวในเบื้องต้น สิ่งที่ชาวบ้านมั่นใจที่สุดก็คืออาคารสถานที่สำหรับฝึกอบรม โดยดำเนินการได้ที่ศูนย์บำบัดยาเสพติด มูลนิธิคริสตจักรวันเสาร์ (ADRA) ซึ่งตั้งอยู่ภายในหมู่บ้านเล่าลือ สำหรับในเรื่องที่พักของนักเรียนนั้นในเบื้องต้นมีความเห็นเป็น 2 ลักษณะ คือให้แยกกระจายพักตามบ้านชาวบ้านเล่าลือ-เพชรดำ ที่จะมีผู้สมัครใจให้เข้าพัก หรือให้พัก

ณ ศูนย์บำบัดยาเสพติด ซึ่งมีอาคารที่พักอยู่และในที่สุดก็ตกลงกันได้โดยการลงมติของที่ประชุมชาวบ้าน หลังจากแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง โดยให้พณณ ศูนย์บำบัดยาเสพติด ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการทั้งเรื่องอาหาร เครื่องนอน และกิจกรรมภาคกลางคืน หรือความพร้อมเพรียงในการเข้ารับการฝึกอบรม

อย่างไรก็ดีสิ่งที่มีการให้ความสำคัญมากที่สุดในที่ประชุมร่วมระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่คือ "เนื้อหาหลักสูตร" ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของกิจกรรมโรงเรียนชาวบ้าน แต่ด้วยความสามารถและความเชี่ยวชาญของเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินการประชุมได้กระตุ้นและอำนวยความสะดวก (facilitate) ควบคู่ไปกับศักยภาพของชาวบ้านที่มีความกระตือรือร้น กล้าแสดงความคิดเห็นเป็นประชาธิปไตย และมีภูมิปัญญาทำให้สามารถร่วมกันร่างหลักสูตรได้สำเร็จ โดยใช้วิธีการระดมสมองตามขั้นตอนคือ

1) การค้นหา "ของดี" ภายในชุมชน

หมายถึงผลสำเร็จในงานพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของหมู่บ้านในทุกแง่มุม ที่สามารถเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่น ๆ และเห็นควรมีการถ่ายทอดเผยแพร่ออกไปไม่ว่าผลสำเร็จดังกล่าวนี้จะป็นรูปธรรมที่สัมผัสได้ แสดงให้เห็นได้หรือผลสำเร็จในเชิงนามธรรมที่ไม่สามารถประจักษ์ได้ด้วยสายตาก็ตาม รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนทางด้านประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่า ที่ควรมีการอนุรักษ์สืบทอดก่อนุชนรุ่นหลัง ข้อเสนอด่าง ๆ เกี่ยวกับของดี หรือจุดเด่นภายในชุมชนแต่ละประเด็น ถูกเขียนลงบนแผ่นการ์ด และติดไว้บนกระดานให้ทุกคนได้เห็นร่วมกัน

2) การวิเคราะห์และจัดกลุ่ม

ข้อเสนอด่าง ๆ (ตามข้อ 1) ได้รับการวิเคราะห์และจัดให้เป็นหมวดหมู่โดยสามารถแบ่งได้เป็น 8 ประการ เพื่อใช้กำหนดทิศทางของเนื้อหาหลักสูตรได้แก่

(1) การเกษตร	(5) การอนุรักษ์ดินและน้ำ
(2) การปกครอง	(6) การรักษาสิ่งแวดล้อม
(3) วัฒนธรรม ประเพณี	(7) การส่งเสริมการศึกษา
(4) การบำบัดและป้องกันยาเสพติด	(8) การพัฒนาองค์กรชุมชนหมู่บ้าน

อนึ่งในการอภิปรายของผู้ร่วมประชุม มีความเห็นสอดคล้องกันว่า นอกจากเนื้อหาหลักสูตรที่เป็นจุดเด่นของหมู่บ้านแล้ว ควรมี การศึกษาดูงาน นอกสถานที่บริเวณเขาค้อด้วย ซึ่งมีสถานที่น่าสนใจหลายแห่งที่จะเป็นการเสริมสร้างความรู้ และเปิดโลกทัศน์ของนักเรียนที่มาจากต่างถิ่นด้วย เช่น สวนสัตว์เปิดเขาค้อ น้ำตกศรีดิษฐ์ สถานีทดลองเกษตรที่สูง และสถานีพัฒนาที่ดินเขาค้อ และอนุสรณ์สถาน ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเมื่อรวมเนื้อหาทั้งหมดแล้วคาดว่าจะใช้เวลาดำเนินการตามหลักสูตรทั้งสิ้น 4 วันเต็ม

3) การกำหนดตัววิทยากร

จากเนื้อหาหลักสูตรที่กำหนดขึ้นตามข้อ 2) ทำให้ชาวบ้าน ที่ร่วมประชุม สามารถกำหนดตัวบุคคลที่จะเป็นวิทยากรในแต่ละเรื่องได้ ซึ่งมี ผู้สมัครใจที่จะเป็นวิทยากรทั้งสิ้น 10 คนนำโดยนายอดิศักดิ์ บำรุงศิริ กำนันตำบล เขาค้อ และนายวิทยา บำรุงศิริ ประธานโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์บ้านเล่าลีอ-เพชรดำ ซึ่งคณะวิทยากรทั้งหมดมีหน้าที่ในการกำหนดรายละเอียดของเนื้อหาในแต่ละรายวิชา รวมทั้งกำหนดการขั้นตอนต่าง ๆ ตลอดเวลาทั้ง 4 วัน

4) การประเมินผลโรงเรียนชาวบ้าน

คณะผู้ร่วมประชุมมีความเห็นตรงกันที่จะใช้วิธีการประเมินผลหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม โดยใช้เครื่องมือ 2 ชนิดควบคู่กันคือ ใช้ตารางความพึงพอใจ (Preference Matrix) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการโรงเรียนชาวบ้านทั้งหมด

5) การประมาณการค่าใช้จ่าย

ที่ประชุมคาดว่าจะมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการโรงเรียนชาวบ้านทั้งสิ้นประมาณรุ่นละ 20,000.- บาท (สองหมื่นบาทถ้วน) ซึ่งจะแยกเป็นค่าอาหาร ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าวิทยากร ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าพิธีเปิด-ปิด และค่าพาหนะ เป็นต้น ซึ่งโรงเรียนชาวบ้านรุ่นแรกจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น หรือไจก้า (JICA)

6) รายชื่อนักเรียนโรงเรียนชาวบ้านร่มฤกษ์

เป็นชาวเขาจากบ้านห้วยน้ำใส อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

จำนวน 12 คน ได้แก่

- นายสันชัย   แซ่ลี
- นายบุญญาฤทธิ์   แซ่ลี
- นายแข็ง   แซ่ลี
- นายยะวือ   แซ่ลี
- นายท้อดี   แซ่ลี
- นายแห่่ง   ฤทธิเนติกุล
- นายฉานิช   ฤทธิเนติกุล
- นายหว่าป้อ   หว่ารัตนะ
- นายจำเฮ้อ   แซ่หว่า
- นายจั่งลี   แซ่หว่า
- นายเฉลิมพล   แซ่หว่า
- นายยัวเพี้ยะ   แซ่หว่า

4.3.2 คณะผู้ร่วมจัดเตรียมหลักสูตรโครงการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์

กองส่งเสริมชาวเขา

- (1) นางสุนทรี   พัวเวส   หัวหน้าฝ่ายแผนงานและโครงการ
- (2) นายอนุศักดิ์   วงษ์แสง   นักวิชาการเกษตร 5

สำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูง จังหวัดเชียงใหม่

- (1) นายทรงศักดิ์   เทพสาร   หัวหน้าฝ่ายพัฒนาเศรษฐกิจ
- (2) นางวันทนี   วงศ์เสรี   หัวหน้าฝ่ายพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- (3) นายทองเดช   คำลือ   นักวิชาการเกษตร 7 ว.
- (4) นายจรัญ   ศิริวรรณ   นักวิชาการเกษตร 7 ว.
- (5) นายจรัล   ทองงาม   นักวิชาการเกษตร 7 ว.
- (6) Mr.Kazuya   Miike   อาจารย์ที่ปรึกษาอาวุโส

ศูนย์ฯ ชาวเขา จังหวัดพิษณุโลก

(1) นายชาญณรงค์	บุลสุวรรณ	ผู้อำนวยการศูนย์ฯ
(2) นายสมศักดิ์	พันธุ์เด็ย	หัวหน้าฝ่ายแผนฯ
(3) นายสุชาติ	แสงพรม	นักวิชาการเกษตร 5
(4) นายเชษฐา	วิไลรัตน์	เจ้าหน้าที่ธุรการ 5

ศูนย์ฯ ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์

(1) นายธนเทพ	บุศย์น้ำเพชร	หัวหน้าฝ่ายแผนงานและโครงการ
(2) นายประภาส	บุญเนา	หัวหน้าเขตฯ เขาค้อ
(3) นายเกษม	สินหมี	หัวหน้าหน่วยฯ เพชรดำ

ชาวบ้านเพชรดำ-เล้าลือ

(1) นายอดิศักดิ์	บำรุงศรี	กำนันตำบลเขาค้อ
(2) คณะกรรมการหมู่บ้านเพชรดำ-เล้าลือ		จำนวน 20 คน

4.3.3 กำหนดการและสถานที่

จัดทำหลักสูตรในวันที่ 8-10 พฤษภาคม 2543 โดยการประชุมร่วมกับชาวบ้าน ณ ศาลาอเนกประสงค์บ้านเล้าลือ และสถานที่รอบหมู่บ้านเล้าลือ-เพชรดำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

4.3.4 ผลการประชุม

จากการประชุมร่วมระหว่างชาวบ้านเล้าลือ-เพชรดำ และเจ้าหน้าที่ชาวบ้านมีความสมัครใจที่จะดำเนินการจัดทำโครงการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ เจ้าหน้าที่ได้กระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง จนได้ข้อสรุปในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการโรงเรียนชาวบ้านฯ ดังนี้

● องค์ประกอบของโรงเรียน

- 1) มีโรงเรียน (สถานที่)
- 2) มีครู
- 3) มีนักเรียน
- 4) มีวิชา
- 5) มีตารางสอน

- 6) มีค่าใช้จ่าย
- 7) มีวัสดุอุปกรณ์
- 8) มีสื่อการเรียน
- 9) มีที่พักนักเรียน
- 10) มีกิจกรรมหรือการบ้าน
- 11) มีระยะเวลาการเรียน
- 12) มีการสรุปประเมินผลของแต่ละรุ่น

● **ประสบการณ์และผลการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านเล่าลือ-เพชรดำ** จุดเด่นที่สามารถนำมาถ่ายทอดให้ประโยชน์กับหมู่บ้านอื่น ๆ มีดังนี้

1. การเกษตร
2. การปกครอง
3. วัฒนธรรม ประเพณี
4. การบำบัดและป้องกันยาเสพติด
5. การอนุรักษ์ดินและน้ำ
6. การรักษาสิ่งแวดล้อม
7. การส่งเสริมการศึกษา
8. การพัฒนาองค์กรชุมชนหมู่บ้าน

● **ชาวบ้านเล่าลือ-เพชรดำ** ที่สมัครใจเป็นวิทยากรของโรงเรียน
ชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ มีทั้งสิ้น 11 คน คือ

1. นายอดิศักดิ์ บำรุงศิริ กำนันตำบลเขาค้อ
2. นายวิทยา บำรุงศิริ ประธานโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์
3. นายประติษฐ์ บำรุงศิริ
4. นายบุญมั่น บำรุงศิริ
5. นายสุริโย บำรุงศิริ
6. นายภักดี แสงคำกุล
7. นายเชิดชัย แสงคำกุล
8. นายจตุรงค์ วาสนาวาณิช

9. นายสมพงษ์ สิ้นหมี่

10. นายประทีน พรหมณะสิน

● ที่พักนักเรียน จะจัดไว้ที่บ้านพักศูนย์บำบัดผู้ติดยาเสพติดของหมู่บ้านเล่าลือ โดยให้พักร่วมกันทั้งหมด

● การประมาณการค่าใช้จ่าย / รุ่น (4 วัน) มีดังนี้

1. ค่าเตรียมเอกสารและวัสดุอุปกรณ์	2,000 บาท
2. ค่าอาหาร (มื้อละ 800*10 มื้อ)	8,000 บาท
3. ค่าวิทยากร (ชั่วโมงละ 200*18 ชั่วโมง)	3,600 บาท
4. ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง	
- ภายในจังหวัด	1,500 บาท
- ระหว่างจังหวัด	3,000 บาท
5. ค่าพิธีเปิด-ปิด	400 บาท
6. ค่าพาหนะเหมาจ่ายไป-กลับ 100 บาท/คน	
จากหมู่บ้าน-ศูนย์ฯ ชาวเขา (15 คน)	1,500 บาท
รวมเงินค่าใช้จ่าย	20,000 บาท / รุ่น

● เนื้อหาของหลักสูตร

1. การปฐมนิเทศก์ โดยนายนยอติศักดิ์ บำรุงศิริ (กำนันตำบล

เขาค้อ)

- กล่าวต้อนรับ
- แนะนำครู นักเรียน หลักสูตร ที่พัก ระเบียบ
- แนะนำเจ้าหน้าที่
- ข้อมูลพื้นฐานและความเป็นมาของหมู่บ้าน
- การใช้แบบจำลองภูมิประเทศ

2. องค์กรกลุ่ม

- สภาพปัญหาในหมู่บ้าน
- ความเป็นมาของการจัดตั้งกลุ่ม

- ประเภทของกลุ่มในหมู่บ้าน
  - บทบาทและกิจกรรมของกลุ่ม
  - กฎระเบียบหมู่บ้าน
3. การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่า
- การดูแลรักษาป่า
  - การดูแลรักษาต้นน้ำ
4. ประเพณีวัฒนธรรม
- ประเพณีวัฒนธรรมของหมู่บ้าน
  - การอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมให้เป็นมรดก และเอกลักษณ์ของชนเผ่า
5. ยาเสพติด
- นโยบายยาเสพติดโดยทั่วไป
  - บทบาทของศูนย์บำบัดผู้ติดยาเสพติด
6. การเกษตรเชิงอนุรักษ์
- การปลูกพืชคลุมดิน
  - การอนุรักษ์ดินและน้ำ (แถบหญ้าแฝก, ชั้นบันได)
  - การเปรียบเทียบข้อดี ข้อเสีย ระหว่างแถบหญ้าแฝกและชั้นบันได
  - การปลูกพืชหมุนเวียน
  - ความเหมาะสมของดินต่อการปลูกพืชตามประสบการณ์ของชาวบ้าน
  - การจัดระบบการปลูกพืชเชิงอนุรักษ์
  - การปลูกไม้ผลและการดูแลรักษา
  - การขยายพันธุ์ไม้ผล
  - การดูแลรักษาแถบหญ้าแฝก

7. การสรุปบทเรียน

- นักเรียนแบ่งกลุ่มเพื่อสรุปเนื้อหาและผลประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าโรงเรียน

8. ภารกิจที่ควรกลับไปทำ

- ข้อเสนอแนะของวิทยากรที่นักเรียนควรจะไปทำโดยคำนึงและคณะ

● การประเมินผลชาวบ้านเล่าลือ-เพชรดำ และคณะผู้เตรียมหลักสูตรได้ตกลงใช้วิธีการประเมินผลหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม โดยใช้เทคนิคการประเมินผล 2 แบบควบคู่กันคือ

1. ใช้ตารางความพึงพอใจ (Preference Matrix)

โดยกำหนดประเด็นการประเมินผลขึ้นจากเนื้อหาหลักสูตรและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ระดับความพึงพอใจกำหนดไว้ 5 ระดับ คือ

- 1 - พอใจน้อยที่สุด
- 2 - พอใจน้อย
- 3 - พอใจปานกลาง
- 4 - พอใจมาก
- 5 - พอใจมากที่สุด

ซึ่งอาจจะใช้วัสดุในท้องถิ่น เช่น เมล็ดพืชหรือก้อนหินเพื่อเป็นตัวบ่งชี้ระดับความพึงพอใจ

2. การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group interview)

เป็นการสอบถามความคิดเห็น เหตุผลในเชิงคุณภาพถึงผลสรุปจากตารางความพึงพอใจ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและครอบคลุม

อนึ่ง การประเมินผลจะทำใน 2 ระดับ คือ การประเมินผลของนักเรียนและการประเมินผลของวิทยากรชาวบ้าน ซึ่งนักวิชาการสำนักงานฯ จังหวัดเชียงใหม่ จะทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการประเมินผล

ส่วนการประเมินผลภายหลังจากเข้าโรงเรียน ศูนย์พัฒนาและส่งเคราะห์ชาวเขา จะเป็นผู้ติดตามผลความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ

ตารางที่ 4 : ตารางการอบรมโครงการโรงเรียนชาวพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์
ณ บ้านเล้าลือ หมู่ที่ 9 ต.เขาค้อ อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์

ระหว่างวันที่ 19 – 22 มิถุนายน 2543

เวลา วันเดือนปี	07.00 - 08.00	09.00-10.00	10.00-11.00	11.00-12.00	12.00-13.00	13.00-14.00	14.00-15.00	15.00-16.00	17.30-18.30	19.00-21.00
19 มิถุนายน 2543	<p>รับประทานอาหารเช้า</p> <p>ผู้เข้าร่วมรับการอบรมเดินทาง</p> <p>การปลูกพืชเชิงอนุรักษ์ (สมพงษ์)</p> <p>การประดิษฐ์เครื่องมือวัดแนวระดับ</p> <p>ทดสอบการส่องแนว สาคัดการปลูกไม้ผล และหญ้าแฝก (เจ็ดชัย, วิทยา)</p> <p>สรุปเนื้อหา ประเมินผล ปิดการอบรม</p> <p>รับประทานอาหารกลางวัน</p> <p>สภาพหมู่บ้าน โดย กำนัน</p> <p>การขยายพันธุ์ไม้ผล (บุญมี)</p> <p>กลุ่มองค์กร (รักดี)</p> <p>ดูแปลงไม้ผล, แปลงหญ้าแฝก ภาคสนาม (วิทยา, สุริโย)</p> <p>น้ำบึงยาเสพติด (นิรันดร์)</p> <p>รับประทานอาหารเย็น</p> <p>แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และวัฒนธรรม (ประดิ่ง)</p>									
20 มิถุนายน 2543										
21 มิถุนายน 2543										
22 มิถุนายน 2543										

4.4 โรงเรียนชาวบ้านรุ่นที่ 2

กิจกรรมโครงการโรงเรียนชาวบ้านรุ่นที่ 2 ดำเนินการฝึกอบรมเมื่อวันที่ 9-12 กรกฎาคม 2543 โดยใช้งบประมาณปกติของ ศูนย์ฯ ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีเกษตรกรชาวบ้านทับเบิก และบ้านน้ำเพียงดิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 10 คน เข้ารับการอบรม ดังนี้

- นายเยี้ยจำ	แซ่เถา
- นายเจ้อย่าง	แซ่เถา
- นายเปลี้ยนั่ง	แซ่เถา
- นายบุญชัย	แซ่เถา
- นายทวีศักดิ์	แซ่สง
- นายจำ	แซ่สง
- นายเมด็จ	แซ่หลอ
- นายชะ	แซ่วื่อ
- นายหว่าโล่	ศักดิ์เจริญชัยกุล
- นายเปา	แซ่ย่าง

กิจกรรมโครงการโรงเรียนชาวบ้านรุ่นที่ 2 นี้ เป็นไปตามนโยบายของ อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ (นายอิระวัชร จันทระประเสริฐ) ที่ต้องการให้มีการขยายผล กิจกรรมดังกล่าวโดยใช้เนื้อหาหลักสูตรเช่นเดียวกับ รุ่นที่ 1 ทั้งนี้ของสงเคราะห์ชาวเขา ได้สั่งการให้เจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา 14 จังหวัด ไปสังเกตการณ์ด้วย เพื่อที่จะได้มีการขยายผลไปในจังหวัดต่าง ๆ

4.5 รายละเอียดเนื้อหาหลักสูตรโรงเรียนชาวบ้านของหมู่บ้าน เล่าลือ-เพชรดำ

4.5.1 เนื้อหาหลักสูตร

- การเกษตรเชิงอนุรักษ์ โดยนายสมพงษ์ สิ้นหมี่

1) การปลูกพืชคลุมดิน

วัตถุประสงค์

- รักษาความชื้นในดิน
- ป้องกันการชะล้างและพังทลายของหน้าดิน
- กำจัดวัชพืชในแปลง
- เพิ่มธาตุอาหารในดิน

ชนิดของพืชคลุมดิน

- พืชที่มีอายุสั้น ได้แก่ พืชตระกูลถั่วต่าง ๆ เช่น ถั่วแดง
ถั่วมะแฮะ เป็นต้น
- พืชที่มีอายุยาว ได้แก่ พืชตระกูลหญ้า เช่น กระจุมทอง

เป็นต้น

2) การปลูกพืชหมุนเวียน หมายถึง การปลูกพืชไม่ซ้ำชนิดกันใน
พื้นที่เดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์คือ

- ช่วยลดโรคแมลงของพืช
- ช่วยเพิ่มธาตุอาหารในดิน

3) ดินเพื่อการเกษตรของหมู่บ้าน

หลักการพิจารณาดินเพื่อการเพาะปลูกของหมู่บ้าน

เพชรดำ- เล่าลือ

- สังเกตสีดินสีดำน้าเป็นดินดี
- การสัมผัสดูว่าดินร่วนซุยดีหรือไม่
- สังเกตจากพืชที่ขึ้นบริเวณนั้น
- การเดินย่ำแล้วยุบแสดงถึงโครงสร้างของดินมีความพรุน
ลักษณะของดินบ้านเพชรดำ-เล่าลือ

- ทิศเหนือ, ทิศตะวันออก ลักษณะเป็นดินร่วนปนเหนียว
สีคล้ำ พืชที่นิยมปลูก ได้แก่ แครอท ผักชี ข้าวโพด พริกขี้หนู

- ทิศตะวันตก ลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย พืชที่นิยมปลูก
ได้แก่ ข้าวไร่ ผักกาดหัว ชিং ผักกาดขาว กระหล่ำปลี

- ทิศใต้ ลักษณะเป็นดินร่วนปนเหนียว มีสีซีดนิด ๆ พืช
ที่นิยมปลูก ได้แก่ ข้าวไร่ กระเทียม

4) **ปุ๋ยหมัก** คือปุ๋ยที่ได้จากกำรย่อยสลายของเศษซากพืชหรือสัตว์
ผลเนื่องมาจากการทำงานของจุลินทรีย์ปัจจัยที่ทำให้ปุ๋ยหมักย่อยสลายตัวเร็วหรือช้า

- ความละเอียดของวัสดุที่ใช้ทำปุ๋ยหมัก กล่าวคือ ถ้าวัสดุ
ละเอียดมากเท่าใดการสลายตัวจะเร็วขึ้นมากเท่านั้น

- ความชื้นในกองปุ๋ยหมักจะต้องสม่ำเสมอ

- มีการระบายน้ำและอากาศได้ดี

- มีวัตถุช่วยเร่งการย่อยสลาย

- อุณหภูมิของปุ๋ยหมักควรอยู่ระหว่าง 52 – 58 องศาเซลเซียส

- การกลับกองปุ๋ยหมัก ถ้าไม่กลับกองปุ๋ยหมักจะทำให้

ระยะเวลาในการย่อยสลายตัวของกองปุ๋ยหมักยืดออกไปอีก 2 – 3 เท่าตัว

ประโยชน์ของปุ๋ยหมัก

- ช่วยลดต้นทุนการผลิต

- ช่วยให้พืชไม่มีสารตกค้าง

- ลดปัญหาน้ำดินเสื่อมคุณภาพ

- ช่วยกำจัดวัชพืชบางชนิด

- ไม่ทำลายสิ่งมีชีวิตในดินที่เป็นประโยชน์

- ทำให้ดินมีความร่วนซุยมากขึ้น

วิธีการทำปุ๋ย

- นำเศษพืชไปตากไว้กลางแจ้งประมาณ 1 – 2 สัปดาห์

- ทำกองปุ๋ยแต่ละชั้นกว้าง 2 – 3 เมตร สูงประมาณ 40 – 50 เซนติเมตร รดน้ำย่ำให้แน่นแล้วหว่านมูลสัตว์หน้าประมาณ 1 – 2 นิ้ว หว่านปุ๋ยยูเรีย (40-0-0) ให้ทั่ว

- นำปูนขาวโรยบาง ๆ ให้ทั่วเพื่อปรับสภาพความเป็นกรด-ด่าง ของกองปุ๋ยหมัก

- นำเศษหญ้าวัชพืชมากองทับอีกชั้นแล้วรดน้ำให้ชุ่ม

- ทำเป็นชั้น ๆ อย่างนี้ไปเรื่อย ๆ โดยจำกัดความสูงที่ 1.5 เมตร

- ชั้นบนสุดให้ใส่หน้าดินทับหนาประมาณ 1 นิ้ว แล้วใช้

ฟางข้าวคลุม

- กลับกองปุ๋ยทุก 15 วัน และรดน้ำเมื่อกองปุ๋ยหมักแห้ง ประมาณ 1 – 2 เดือน ปุ๋ยจะย่อยสลาย

ปัญหาพื้นที่ทำกินของบ้านห้วยน้ำไซ

- หน้าดินแข็ง

- ดินไม่อุ้มน้ำ

สาเหตุ

- เนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีมากเกินไป ทำให้โครงสร้าง ของดินเสีย หน้าดินแข็ง

การแก้ไข

- งดปลูกพืชในพื้นที่นั้น 1 – 2 ปี แล้วปรับปรุงหน้าดินโดยใช้ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก

● หญ้าแฝก โดยนายสุริโย บำรุงศิริ

การเกษตรบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่จะอาศัยน้ำฝน ซึ่งฝนที่ตกลงมา จะชะล้างหน้าดินลงไปทำให้ดินในพื้นที่นั้นขาดความอุดมสมบูรณ์ สามารถป้องกัน แก้ไขได้โดยการปลูกพืชคลุมดิน ปลูกหญ้าแฝก

การปลูก

แฝกสามารถปลูกได้ในดินทุกชนิด ก่อนปลูกต้องมีการเตรียมพื้นที่โดยใช้เครื่องกลมวัดความลาดชันของพื้นที่และใช้เขาครวยส่องทำแนวระดับแฝกสามารถปลูกได้ 2 แบบ คือ

- ปลูกตามแนวโดยไม่ต้องทำชั้นบันได
- ทำชั้นบันไดแล้วปลูกแฝกตามขอบชั้นบันได

การขายพันธุ์

- กล้าแฝกที่ชำในถุงเหมาะที่จะปลูกในช่วงแล้ง เพราะว่างัดแฉียงแฉ่ง เปอร์เซ็นต์การตายน้อย

- แยกหน่อจากกอเดิมสะดวกเหมาะทำในช่วงมีฝนชุก
- เมล็ด (พันธุ์ที่ส่งเสริมจะไม่ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด)

การดูแลรักษา

- แฝกดูแลรักษาได้ง่าย เมื่อปลูกเสร็จแล้วดูแลไม่ให้วัชพืชขึ้นปกคลุมกอแฝก เมื่อแฝกโตควรตัดแต่งใบแฝกให้สั้น

ประโยชน์

- แฝกช่วยกรองตะกอนดินไว้เพื่อลดการชะล้างพังทลายของหน้าดินได้ และช่วยเก็บความชื้นไว้ในดินได้นาน

- รากแฝกช่วยให้น้ำซึมลงในดินได้ดีขึ้น และรากแฝกยังสามารถสกัดทำน้ำมันหอมระเหยได้

- ใบแฝกสามารถใช้เป็นอาหารสัตว์ได้ นอกจากนี้ยังสามารถนำมามี สกัดทำผลิตภัณฑ์ เช่น ตะกร้า กระเป๋า หมวก ฯลฯ

● การปลูกไม้ผล โดยนายวิทยา บำรุงศิริ

ไม้ผลที่นิยมปลูกในพื้นที่อำเภอเขาค้อมี 2 ชนิด คือ ลิ้นจี่และมะม่วง

1) ลิ้นจี่ แบ่งตามสภาพพื้นที่ปลูกได้เป็น 2 ชนิด

- ลิ้นจี่ที่ปลูกทางภาคกลาง ได้แก่ พันธุ์กระโหลกใบยาว, ค่อม, ลำภาแก้ว, กระโหลกใบดำ เป็นต้น จะมีปลูกแถวจังหวัดสมุทรสงคราม

- ลินจีที่ปลูกทางภาคเหนือ ที่นิยมมี 4 พันธุ์ ได้แก่ ฮงฮวย, โอิเฮีย, กิมเจ็ง, และจักรพรรดิ พันธุ์ที่ปลูกมากที่สุดคือ ฮงฮวย

การขยายพันธุ์ สามารถทำได้ทั้งการเพาะเมล็ดและการตอน แต่ที่นิยมคือ การตอนกิ่ง เพราะจะทำให้ได้กิ่งพันธุ์เหมือนต้นแม่และให้ผลผลิตเร็ว

การปลูก ระยะปลูกควรจะอยู่ระหว่าง 10x10 เมตร หรือ 12x15 เมตร ตามสภาพพื้นที่ขนาดของหลุมตามหลักวิชาการคือ 1x1x1 เมตร (กว้างxยาวxลึก) หรือลดขนาดลงมา 50x50x50 เซนติเมตรก็ได้ แต่ที่ชาวบ้านนิยมปฏิบัติคือ ขุดหลุมให้พอดีที่จะวางต้นพันธุ์ได้เท่านั้น ซึ่งมีข้อดี คือประหยัดแรงงานและป้องกันกิ่งพันธุ์ตายในช่วงฤดูแล้งได้เพราะว่าดินรอบ ๆ โคนต้นลินจีเป็นดินเดิมตามธรรมชาติที่ยังไม่ได้ขุดขึ้นมาจะมีความชื้นอยู่พอเข้าฤดูแล้งดินจึงไม่แห้ง แต่กระแง หลังการปลูกควรนำไม้มาปักและมัดติดลำต้นเพื่อป้องกันลมพัดต้นโยกควรจะปลูกในต้นฤดูฝนดีที่สุด

การดูแลหลังการปลูก

- กำจัดวัชพืชรอบโคนต้น
- กำจัดแมลง
- ตัดแต่งกิ่งเพื่อให้ทรงพุ่มโปร่ง แสงแดดส่องเข้าถึง
- ทำไม้ค้ำยันเพื่อป้องกันลมพัดกิ่งฉีกหักเสียหาย

การดูแลรักษาช่อดอก

เมื่อลินจีโตพอที่จะออกดอกได้ควรดูแลเป็นพิเศษเพื่อให้มีความอุดมสมบูรณ์ก่อนเข้าฤดูหนาว ซึ่งลินจีจะมีการสะสมอาหารอย่างเพียงพอโดยสังเกตุได้จากใบลินจีจะมีสีเขียวเข้มเป็นมัน วิธีการที่ชาวบ้านนิยมปฏิบัติเพื่อกระตุ้นให้ลินจี ออกดอกคือ การควั่นรอบโคนกิ่งเพื่อตัดท่อส่งอาหารจะทำให้ใบเริ่มมีการสะสมอาหาร โดยจะทำในช่วงเดือนกันยายน-ตุลาคม และจะงดให้น้ำในช่วงก่อนออกดอก จากนั้นหากพบว่ามีเชื้อรา (แมนโดเซท) ผลสมน้ำฉืดพ่น ชาวบ้านเรียกการฉืดพ่นสารฆ่าเชื้อราว่า "การล้างต้น" ประมาณเดือนมกราคมลินจีจะเริ่มแทงช่อดอกให้เห็น หากมีแมลงรบกวนในช่วงนี้ให้ใช้ยาฆ่าแมลง เช่น นูวา ดอล เด็น โดซัลฟล (ไม่เป็นอันตรายต่อผึ้ง) ดอกลินจีมี 3 ประเภท คือ

- ดอกตัวผู้เมื่อบานแล้วจะร่วง
- ดอกกระเทยดอกชนิดนี้จะเจริญเป็นผลต่อไป
- ดอกกระเทยตัวผู้บานแล้วจะร่วงหมด

เมื่อลันจี้เริ่มติดผลขนาดหัวไม้ขีดหรือเมล็ดถั่วเขียวควรเริ่มให้น้ำทีละน้อยใส่ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอกและใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 จำนวน 1 กิโลกรัม/ต้น/ครั้ง หลังจากผลเริ่มแก่ผิวจะออกสีแดงให้ใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 13-13-21 เพื่อเพิ่มรสชาติความหวาน ถ้าไม่ใส่ปุ๋ยเลยจะมีรสเปรี้ยวมาก ฉะนั้นในการปลูกลันจี้สิ่งที่ขาดไม่ได้คือน้ำและการดูแลใส่ปุ๋ยอย่างถูกวิธี

2) มะม่วง แบ่งออกเป็นสองลักษณะใหญ่ ๆ คือ

- มะม่วงกินสุก เช่น น้ำดอกไม้ หนั่งกลางวัน อกร่องทองดำ ฯลฯ

- มะม่วงกินดิบ เช่น แรด เขียวเสวย ฟ้ายัน ลิ่นงูเห่า ฯลฯ

การปลูก

ระยะปลูกขนาด 4x4 เมตร จะต้องมีการตัดแต่งกิ่งทุกปีเพื่อไม่ให้ทรงพุ่มชิดกันเกินไปมีข้อดีคือ ต้นเตี้ยจัดพ่นยาได้ง่ายใช้เครื่องมือเล็กในการดูแลเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ง่าย หรือระยะห่าง 6x6 เมตร ซึ่งเป็นระยะที่เหมาะสมทั่ว ๆ ไป ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่

ขนาดของหลุมอาจใช้ตามหลักวิชาการขนาด 1x1x1 เมตร แต่มีข้อเสียที่สังเกตพบคือ ในพื้นที่ลาดเทถ้าหลุมใหญ่ ๆ ในฤดูแล้งดินจะแตกให้รากมะม่วงขาดและตายได้

ในพื้นที่เขาค่อนข้างนิยมปลูกมะม่วงพันธุ์เขียวเสวย และโชคอนันต์ ขนาดของหลุมปลูก 30x30x30 เซนติเมตร ถึงแม้เข้าฤดูแล้งดินแห้งแต่ดินรอบ ๆ โคนต้นมะม่วงซึ่งเป็นดินที่อยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ขุดขึ้นมาจะยังคงมีความชื้นอยู่ ทำให้ต้นมะม่วงไม่ตายในฤดูแล้ง มะม่วงบนเขาคือจะออกดอกช้ากว่าบนพื้นราบประมาณ 15-30 วัน ทำให้เก็บผลผลิตได้ช้ากว่าบนพื้นราบซึ่งมีข้อดีคือ จำหน่ายได้ราคาดี เนื่องจากมะม่วงที่จำหน่ายในท้องตลาดมีจำนวนน้อยลงแต่ความต้องการบริโภคมะม่วงยังคงมีอยู่

การดูแลรักษา

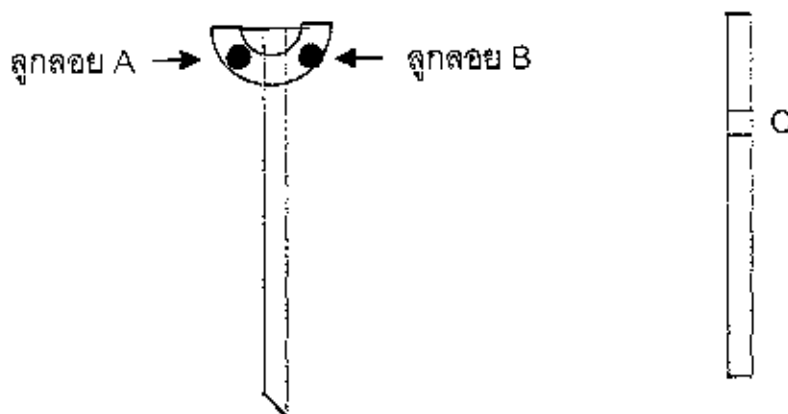
ก่อนที่มะม่วงจะเริ่มแทงช่อดอกจะมีการฉีดพ่นยาป้องกันเชื้อราให้ทั่วทรงพุ่ม ชาวบ้านเรียกว่า "การล้างต้น" เมื่อเริ่มแทงช่อดอกหากมีแมลงรบกวนให้พ่นยาฆ่าแมลงพอถึงระยะที่ดอกมะม่วงบานให้งดการพ่นยาหรือหากมีความจำเป็นให้พ่นแต่เพียงเบาบาง โดยฉีดพ่นเป็นฝอยหากพ่นใส่ตรง ๆ และแรงอาจทำให้ดอกร่วงได้ เมื่อดอกเจริญเป็นผลมีขนาดเมล็ดถั่วเขียวให้ใช้ฮอร์โมนเอ็น เอ เอ ประมาณ 1 – 2 ซีซี. ผสมน้ำ 20 ลิตร ฉีดพ่นที่ช่อมะม่วงจะทำให้ช่อมะม่วงเหนียว ป้องกันผลร่วง

• การประดิษฐ์เขาควางสองแนวระดับ โดยนายเชิดชัย แสงคำกุลและนายจตุรงค์ งามสนาวาณิช

1) อุปกรณ์

- ไม้ไผ่
- สายยางใส
- เศษรองเท้าฟองน้ำ (สำหรับทำลูกลอย)
- ลวด

2) วิธีการทำ (ภาพประกอบ)

ภาพที่ 1 : การประดิษฐ์เขาควางสองแนวระดับ

3) วิธีการใช้ เมื่อเตรียมพื้นที่แล้วให้หาจุดที่ต้องการทำขั้นบันได โดยหาจุดที่ลาดชันของพื้นที่ ตรงนั้นจะถือเป็นจุดเริ่มต้นในการส่งแนวระดับโดยใช้เขาควางสองหาระดับน้ำโดยมองจากลูกลอย A ให้ได้ระดับเดียวกับลูกลอย B ผ่านไปจุด C ให้ได้ระดับเดียวกันแล้วปักหลักไว้ จากนั้นย้ายไม้จุด C ไปยังจุดใหม่แล้วส่ง

แนวระดับจุดใหม่ทำเช่นนี้ไปเรื่อยจนได้แนวระดับแล้วให้ชุดร่องตามแนวที่วัดไว้เพื่อทำการปลูกแฝกต่อไป

• การขยายพันธุ์ไม้ผล

1) ผักปฏิบัติขยายพันธุ์ โดยนายบุญมัน บำรุงศิริ

ลิ้นจี่ นิยมขยายพันธุ์โดยการตอนกิ่งเพราะทำให้ได้พันธุ์ดีตรงตามสายพันธุ์และที่สำคัญคือ ให้ผลผลิตเร็ว มีขั้นตอน ดังนี้

- เตรียมอุปกรณ์ ได้แก่ ขุยมะพร้าว มีดตอนกิ่ง ถุงพลาสติก ยางรัด เชือก

วิธีการทำ เลือกกิ่งพันธุ์ได้แล้วใช้มีดควั่นกิ่งให้รอบเอาเปลือกออก แล้วทิ้งไว้ประมาณ 1 – 3 วันเพื่อกระตุ้นให้กิ่งออกรากดีขึ้น จากนั้นนำถุงพลาสติกใส่ขุยมะพร้าวใช้ยางรัดปากถุงแล้วกรีดกลางถุงตามแนวยาว นำมาหุ้มรอยที่ควั่นไว้แล้วมัดหัวท้ายให้แน่นและรดน้ำ จากนั้นคอยหมั่นมาดูแลรดน้ำสม่ำเสมอจนครบ 3 เดือนให้สังเกตดูที่รากถ้ามีสีเหลืองแดงสามารถตัดได้ ทั้งนี้ควรนำมาปลูกในช่วงต้นฤดูฝน

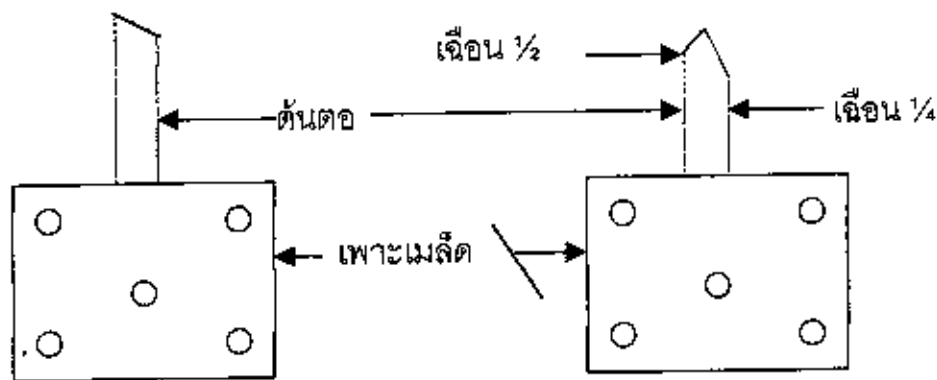
มะม่วง นิยมการขยายพันธุ์โดยวิธีเสียบกิ่งและเปลี่ยนยอดหรือต่อยอด มีขั้นตอนดังนี้

การเสียบกิ่ง

- เตรียมอุปกรณ์ ได้แก่ เทปกาวพลาสติก มีด
- เตรียมต้นตอ (พันธุ์พื้นเมือง เช่น มะม่วงแก้ว, กะล่อน เป็นต้น) โดยนำเมล็ดมาเพาะในถุงพลาสติก
- เตรียมต้นพันธุ์ดีหรือกิ่งพันธุ์ดี

วิธีการ นำต้นตอที่เตรียมไว้มาตัดยอดออกแล้วเจียนให้เป็นรูปยาวรี ลึก $\frac{1}{4}$ ของลำต้นและให้เจียนด้านตรงข้ามของรอยเจียนครั้งแรกประมาณ $\frac{1}{2}$ ของรอยแรกดังกล่าวประกอบที่ 2

รูปที่ 1

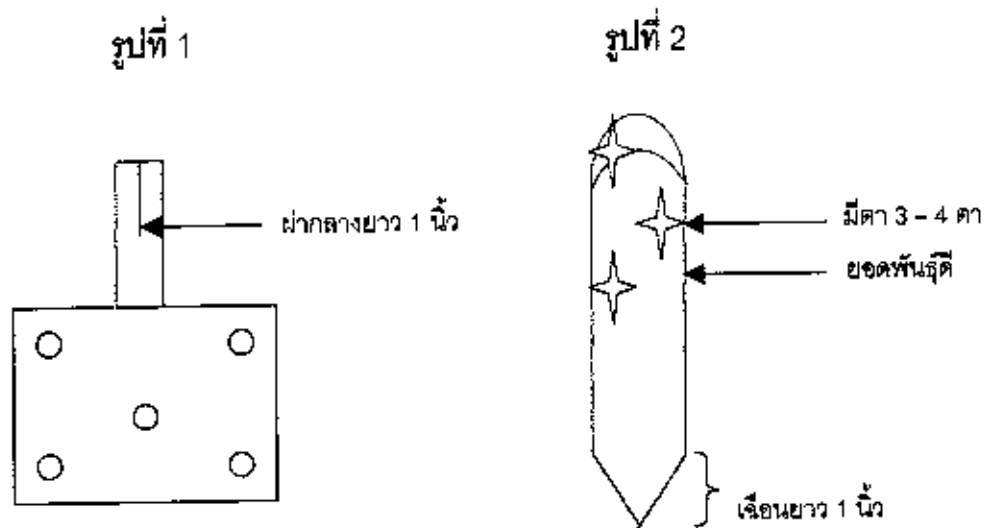
รูปที่ 2

ภาพที่ 2 : การเตรียมดันทอเพื่อเสียบกึ่งมะม่วง

จากนั้นเตรียมต้นพันธุ์โดยเลือกกิ่งขนาดพอเหมาะให้เจียนลึกเข้าไป $\frac{1}{4}$ ของลำต้น แล้วนำดันทอมาเสียบเข้าตรงบริเวณรอยแผลของกิ่งพันธุ์ที่เตรียมไว้โดยให้ขอบของแผล (ขอบเปลือก) ด้านใดด้านหนึ่งชิดติดกันเพื่อเนื้อเยื่อของทั้งสองกิ่งจะได้ประสานติดกัน ต่อจากนั้นใช้เทปพลาสติกพันให้แน่นโดยพันจากล่างขึ้นบนเพื่อกันไม่ให้น้ำเข้าได้ และให้หมั่นสังเกตรอยแผลหากเชื่อมกันดีแล้วสามารถตัดออกจากต้นพันธุ์ได้ แต่ก่อนจะตัดควรควั่นกิ่งพันธุ์ก่อนเพื่อเตือนให้รู้ว่าจะต้องถูกแยกออกจากต้นเดิม

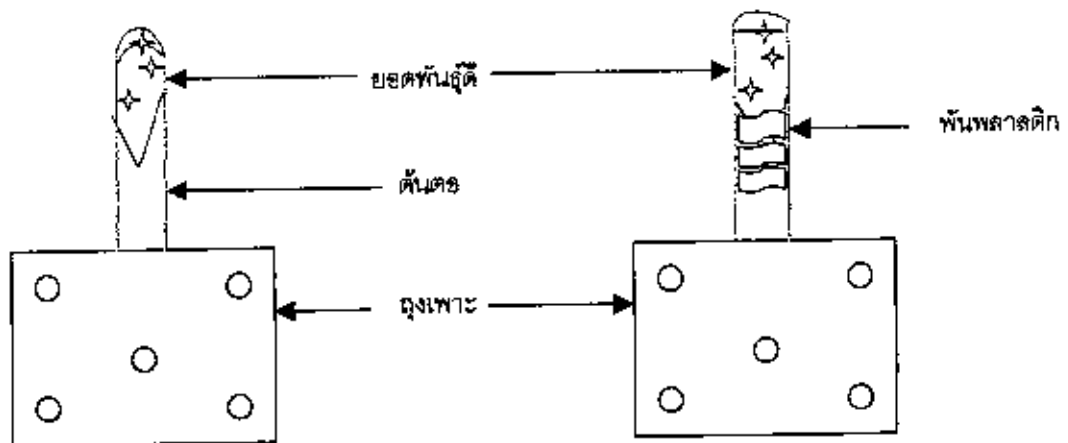
การต่อยอดหรือเปลี่ยนยอด มีขั้นตอนดังนี้

- เตรียมดันทอที่เพาะจากเมล็ดนำมาตัดยอดออกแล้วผ่าครึ่งลงมายาวประมาณ 1 นิ้ว ดังรูปที่ 1
- เตรียมกิ่งพันธุ์ดีโดยเลือกกิ่งที่มีตา ประมาณ 3-4 ตา นำมาเจียนโคนกิ่งให้เป็นรูปลิ้นยาวประมาณ 1 นิ้ว (เท่ากับรอยบากที่ดันทอ) ดังรูปที่ 2

ภาพที่ 3 : การเตรียมต้นตอและกิ่งพันธุ์เพื่อเปลี่ยนยอดมะม่วง

- นำยอดพันธุ์ดีมาเสียบลงในรอยผ่าของต้นตอที่เตรียมไว้ โดยให้รอยแผล (ขอบเปลือก) ด้านใดด้านหนึ่งชิดติดกัน (ดังรูปที่ 3) แล้วพันด้วย เทปพลาสติก โดยพันจากด้านล่างขึ้นบนให้แน่นกันไม่ให้น้ำเข้าได้ จากนั้นให้หมั่น สังเกตดูที่ตายอดหากตาเริ่มแตกยอดแสดงว่าติดให้แกะพลาสติกที่พันด้านบนออกเพื่อ ให้อยอดแตกออกมาได้ แต่ให้เลือกพลาสติกที่พันบริเวณแผลรอยต่อไว้ เมื่อแตกยอดดี แล้วให้นำไปปลูกได้

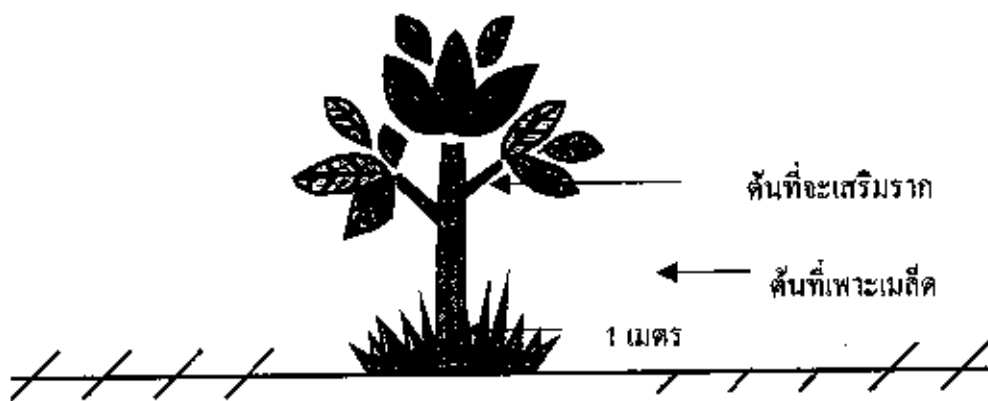

ภาพที่ 4 : การเปลี่ยนยอดหรือต่อยอดมะม่วง

2) การเสริมราก

สำหรับมะม่วงบางครั้งจำเป็นต้องเสริมรากเพื่อช่วยในการ พยุงลำต้นและช่วยหาอาหารมาหล่อเลี้ยงลำต้นได้ดีขึ้น สามารถทำได้โดยการนำเมล็ด

มะม่วงมาเพาะไว้ข้างต้นมะม่วงต้นเดิมที่จะทำการเสริมรากข้างละ 1 ต้น โดยให้ห่างจากต้นเดิมประมาณ 75 – 100 เซนติเมตร เมื่อมะม่วงที่เพาะไว้โตพอสมควรแล้วให้ตัดยอดออกโดยเฉือนให้เป็นรูปลิ้มแล้วเฉือนบริเวณโคนต้น (สูงจากพื้นดินประมาณ 50 – 75 เซนติเมตร) ให้เข้าไปเนื้อไม้พอประมาณ จากนั้นโน้มยอดต้นที่เพาะไว้ทั้งสองต้นมาเสียบเข้ากับบริเวณโคนต้นที่เฉือนเตรียมไว้ โดยให้ขอบแผลด้านใดด้านหนึ่งชิดติดกันเสร็จแล้วให้พันด้วยเทปพลาสติกให้แน่นกันน้ำเข้า เมื่อแผลติดสนิทแล้วให้ใช้มีดกรีดพลาสติกที่พันไว้แล้วปล่อยให้แห้งให้พลาสติกหลุดออกเอง

ภาพที่ 5 : การเสริมรากมะม่วง

การดูงานในสวนผลไม้

(1) สวนนายจตุรงค์ วาสนาวาณิช

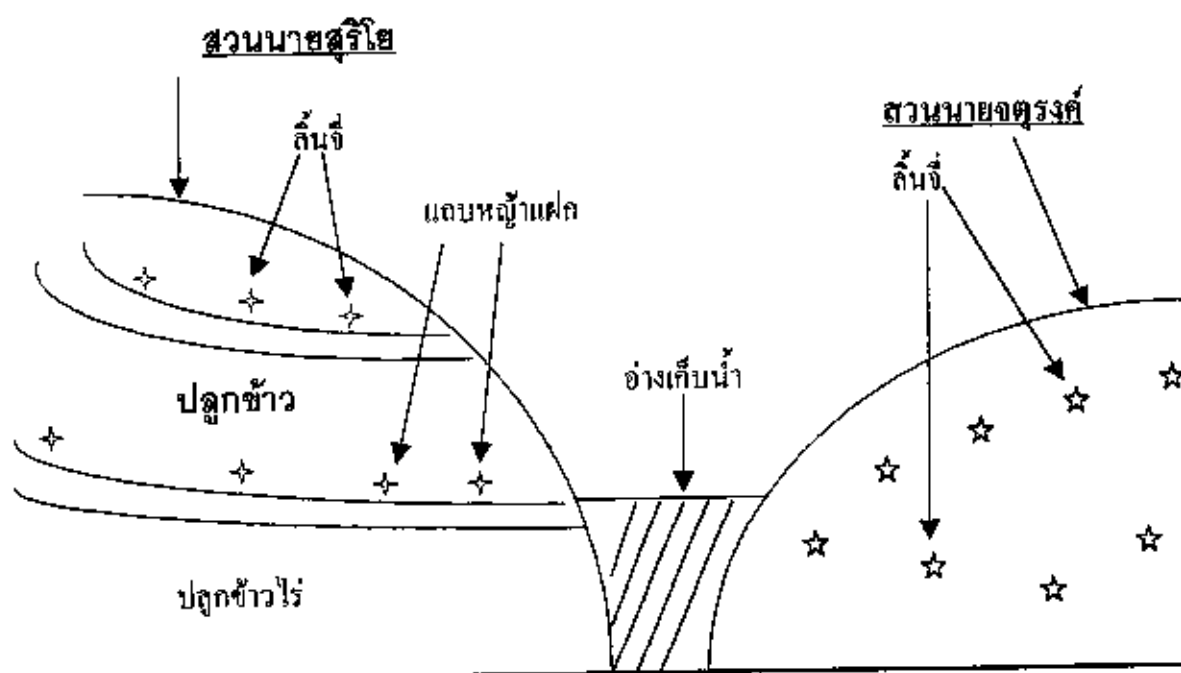
- ลักษณะพื้นที่ เป็นเนินเขาลาดเท
- ลักษณะดิน เป็นดินร่วนปนดินเหนียว
- ลักษณะภูมิอากาศ มีอากาศหนาวเย็น ฝนตกชุก
- ลักษณะการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ปลูกลิ้นจี่ซึ่งมีขนาด

ต้นโตให้ผลผลิตได้แล้ว บริเวณพื้นดินโคนต้นจะมีหญ้า ตามธรรมชาติขึ้นปกคลุมดิน โดยจะได้รับการตัดแต่งให้สั้นอยู่เสมอเพื่อไม่ให้เป็นที่อยู่อาศัยของศัตรูไม้ผล และเป็นการทำแนวป้องกันไฟป่าด้วยอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีอ่างเก็บน้ำสำหรับเลี้ยงปลา และใช้น้ำในฤดูแล้งร่วมกับนายสุริโย บำรุงศิริ ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากโครงการ SIP ให้ทุนสร้างอ่างเก็บน้ำ

(2) สวนนายสุริโย บำรุงศิริ

- ลักษณะพื้นที่ เป็นเนินเขาลาดเท
- ลักษณะดิน เป็นดินร่วนปนดินเหนียว
- ลักษณะภูมิอากาศ มีอากาศหนาวเย็น ฝนตกชุก
- ลักษณะการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ปลูกลิ้นจี่สลับแนว

หนุ่้าแฝก เนื่องจากลิ้นจี่มีขนาดเล็กยังไม่ให้ผลผลิต และทรงพุ่มไม่ชิดติดกันทำให้มีร่องกลางระหว่างแนวหนุ่้าแฝกจึงสามารถปลูกข้าวไร่ระหว่างแนวหนุ่้าแฝกได้

ภาพที่ 6 : พื้นที่การเกษตรเชิงอนุรักษ์ของเกษตรกรตัวอย่าง

(3) สวนนายวิทยา บำรุงศิริ

- ลักษณะพื้นที่ เป็นเนินเขาที่มีความลาดชันเล็กน้อย
- ลักษณะดิน เป็นดินร่วนปนดินเหนียว
- ลักษณะอากาศ หนาวเย็น ฝนตกชุก
- ลักษณะการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ปลูกลิ้นจี่และมะม่วง

เป็นหลักภายในสวนจะนำหนุ่้าที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาปลูกเพื่อคลุมดินและที่โคนต้นลิ้นจี่จะใช้ปุ๋ยคอก เศษวัชพืชโรยรอบโคน จากนั้นปลูกพริกทอง แตงม้ง ที่โคนต้น ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นพืชคลุมดินรักษาความชื้นไปในตัวและยังสามารถเก็บผลผลิตได้ด้วย

จากการศึกษาดูงานในส่วนทั้ง 3 แห่ง พบว่าการจัดการสวนจะขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ เช่น สวนของนายสุริโยและนายจตุรงค์ จะมีความลาดชันมากกว่า ในการป้องกันการชะล้างของหน้าดินจะปลูกแถบแฝกสลับกับไม้ผลทำให้เกิดการชะลอตัวของน้ำฝนที่ตกลงมาและกรองตะกอนดินเอาไว้ไม่ให้ไหลลงสู่เบื้องล่างในขณะที่สวนของนายวิทยามีความลาดชันน้อยกว่าจะหาหญ้าที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาปลูกดินเพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินและช่วยเก็บรักษาความชื้นอีกทั้งบริเวณใต้ทรงพุ่มรอบ ๆ โคนต้นจะใส่ปุ๋ยคอกและปลูกพืชผักจำพวก พืชทอง แตงมั่งไว้คลุมดินช่วยรักษาความชื้นและยังสามารถเก็บผลผลิตขายได้ นอกจากนี้การทำสวนไม้ผลยังทำให้มีไม้ไว้ใช้ต่อยในครอบครัวและยังสามารถเก็บผลผลิตขายได้ และมีเหลือจำหน่ายเป็นรายได้แก่ครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากการทำสวนในแต่ละปีจะต้องมีการตัดแต่งกิ่งเพื่อให้ทรงพุ่มโปร่ง แสงแดดส่องเข้าถึงไม้เหล่านี้จึงสามารถนำมาใช้ประโยชน์ดังได้กล่าวมาแล้ว

- วัฒนธรรมประเพณี โดยนายประดิษฐ์ บำรุงศิริ

ชนเผ่าม้งมีหลายกลุ่มหลายตระกูลแซ่และแต่ละตระกูลแซ่จะมีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนเอง เช่น ประเพณีการแต่งงาน การประกอบพิธีทางศาสนาต่าง ๆ ในแต่ละตระกูลแซ่ก็จะแตกต่างกันไปในการที่กลุ่ม องค์กร หรือหน่วยงานใดจะเข้าไปดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับม้งสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงคือ ผู้นำตระกูลแซ่ซึ่งจะมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และวิทยาการต่าง ๆ ที่ได้รับให้แก่คนในตระกูลเดียวกัน ซึ่งจะมีการยอมรับมากกว่าคนต่างตระกูลมาถ่ายทอดให้

- องค์กรและกลุ่ม โดยนายภักดี แสงคำกุล

(1) กลุ่มองค์กรในอดีต เช่น กลุ่มตระกูลแซ่ กลุ่มตระกูลหรือเครือญาติ กลุ่มผู้นำ หรือผู้นำตระกูลและกลุ่มร่วมสร้างสรรคความรักรักความสามัคคีในชุมชนเป็นกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็งมาจนปัจจุบัน

(2) กลุ่มองค์กรในปัจจุบัน

- โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนของหมู่บ้าน (กองทุน กขคจ.) ก่อตั้งเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2539 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานพัฒนาการอำเภอเขาค้อจำนวน 280,000 บาท เพื่อนำมาแก้ไขปัญหา

ความยากจนในหมู่บ้านให้สมาชิกในหมู่บ้านกู้ยืม โดยไม่คิดดอกเบี้ย แต่จะหารายได้เข้ากองทุน โดยการเก็บค่านำรุงสมาชิกเป็นรายปี ซึ่งจะมีคณะกรรมการดำเนินงานประกอบด้วยกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำอาวุโสในหมู่บ้าน ผู้นำ อบต. ผู้นำ อส. ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ และผู้นำสตรีในหมู่บ้านเป็นกรรมการ

- กองทุนห้องส้วม ก่อตั้งเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2535 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานอนามัยปทุมธานี สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเขาฉกรรจ์ มูลนิธิคริสตจักร วันเสาร์ในด้านวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และได้รับบริจาคจากสมาชิกในหมู่บ้านรายละ 300 บาท ปัจจุบันนี้มีกองทุนประมาณ 11,400 บาท

- กองทุนพัฒนาอาชีพสตรี ก่อตั้งเมื่อ 14 มีนาคม 2535 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ และองค์การคานาโกลิสต์เซอวิต (ซี.อาร์.เอส) เพื่อพัฒนาเสริมสร้างอาชีพในครัวเรือนให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ดำเนินการโดยคณะกรรมการสตรีกลุ่มแม่บ้าน

- กองทุนปุ๋ยเคมีแม่บ้าน ก่อตั้งเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2541 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเขาฉกรรจ์คือโดยมอบให้ในรูปของปุ๋ยเคมีเพื่อให้แม่บ้านยืมไปประกอบอาชีพเกษตรตามวัตถุประสงค์ ดำเนินการโดยคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้าน แบ่งเป็น 2 งวด งวดที่ 1 คิดเป็นเงิน 25,000 บาท งวดที่ 2 คิดเป็นเงิน 38,000 บาท

- กองทุนปุ๋ยและเมล็ดพันธุ์บ้านเพชรดำจัดตั้งเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2534 ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนโดยผ่านศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ได้แก่ องค์การยูนิเซฟ และซี.อาร์.เอส. มีสมาชิกแรกเริ่ม 41 คน สมาชิกจะต้องถือหุ้นอย่างน้อยคนละ 2 หุ้น คือ หุ้นปุ๋ย 1 หุ้น ๗ ละ 100 บาท หุ้นเมล็ดพันธุ์ 1 หุ้น ๗ ละ 50 บาท และเงินกลุ่มแม่บ้านเพชรดำ รวมเป็นเงิน 45,250 บาท

- กองทุนสมุนไพร จัดตั้งเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2541 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสมาคมมัง (เชียงใหม่) เป็นเงินจำนวน 8,000 บาท เพื่อดำเนินการอนุรักษ์สมุนไพรของชาวเขาเอาไว้

- กองทุนการศึกษา ก่อตั้งเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2535 ได้รับการสนับสนุนจากญาติ พี่ น้อง ที่อยู่ในสหรัฐอเมริกา เป็นเงิน 15,000 บาท และได้รับ

บริจาคจากญาติ พี่ น้อง ที่รับราชการ ปัจจุบันได้ให้ทุนการศึกษาไปแล้ว จำนวน 7 ราย
ทั้งนี้คณะกรรมการบริหารกองทุนกำลังดำเนินการขอจดทะเบียนเป็นสมาคมต่อไป

- กองทุนเลี้ยงสัตว์ จัดได้ว่าเป็นกิจกรรมหมู่บ้าน คู่เรือน ของ
ชาวเขามาแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบันมีการรวมกลุ่มเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ เช่น กลุ่ม
ผู้เลี้ยงโค กระบือ สุกร ไก่ และแพะ โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานปศุสัตว์อำเภอ
เขาค้อ

- กองทุนคืนจี ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์พัฒนาและ
สงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยให้กิ่งพันธุติมาปลูก เมื่อต้นโตให้ตอนกิ่งส่งคืน
ศูนย์ฯ และขายให้บุคคลอื่นต่อไป ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังมีผู้มาขอเข้าร่วมโครงการอยู่ตลอด

- กองทุนฌาปนกิจของหมู่บ้าน มีวัตถุประสงค์ในการช่วย
เหลือสมาชิกในเบื้องต้นโดยการเจตนาจ่ายศพและโลงศพให้แก่สมาชิกผู้ยากไร้
การดำเนินการในครั้งแรกที่ก่อตั้งจะเก็บเงินจากสมาชิกในหมู่บ้านที่มีอายุตั้งแต่ 1 เดือน
ขึ้นไปรายละ 5 บาทต่อ 1 เดือน แต่ปัจจุบันเรียกเก็บจากสมาชิกรายละ 10 บาท ต่อ
1 เดือนคณะกรรมการดำเนินงานเริ่มจากคณะกรรมการหมู่บ้านจำนวน 10 คน
มาดำเนินงานโดยไม่มีค่าตอบแทน ปัจจุบันคณะกรรมการมีชุดละ 9 คน อยู่ในวาระชุด
ละ 2 ปี มีกรรมการฝ่ายสวัสดิการสังคมของหมู่บ้านเป็นประธาน แล้วหาทีมงานเข้ามา
บริหารโดยไม่มีค่าตอบแทนเงินที่เก็บได้หากยังไม่ได้ใช้จ่ายจะนำฝากธนาคาร หากมี
ผู้เสียชีวิตจะมอบเงินให้เจ้าภาพโดยจะหักค่าบำรุง 400 บาท ไว้เป็นค่าใช้จ่ายในการ
ดำเนินงาน

● การปกครอง โดยนายอดิศักดิ์ บำรุงศิริ กำนันตำบลเขาค้อ

(1) บ้านเล่าลือ หมู่ที่ 9 ต.เขาค้อ อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์ ราษฎรบ้าน
เล่าลืออพยพมาจากอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ภายใต้การนำของนายเล่าลือ แซ่คำ
เมื่อปี 2503 จำนวน 20 ครอบครัว ต่อมาได้อพยพหนีภัยคอมมิวนิสต์ลงมาอยู่บ้าน
เข็กน้อยประมาณ 1 ปี หลังจากการสู้รบยุติลง ทางทหารได้ทำการย้ายกลุ่มราษฎรบ้าน
เล่าลือจากบ้านเข็กน้อยกลับไปที่บ้านเล่าลือกระทั่งปัจจุบัน

(2) บ้านเพชรดำ เดิมเป็นชื่อฐานปฏิบัติการกองร้อยชาวเขา
อาสาสมัครที่ 32 ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าลือซอซึ่งได้อพยพมาจากอำเภอ

แม่แดง จังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 30 ครอบครัวเมื่อปี 2508 และในปี 2512 ได้อพยพหนีภัยคอมมิวนิสต์ไปอยู่ที่ที่ทำการกรมทางหลวงแควมปัสน จากนั้นได้อพยพต่อไปยังนิคมดอยมูเซอจังหวัดตาก ต่อมาในปี 2522 ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ ร่วมกับกองทัพภาคที่ 3 และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ร่วมกันอพยพจัดตั้งหมู่บ้านและจัดสรรที่ดินทำกินให้ซึ่งก็เป็นหมู่บ้านเพชรดำ หมู่ 10 ต.เขาค้อ อ.เขาค้อ ในปัจจุบัน

การปกครองในหมู่บ้านเพชรดำ-เล่าลือ จะมีการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านโดยให้ชาวบ้านเป็นผู้คัดเลือกคนในหมู่บ้านเข้ามาทำงาน ซึ่งคณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกจะได้รับการยอมรับจากคนในหมู่บ้าน ทำให้การทำงานหรือการขอความร่วมมือเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การขอความร่วมมือหรือการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ของคนในตระกูลแต่เดียวกันจะได้รับการยอมรับมากกว่าคนต่างตระกูลกัน

● การศึกษาดูงาน

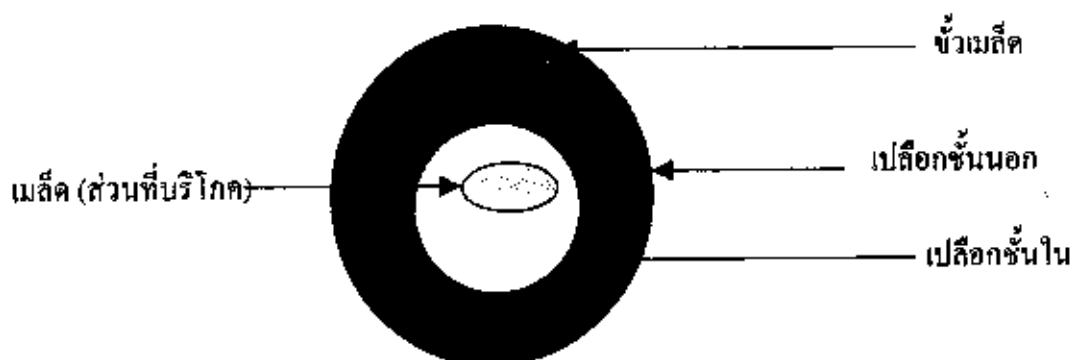
(1) สอนสัตว์เปิดเขาค้อ ผู้เข้ารับการอบรมได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของสัตว์ป่าหายาก

(2) สถานีทดลองการเกษตรที่สูงเขาค้อ นายภูวดล เตโช เจ้าหน้าที่ทดลองพืชสวนให้การต้อนรับคณะผู้ศึกษาดูงานและแนะนำสถานที่โดยพาคณะฯ เข้าดูกิจการของสถานีฯ ได้แก่

- แปลงเพาะพันธุ์มะคาเดเมีย มะคาเดเมียโดยทั่วไปจะแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ ชนิดที่มีรสหวานและชนิดที่มีรสมันซึ่งรสมันจะเป็นที่นิยมบริโภคมากกว่าและมีราคาดีกว่ารสหวาน มีวิธีการเพาะดังนี้

คัดเลือกเมล็ดพันธุ์ มะคาเดเมียจะมีเปลือก 2 ชั้น เมื่อเก็บผลมาแล้วให้กะเทาะเปลือกชั้นนอกออก ถ้าพบว่าเปลือกชั้นในมีสีน้ำตาลเข้มแสดงว่าเมล็ดแก่และให้นำเมล็ดมาแช่น้ำเมล็ดที่จมน้ำจะเพาะขึ้นดีกว่าเมล็ดที่ลอยเนื่องจากเมล็ดที่ลอยจะเป็นเมล็ดที่ฝ่อ (หลังจากเก็บผลแล้วควรนำเมล็ดมาเพาะภายใน 3 เดือน ถ้าปล่อยทิ้งไว้นานจะทำให้เมล็ดฝ่อเปอร์เซ็นต์การงอกจะต่ำ)

ภาพที่ 7 : ภาพตัดขวางของเมล็ดมะคาเดเมีย

เมื่อคัดเมล็ดได้แล้วให้นำเมล็ดมาเพาะในกระบะ โดยฝังเมล็ดลงในวัสดุเพาะ (ซีเมนต์กลบ) เอาส่วนที่เป็นด้านหัวขึ้นให้เว้นระยะห่างระหว่างเม็ดประมาณ 1/1 (เมล็ดเว้นเมล็ด) จากนั้นรดน้ำทิ้งไว้ประมาณ 30 วัน ก็จะเริ่มงอก

เมล็ดงอกแล้วให้ย้ายลงในกระบะเลี้ยง (วัสดุปลูก ได้แก่ เก่ากลบ 3 ส่วน ดิน 2 ส่วน ปุ๋ยคอก 1 ส่วน) จนมีอายุได้ 4-6 เดือน ให้ถอนแบริฐนำใส่ถุงแล้วนำไปตากกับกิ่งพันธุ์ประมาณ 45 วัน สามารถตัดปลูกได้

- แปลงต้นพันธุ์มะคาเดเมีย กำลังอยู่ในช่วงการให้ผลผลิตของมะคาเดเมียจะขึ้นอยู่กับอุณหภูมิถ้าไม่กิน 18 องศาเซลเซียส มะคาเดเมียจะให้ผลผลิตได้ตลอดปี การเก็บผลผลิตสามารถเก็บได้ในช่วงเดือนมกราคมและสิงหาคม หรือให้กระเพาะเปลือกชั้นนอกออกถ้าเปลือกชั้นในมีสีน้ำตาลเข้มแสดงว่าแก่เก็บได้

- กวแพ่ สถานีทดลองการเกษตรที่สูง เขาคือได้นำพันธุ์กวแพ่มาทดลองปลูกในพื้นที่พบว่ากวแพ่ให้ผลผลิตดีพอสมควร คุณภาพปานกลางเนื่องจากคุณภาพของกวแพ่จะขึ้นอยู่กับความสูงจากระดับน้ำทะเลซึ่งกวแพ่จะชอบความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 700 เมตรขึ้นไปจนถึง 1,000 เมตร กล่าวคือ หากพื้นที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลมากกวแพ่จะแก่ช้าทำให้สามารถผลิตสารกวแพ่ออกมาได้มาก และถ้าหากพื้นที่อยู่ระดับต่ำกวแพ่จะแก่เร็วการผลิตกวแพ่จะน้อยอุณหภูมิที่กวแพ่ชอบจะอยู่ที่ประมาณ 11 องศาเซลเซียส

(3) สถานีพัฒนาที่ดินที่ 3 เขาคือ นายรุ่ง บุญพาเกิด หัวหน้าสถานีให้การต้อนรับและบรรยายสรุปกิจกรรมของสถานี ให้แก่คณะฯ และพาชมพื้นที่รอบ ๆ สถานี ดังนี้

- การปลูกพืชคลุมดิน ช่วยในการป้องกันการพังทลายของหน้าดินและช่วยเพิ่มธาตุอาหารในดิน ได้แก่พืชตระกูลถั่ว เช่น ถั่วมะแฮะ ถั่วเซนโตซีมา ถั่วคาโบโบ ถั่วฮามาต้า ฯลฯ

- การปลูกพืชหมุนเวียน ช่วยป้องกันและลดโรค แมลงของพืช และช่วยเพิ่มธาตุอาหารในดิน เช่น ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ฯลฯ

- หญ้าแฝก สถานีฯ ได้เข้าดำเนินการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ต่าง ๆ ในรูปแบบการทำขั้นบันไดขนาดใหญ่โดยการใช้เครื่องจักรกลเข้าดำเนินการแล้วปลูกแฝกตามขอบขั้นบันได จากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่ามีต้นทุนต้องใช้งบประมาณในแต่ละปีจำนวนมาก ปัจจุบันในบางพื้นที่ได้ปรับเปลี่ยนมาทำขั้นบันไดขนาดเล็ก โดยใช้แรงงานคนเป็นหลัก

ประโยชน์ของหญ้าแฝก ป้องกันการชะล้างพังทลายของหน้าดิน ช่วยเก็บรักษาความชื้นในดินไว้ได้นาน ช่วยให้น้ำซึมลงดินได้ดีขึ้น ใบใช้เป็นอาหารสัตว์ และใช้ทำคิลปัตถกรรม เช่น กระเป่าสาน หมวกสาน เป็นต้น รากใช้สกัดทำน้ำมันหอมระเหย

● ยาเสพติดและการบำบัด โดยนายอดิศักดิ์ บำรุงศิริ (กำนันตำบลเขาค้อ)

ปัญหาเสพติดในปัจจุบันนี้ได้แพร่ระบาดอย่างรุนแรงสู่หมู่บ้านและชุมชน มีการใช้ยาเสพติดอย่างกว้างขวางไม่เกรงกลัวกฎหมายบ้านเมือง ส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวอย่างรุนแรงก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม การหย่าร้าง ทำให้สภาวะทางจิตใจเสื่อมถอยและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมาก

มูลนิธิคริสตจักรวันเสาร์ (ADRA Thailand) บ้านเล้าลือ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ดำเนินงานโครงการเลิกสูบบุหรี่ในชุมชนพื้นที่สูง โดยก่อตั้งศูนย์บำบัดยาเสพติดที่บ้านเล้าลือ อำเภอเขาค้อ มีวัตถุประสงค์คือ พัฒนาและบำบัดผู้ติดยาเสพติดในเขตพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ และต่างจังหวัด โดยความร่วมมือของหน่วยราชการอำเภอเขาค้อและจังหวัดเพชรบูรณ์ เริ่มดำเนินการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2538 เป็นต้นมา รวมระยะเวลาถึงปัจจุบัน 4 ปี 10 เดือน

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาได้มีผู้ติดยาเสพติดที่มีความประสงค์เข้ารับการบำบัดรักษาทั้งสิ้นจำนวน 514 ราย แยกเป็นชาย 341 คน หญิง 173 คน

ในปี 2542-2543 เริ่มให้การบำบัดเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2542- พฤษภาคม 2543 มีผู้ผ่านการบำบัดจำนวน 91 คน แยกเป็นชาย 60 คน หญิง 31 คน ซึ่งเป็นผู้ติดยาเสพติดในพื้นที่เข้ารับการบำบัดจำนวน 70 คน และต่างจังหวัด 21 คน และจากการประเมินผลผู้ที่ผ่านการบำบัดในพื้นที่ พบว่าสามารถเลิกได้ จำนวน 42 คน และกลับไปเสพต่อจำนวน 37 คน สำหรับต่างจังหวัดจะทำการติดตามประเมินผลช่วงเดือนกรกฎาคม 2543

ปัจจัยและเหตุผลที่ส่งผลให้การบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดไม่บรรลุผลเท่าที่ควร มีดังนี้

(1) สิ่งแวดล้อม

(2) ผู้ผ่านการบำบัดขาดแรงจูงใจ ความเข้าใจและขาดการสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัว

(3) สภาพจิตใจเสื่อม

(4) เพื่อนที่ยังไม่ได้รับการบำบัดชักจูงผู้ผ่านการบำบัดกลับไป

เสพอีก

กลุ่มผู้เสพยาเสพติดปัจจุบันแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ตามช่วงอายุของผู้เสพ คือ

กลุ่มที่ 1 ช่วงอายุระหว่าง 10-29 ปี จะเสพยาบ้า

กลุ่มที่ 2 ช่วงอายุระหว่าง 29-49 ปี จะเสพฝิ่นผสมยาบ้า

กลุ่มที่ 3 ช่วงอายุระหว่าง 49-60 ปี จะเสพฝิ่น

ในกลุ่มนี้กลุ่มที่ 1 ซึ่งเสพยาบ้าเป็นกลุ่มที่ทำให้มีผลกระทบมากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มที่ 2 ที่เสพฝิ่นผสมยาบ้า

ในมติใหม่ของการบำบัดผู้ติดยาเสพติดของโครงการเลิกสูบฝิ่นบ้านเล่าลือนั้นได้วางแผนงานโครงการคือ ให้การบำบัดและฝึกสอนอาชีพให้แก่ผู้เข้ารับ

การบำบัดให้กลุ่มผู้คนเหล่านั้นสามารถมีความรู้พื้นฐานเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพที่สุจริตต่อไป

ในหมู่บ้านเพชรดำ บ้านเล้าลือ อำเภอลำทะเมนชัย นอกจากจะมีการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาก็ที่ปลายเหตุแล้ว ยังมีมาตรการในการป้องกันปัญหาเสพติดในหมู่บ้านอีกกล่าวคือ จะมีการสร้างแนวร่วม เครือข่ายเพื่อคอยสังเกตการณ์ สถานการณ์ยาเสพติดในหมู่บ้านและมีการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเกี่ยวกับการป้องกันยาเสพติดมีการออกกฎหมาย หากพบว่ามียู้อายาเสพติดในหมู่บ้านจะตักเตือนให้เลิกถ้าฝ่าฝืนจะถูกขับไล่ออกจากหมู่บ้าน และมีการจัดเวรยามโดยใช้คนในหมู่บ้านทุกคนเข้าเวรยาม

4.5.2 อภิปรายผล

ในการฝึกอบรมโรงเรียนชาวบ้านฯ ครั้งนี้ได้ใช้วิธีการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิคการประเมิน 2 อย่าง คือ ตารางความพอใจ และการสัมภาษณ์กลุ่ม โดยความพึงพอใจแบ่งระดับความพอใจออกเป็น 5 ระดับ คือ 1 = พอใจน้อยที่สุด 2 = พอใจน้อย 3 = พอใจปานกลาง 4 = พอใจมาก 5 = พอใจมากที่สุด ส่วนการสัมภาษณ์กลุ่มเป็นการสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มเพิ่มเติม เพื่อทราบเหตุผลและประเด็นอื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยทางความพึงพอใจเพิ่มเติมจากกลุ่มที่ทำกาประเมิน

การประเมินผลครั้งนี้เป็นการประเมินหลังจากที่กลุ่มเป้าหมายได้รับกาถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์และแลกเปลี่ยนทัศนคติกันแล้วก่อนที่จะนำความรู้ไปทดลองปฏิบัติจริงในพื้นที่และชุมชนของตนเองต่อไป ส่วนการประเมินผลระยะต่อไปจะติดตามไปประเมินผลในพื้นที่ หมู่บ้านห้วยน้ำไข อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดพิษณุโลก จะเป็นผู้ดำเนินการติดตามประเมินผลและในพื้นที่หมู่บ้านทับเบิก บ้านน้ำเพียงดิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ จะเป็นผู้ติดตามประเมินผล

หัวข้อการประเมิน แบ่งออกเป็น 10 หัวข้อ

1. การปลูกพืชคลุมดิน ซึ่งจากการประเมินและผลของคะแนนเฉลี่ย 4.67 คะแนน ซึ่งพอสรุปได้ว่าชาวบ้านมีความเข้าใจและเห็นถึงคุณค่าของพืชคลุมดิน ในการใช้ปรับสภาพดินเป็นอย่างดี ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มทุกคนให้ความเห็น

ว่าเป็นวิธีที่ง่ายป้องกันการชะล้างได้สามารถปรับปรุงดินได้ และที่สำคัญคือสามารถลดต้นทุนการผลิตได้โดยไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมีมาใช้และเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้ดินเป็นกรดและจับตัวแน่นน้ำซึมผ่านยาก เนื่องจากใช้ปุ๋ยเคมีมากเกินไปนั่นเอง

2. การปลูกหญ้าแฝก ส่วนใหญ่ให้คะแนนดีเช่นกัน คะแนนเฉลี่ย 4.25 คะแนนถือว่ามีความพึงพอใจในเรื่องนี้ค่อนข้างมาก แต่มีบางคนที่ให้คะแนนเพียง 3 คะแนน ให้เหตุผลว่า ยังไม่แน่ใจว่าจะกลับไปทิวในพื้นที่ตัวเองได้ทั่วทั้งแปลง เนื่องจากกังวลในเรื่องแรงงาน แหล่งพันธุ์หญ้าแฝก ส่วนคนที่ให้คะแนนความพอใจมากที่สุดนั้นให้เหตุผลว่าหญ้าแฝกดีจริงและมั่นใจว่าทำได้

3. การปลูกไม้ผล ได้คะแนนเฉลี่ย 4.25 คะแนนถือว่าทุกคนเข้าใจ แต่ยังไม่แน่ใจเกี่ยวกับเรื่องทุนที่จะนำไปลงทุนในพื้นที่ของตนเอง และอาจจะขอความช่วยเหลือถ้าหากเป็นไปได้ด้านการตลาดแปรรูปผลผลิตการเกษตรด้วย

4. การประดิษฐ์เขาควางสองแนวระดับ ไม้คะแนนเฉลี่ย 4.25 คะแนนส่วนใหญ่มั่นใจว่าทำได้ เพราะวิธีการถ่ายถอดที่ดี ทำง่าย ราคาถูก สามารถใช้ได้จริงในพื้นที่ แต่มีเพียง 1 รายให้คะแนน 2 คะแนน เพราะยังไม่แน่ใจว่าจะนำไปปฏิบัติได้ถูกต้องหรือไม่ ยังไม่มีความมั่นใจเท่าที่ควร

5. การขยายพันธุ์ไม้ผล ได้คะแนนเฉลี่ย 4.17 คะแนน ส่วนใหญ่เข้าใจถึงวิธีการทำทุกขั้นตอน แต่ยังไม่แน่ใจว่าทำได้เหมือนกับที่ได้รับการถ่ายทอดหรือไม่ ประสิทธิภาพจะออกมาอย่างไร ยังไม่ทราบ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องนำไปฝึกทักษะเอาเองแต่มีความมั่นใจว่าทำได้

6. วัฒนธรรม ได้คะแนนเฉลี่ย 4.42 ถือว่าทุกคนมีความเข้าใจต่อวัฒนธรรมเผ่าดี แต่ในการอบรมครั้งนี้กลุ่มเป้าหมายมารับการถ่ายทอดความรู้ยังไม่ครบตระกูลแน่ต่าง ๆ การที่กลับไปถ่ายทอดหรือแพร่ขยายการยอมรับของคนต่างตระกูลกันมีน้อยกว่าคนในตระกูลเดียวกัน (แซ่เดียวกัน) และเผ่าม้งมีประเพณีวัฒนธรรมเฉพาะตระกูลหรือแซ่อีกมาก ประกอบกับการถ่ายทอดศิลปะต่อคนรุ่นหลังน้อยลงไปทุกวันเพราะไม่มีเวลา เด็กเรียนหนังสือวัยรุ่น ชาวบ้าน มุ่งแต่หาเงินเป็นหลัก

7. **องค์กรและกลุ่ม** ได้คะแนนเฉลี่ย 4.25 คะแนน ถือว่าทุกคนเข้าใจ แต่อยากจะให้ทางวิทยากรถ่ายทอดเทคนิคในการดำเนินงานให้มากกว่าที่ได้ถ่ายทอด และเพิ่มวิธีการหรือหัวใจที่ทำให้กลุ่มดำเนินได้สำเร็จเพิ่มเติม

8. **การปกครอง** คะแนนเฉลี่ย 4.25 ส่วนใหญ่เข้าใจวิทยากรแนะนำดีแต่บางคนยังพอใจปานกลาง (3 คะแนน) บอกว่ากลุ่มเป้าหมายที่มารับการถ่ายทอดไม่ครบแต่ทำให้กลับไปดำเนินการตามที่แนะนำจะยากกว่า เพราะความเชื่อและการยอมรับในต่างตระกูลกันมีค่อนข้างน้อย

9. **การศึกษาดูงาน** ได้คะแนน 4.33 ถือว่าทุกคนพอใจและได้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มเติม แต่เวลาน้อยดูหลายเรื่องแล้วบางคนกลัวว่าจะจำไม่หมดหรือไม่ครบตามที่วิทยากรสอน

10. **ยาเสพติด/การบำบัด** ในหัวข้อได้คะแนน 4.25 คะแนนทุกคนเข้าใจถึงปัญหาและผลร้ายของยาเสพติด แต่ขอเพิ่มเติมเกี่ยวกับการรณรงค์ป้องกันและเทคนิคที่ทำให้ การบำบัดประสบผลสำเร็จ ซึ่งวิทยากรได้เพิ่มเติมว่าการใช้วิธีบังคับไม่สำเร็จควรใช้วิธีขอร้องแทน และควรทำด้วยความจริงใจและพยายามหาแนวร่วมให้มากที่สุดจึงจะประสบผลสำเร็จ

4.5.3 ปัญหาอุปสรรค

* การจัดอบรมชาวเขาในแต่ละรุ่น ควรคำนึงถึงแค่ตระกูลหากนำเกษตรกรชาวเขาไม่ครบตระกูลเข้าในหมู่บ้านเมื่อผู้เข้ารับการอบรมกลับไปหมู่บ้านแล้ว จะไม่สามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดหรือขยายให้คนต่างตระกูลเข้าเข้าใจได้เนื่องจากต่างตระกูลเข้ากันจะไม่ค่อยยอมรับกัน

* เนื่องจากโครงการโรงเรียนชาวบ้านฯ เป็นโครงการตามแผนนโยบายใหม่ เจ้าหน้าที่ศูนย์ที่จะดำเนินการตั้งโรงเรียนชาวบ้านฯ ในพื้นที่รับผิดชอบเพื่อขยายผลของแต่ละศูนย์ยังเข้าใจถึงแนวทางการปฏิบัติของโครงการฯ ไม่ชัดเจนเท่าที่ควรซึ่งจะทำให้การดำเนินงานในแต่ละพื้นที่ไม่มีประสิทธิภาพจะส่งผลให้การดำเนินงานไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

* ภาษาที่ใช้ในการฝึกอบรมต่างเผ่าต่างภาษาจะทำให้การสื่อสารการถ่ายทอดความรู้เป็นไปด้วยความลำบากเกิดความไม่เป็นกันเอง

- * การฝึกอบรมบางรุ่นอยู่ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตการเกษตรในไร่นา ทำให้วิทยากรและผู้เข้ารับการอบรมไม่พร้อมที่จะดำเนินงาน

- * โรงเรียนชาวบ้านฯ บางแห่งมีการจัดอบรมน้อยหรือตลอดปีจัดอบรมเพียงครั้งเดียวจะส่งผลให้วิทยากรชาวบ้านขาดช่วงในการศึกษาทักษะและหาประสบการณ์เพิ่มเติม

4.5.4 ข้อเสนอแนะ

- * การจัดอบรมในแต่ละรุ่นควรคำนึงถึงตระกูลแซ่ ถ้าหากมีการจัดอบรมควรนำตัวแทนของคนทุกตระกูลแซ่ที่มีอยู่ในหมู่บ้านเข้ารับการอบรมเพื่อให้ตัวแทนนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับนำไปถ่ายทอดขยายผลให้แก่คนในตระกูลแซ่เดียวกัน ซึ่งจะได้รับการยอมรับมากกว่าคนต่างตระกูลแซ่

- * การจัดฝึกอบรมชาวเขา ควรคำนึงถึงความเป็นเผ่าเดียวกัน ระหว่างวิทยากรและผู้เข้ารับการอบรมเนื่องจากความเป็นเผ่าเดียวกัน ภาษาเดียวกัน ย่อมมีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ที่เหมือนกันใกล้เคียงกัน แม้จะอยู่คนละหมู่บ้านหรือคนละจังหวัด ซึ่งจะทำให้เกิดความเป็นกันเองระหว่างวิทยากรและผู้เข้ารับการอบรม การถ่ายทอดความรู้การซักถามพูดคุย การสื่อสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

- * การดำเนินการฝึกอบรมให้ความรู้ต่าง ๆ ควรคำนึงถึงช่วงเวลาที่เหมาะสม คือไม่อยู่ในช่วงฤดูเพาะปลูก ฤดูเก็บเกี่ยว และงานประเพณีประจำปีต่าง ๆ เช่น ปีใหม่ ตรุษจีน เป็นต้น

- * การจัดฝึกอบรมตามโครงการโรงเรียนชาวบ้านฯ ในระยะเริ่มแรก (กรณีของศูนย์ฯ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน น่าน พะเยา และลำปาง) ควรที่จะต้อง มีนักวิชาการจากสำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ และนักวิชาการจากกองส่งเสริมชาวเขาคอยติดตามทำหน้าที่ที่ปรึกษา ให้คำแนะนำ คำปรึกษา แก่เจ้าหน้าที่ศูนย์และวิทยากรชาวบ้านต่อไปอีกกระยะหนึ่ง

- * ควรที่จะต้องมีการจัดอบรมความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของวิทยากรเพื่อเพิ่มความรู้ทักษะและประสบการณ์ให้แก่วิทยากรชาวบ้านอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

4.6 แผนการดำเนินงานปีงบประมาณ 2544

ภายหลังจากการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนชาวบ้านในปีงบประมาณ 2543 ณ บ้านเล่าลือ-เพชรดำ ตามรายละเอียดในหัวข้อ 4.1-4.5 ข้างต้นนั้น กองส่งเสริมฯ ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ได้ปรับกลยุทธ์การฝึกอบรมชาวเขาในปีงบประมาณ 2544 ให้ใช้รูปแบบการดำเนินงานเป็นโรงเรียนชาวบ้านทั้งหมด โดยสั่งการให้เจ้าหน้าที่ของกองส่งเสริมฯ ชาวเขาร่วมกับนักวิชาการสำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูง ประสานให้เจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาและส่งเสริมฯ ชาวเขาทั้ง 14 จังหวัด ไปสังเกตการณ์กิจกรรมโรงเรียนชาวบ้านรุ่นที่ 2 ณ บ้านเล่าลือ-เพชรดำ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ระหว่างวันที่ 9 - 12 กรกฎาคม 2543 ในโอกาสเดียวกันนั้น คณะเจ้าหน้าที่ทั้งหมดได้หารือร่วมกันถึงความเป็นไปได้ที่จะขยายผลการดำเนินงานในปีงบประมาณ 2544 ซึ่งมีข้อเสนอและข้อสรุปเบื้องต้นคือ ให้ศูนย์ฯ ชาวเขาแต่ละจังหวัดไปศึกษาศักยภาพเบื้องต้น ความสมัครใจและคัดเลือกหมู่บ้านที่มีความพร้อมที่จะจัดตั้งเป็นโรงเรียนชาวบ้านและเสนอเป็นแผนงาน ซึ่งปรากฏผลว่าในการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำแผนงานประจำปี 2544 เมื่อวันที่ 19-20 กรกฎาคม 2544 ณ นิคมฯ ดอยเชียงใหม่ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีการเสนอแผนงานโรงเรียนชาวบ้านทั้งสิ้น 22 ครั้ง โดยมีโรงเรียนทั้งหมด 9 แห่ง ในพื้นที่จังหวัด ได้แก่

- 1) บ้านเล่าลือ-เพชรดำ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ (เผ่าม้ง/ลีซอ)
- 2) บ้านผาปูนจอม อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ (เผ่าม้ง)
- 3) บ้านเล่าฝู-จะหยี อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย (เผ่ามูเซอ/ลีซอ)
- 4) บ้านยางคำนุ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย (เผ่ากระเหรี่ยง)
- 5) บ้านปางปูละระ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา (เผ่าเย้า)
- 6) บ้านสันเจริญ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน (เผ่าเย้า)
- 7) บ้านปางกอม อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน (เผ่าขมุ/ไทยลื้อ)
- 8) บ้านป่าคา อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง (เผ่ามูเซอ)
- 9) บ้านแม่สวรรค์น้อย-ป่าโป่งสูง อำเภอแม่ละเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน (เผ่ากระเหรี่ยง)

จากแผนงานโครงการโรงเรียนชาวนาบ้านดงกล่าว กองสงเคราะห์ชาวเขา ได้จัดสรรงบประมาณให้แก่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดต่าง ๆ ที่มีความประสงค์จะให้ชาวเขาเป็นนักเรียน และประสานงานกับศูนย์ฯ ชาวเขาจังหวัดที่เป็นที่ตั้งโรงเรียนชาวนา เพื่อดำเนินกิจกรรมให้ลุล่วงตามแผนโดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 งวด ๆ แรกจำนวน 10 รุ่น ดำเนินการระหว่างเดือนตุลาคม 2543 – มีนาคม 2544 และงวดที่ 2 จำนวน 12 รุ่น ดำเนินการระหว่างเดือนพฤษภาคม – กันยายน 2544 ตามรายละเอียดในตารางที่ 5 และตารางที่ 6 ตามลำดับ

ตารางที่ 5 :

รายละเอียดการฝึกอบรมตามโครงการโรงเรียนชาวนาการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์
ประจำปีงบประมาณ 2544 งวดที่ 1 (50%)

โรงเรียน	นักเรียน		วันที่ดำเนินการ
	จังหวัด	(คน)	
1) จังหวัดเพชรบูรณ์ (เตรียมวิทยากร)	- บ้านเล้าฝู-จะหมี จ.เชียงราย	5	12-15 ธันวาคม 2543
	- บ้านยางคำนุ จ.เชียงราย	3	
	- บ้านปางม่วง-ป่าคา จ.ลำปาง	4	
	- บ้านปางปูละเซ จ.พะเยา	3	
2) จังหวัดเพชรบูรณ์ (เตรียมวิทยากร)	- บ้านผาปูนจอม จ.เชียงใหม่	4	9-12 มกราคม 2544
	- บ้านสันเจริญ จ.น่าน	5	
	- บ้านแม่สวรรคคน้อย จ.แม่ฮ่องสอน	3	
	- บ้านป่าโป่งดำ จ.แม่ฮ่องสอน	3	
3) จังหวัดพะเยา (บ้านปางปูละเซ)	- บ้านน้ำตัม จ.พะเยา	15	16-19 มกราคม 2544
4) จังหวัดลำปาง (บ้านปางม่วง-ป่าคา)	- บ้านสบน้อย, แม่ฮ่างเหนือ จ.ลำปาง	15	20-23 กุมภาพันธ์ 2544

โรงเรียน	นักเรียน		วันที่ดำเนินการ
	จังหวัด	(คน)	
5) จังหวัดแม่ฮ่องสอน (บ้านห้วยกุ่ม)	- บ้านป่าโป่งดำ – ป่าโป่งสูง จ.แม่ฮ่องสอน	15	13-16 มีนาคม 2544
6) จังหวัดเชียงราย (บ้านเล่าผู้ – จะหมี)	- บ้านจะคือ จ.เชียงราย	15	22-24 มีนาคม 2544
7) จังหวัดแม่ฮ่องสอน (บ้านแม่สวรรคน้อย)	- บ้านดอยเลี่ยม – แม่สวรรคหลวง จ.แม่ฮ่องสอน	15	2-5 เมษายน 2544
8) จังหวัดเชียงใหม่ (ผาปู่จอม)	- บ้านขุนสถาน จ.น่าน	15	8-11 เมษายน 2544
9) จังหวัดเชียงราย (บ้านยางคำนุ)	- บ้านดอย จ.เชียงราย	15	18-20 เมษายน 2544
10) จังหวัดแม่ฮ่องสอน (แม่สวรรคน้อย)	- บ้านแม่จุม จ.เชียงใหม่	15	22-25 พฤษภาคม 2544
รวม	10 ครั้ง	150	

ตารางที่ 6 :

โครงการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์

งวดที่ 2 ปีงบประมาณ 2544

รุ่นที่	โรงเรียน	นักเรียน		วันที่ดำเนินการ
		จังหวัด	(คน)	
1	บ้านเล่าฝู-จะหยี ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.เชียงราย	- บ้านปางปอย ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.เชียงใหม่	15	12-15 มิถุนายน 2544
2	บ้านเพชรดำ-เล่าลือ (ลือชอ/มัง) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.เพชรบูรณ์	- บ้านต้นมะม่วง, มังใหม่, แม่ ท้อ (มัง/ลือชอ) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.ตาก	15	26-29 มิถุนายน 2544
3	บ้านเพชรดำ-เล่าลือ (ลือชอ/มัง) ศูนย์ฯ ชาว เขา จ.เพชรบูรณ์	- บ้านห้วยทรายเหนือ (มัง) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.พิษณุโลก	15	26-29 มิถุนายน 2544
4	บ้านเล่าฝู-จะหยี (มุเซอ/ลือชอ) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.เชียงราย	- บ้านอุ้มยอม, สัมป่อย, มุเซอ เหลือง ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.ตาก	15	สิงหาคม 2544
5	บ้านเพชรดำ-เล่าลือ (ลือชอ/มัง) ศูนย์ฯ ชาว เขา จ.เพชรบูรณ์	- บ้านโละโคะ (มัง/กะเหรี่ยง) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.กำแพงเพชร	15	สิงหาคม 2544
6	บ้านผาปู่จอม (มัง) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.เชียงใหม่	- บ้านห้วยฮ่อม (มัง) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.แพร่	15	สิงหาคม 2544

รุ่นที่	โรงเรียน	นักเรียน		วันที่ดำเนินการ
		จังหวัด	(คน)	
7	ยางคำนุ (กะเหรี่ยง) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.เชียงราย	- บ้านอิมาด-ฉัตราย (กะเหรี่ยง) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.อุทัยธานี	15	สิงหาคม 2544
8	ยางคำนุ (กะเหรี่ยง) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.เชียงราย	- บ้านม่อนหินขาว (กะเหรี่ยง) จ.ลำพูน	15	สิงหาคม 2544
9	ยางคำนุ (กะเหรี่ยง) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.เชียงราย	- บ้านทิพอุย, เขาเหล็ก (กะเหรี่ยง) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.กาญจนบุรี	15	สิงหาคม 2544
10	ยางคำนุ (กะเหรี่ยง) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.เชียงราย	- บ้านแม่ฮ่างเหนือ (กะเหรี่ยง) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.ลำปาง	15	สิงหาคม 2544
11	บ้านสันเจริญ (เข่า) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.น่าน	- บ้านปางปอบ (เข่า) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.พะเยา	15	สิงหาคม 2544
12	บ้านปางกบ (ขมุ) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.น่าน	- บ้านห้วยเลียบ (ถิ่น) ศูนย์ฯ ชาวเขา จ.น่าน	15	สิงหาคม 2544
รวม		12 ครั้ง	180	

4.7 ความร่วมมือระหว่างกองสงเคราะห์ชาวเขาและมูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์

4.7.1 ความเป็นมาของมูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์

มูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ (Heinrich Boell Foundation) เป็นองค์กรอิสระที่มีแนวทางการดำเนินงานและนโยบายที่สอดคล้องกับพรรคกรีน (The Green Party) สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่บริเวณ ฮากเกเชอ ไฮเฟอร์ ใจกลางกรุงเบอร์ลิน เมืองหลวงของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน และเป็นมูลนิธิที่ดำเนินการอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เน้นการดำเนินงานที่สนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางความคิดที่เปิดกว้างระหว่างผู้คนในสังคม

วัตถุประสงค์เบื้องต้นของมูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ ได้แก่ การสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การสนับสนุนให้เกิดความเข้าใจที่ดีระหว่างผู้คนในวัฒนธรรมที่ต่างกัน การสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรม การศึกษาวิจัย การร่วมมือเพื่อการพัฒนา โดยมีแนวทางการดำเนินงานที่ให้ความสำคัญต่อคุณค่าของนิเวศวิทยา การมีส่วนร่วม ความสามัคคีปรองดองระหว่างผู้คน ด้วยสันติวิธี

จากการดำเนินงานที่ยาวนานภายใต้ปรัชญาการเรียนรู้ร่วมกับองค์กรพันธมิตรต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย ประมาณ 130 องค์กร จาก 60 ประเทศทั่วโลก มูลนิธิให้ความสำคัญที่จะสนับสนุนการดำเนินงานระหว่างนานาชาติเกี่ยวกับผู้คนและสิ่งแวดล้อม หรือ นิเวศวิทยาซึ่งเชื่อมโยงส่งผลกระทบต่อทั่วโลก จึงสนับสนุนให้มีการจัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์ระหว่างกันอย่างเข้มข้น อันจะนำไปสู่ความตื่นตัวที่จะต้องร่วมกันเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้ทัน่วงที การสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือในระดับนานาชาติอีกอย่าง ได้แก่ การดำเนินโครงการทัศนศึกษาเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างความคุ้นเคยเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อให้เกิดความร่วมมือใหม่ระหว่างองค์กร รวมทั้งสนับสนุนโครงการอบรมเบื้องต้นและขั้นสูงแก่ผู้ปฏิบัติงานในด้านที่จำเป็นต่อการดำเนินงานต่อไป

นอกจากนี้มูลนิธิยังดำเนินกิจกรรมเพื่อการศึกษาหาความรู้ ดำเนินการโดยสถาบันของมูลนิธิ 2 สถาบัน ได้แก่ สถาบันวิชาการสีเขียว (Green Academy) และ

สถาบันสตรีศึกษา (Feminist Institute) โดยให้การสนับสนุนข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เชิงลึก รวมทั้งเสนอข้อแนะนำต่าง ๆ แก่มูลนิธิฯ ในด้านดังกล่าว

มูลนิธิฯ มีสำนักงานอยู่ในต่างประเทศหลายแห่งทั่วโลก เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา กัมพูชา สาธารณรัฐเชค เอลซาวาดอร์ อิสราเอล เคนยา อัฟริกาใต้ ตรุกี และสำนักสำหรับสหภาพยุโรปตั้งอยู่ ณ กรุงบรัสเซลส์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสำนักงานในต่างประเทศที่เปิดขึ้นไม่นานนักได้แก่ ในบอสเนีย-เฮอร์เซโกวีเนีย ออสเตรเลีย ตะวันออกกลาง บราซิล และล่าสุดได้แก่สำนักงานประจำประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่

มูลนิธิไฮนริค เบิลล์ สำนักงานประจำประเทศไทยทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อเดือน กุมภาพันธ์ 2543 ที่ผ่านมาโดยได้มีการจัดสัมมนาเชิงวิชาการขึ้นเพื่อแนะนำความเป็นมา กรอบการดำเนินงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของมูลนิธิฯ ทั้งนี้มุ่งประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรพันธมิตรต่าง ๆ ที่ดำเนินงานด้านพัฒนาอยู่ในประเทศไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีเป้าหมายร่วมกันในอันที่จะสนับสนุนการดำเนินงานที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สังคมที่เป็นธรรมไม่การเลือกปฏิบัติระหว่างหญิง ชาย การมีส่วนร่วมของผู้คนในสังคมภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

4.7.2 การสนับสนุนโครงการโรงเรียนชาวบ้าน

จากการประสานงานระหว่างสำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้สังกัดของกองส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมชนบท กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ และมูลนิธิไฮนริค เบิลล์ โดยนายทรงศักดิ์ เทพสาร ผู้ช่วยหัวหน้าสำนักงานฯ ได้หารือกับคุณมัทนา โกสมภักดิ์ ผู้ประสานงานของมูลนิธิฯ ถึงแนวคิดและวิธีการดำเนินงาน ตลอดจนข้อจำกัดปัญหาอุปสรรคของโครงการโรงเรียนชาวบ้านของกองส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมชนบท เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2544 มูลนิธิฯ ได้มีความสนใจในกิจกรรมดังกล่าวเนื่องจากมีความสอดคล้องต่อเป้าหมายที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และเกิดผลประโยชน์โดยตรงต่อประชาชนในระดับรากหญ้า และสำนักงานฯ ได้เชิญผู้แทนของมูลนิธิฯ ไปสังเกตการณ์โรงเรียนชาวบ้าน ณ บ้านผาปู่จอม อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2544 มูลนิธิฯ ได้ตกลงในความร่วมมือที่สนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมเป็นเงินทั้งสิ้น 17,000 มาร์ค (ประมาณ 340,000.- บาท) รวมทั้งร่วมกันวางแผนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการดำเนินงานของโครงการให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นจึง

ได้จัดพิธีลงนามความร่วมมือระหว่างกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ และ มูลนิธิไฮนริค เบิลล์ เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2544 โดยมีระยะเวลาของความร่วมมือ 1 ปี ระหว่างเดือนกรกฎาคม 2544 – มิถุนายน 2545 ซึ่งมีประเด็นของความร่วมมือ 3 ประการคือ

- (1) การฝึกอบรมวิทยากรชาวบ้าน
- (2) การสนับสนุนค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมในระหว่างการทำงาน
โรงเรียนชาวบ้านของกองสงเคราะห์ชาวเขา
- (3) การติดตามและประเมินผลโครงการ

โดยมีแผนการปฏิบัติงานร่วมกันดังต่อไปนี้คือ

ตารางที่ 7 : แผนปฏิบัติการโรงเรียนชาวบ้าน (Operation Plan)

(ก.ค.44-มิ.ย.45)

กองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ร่วมกับมูลนิธิไฮน์ริค เบิลด์

กิจกรรม	เป้าหมาย	ระยะเวลา	สถานที่
1. ฝึกอบรมวิทยากร ครั้งที่ 1 (Training of Trainers)	35 คน	29 ก.ค.-1ส.ค.44	นิคมเชียงดาว จ.เชียงใหม่
2. ฝึกปฏิบัติโรงเรียนชาวบ้าน (School of Hilltribe to Hilltribe Exchange)	12 รุ่น	ก.ค.-ก.ย.44	หมู่บ้านชาวเขา 7 จังหวัด (เชียงใหม่, เชียงราย, แม่ฮ่องสอน, ลำปาง, เพชรบูรณ์, พะเยา, น่าน)
3. นิเทศติดตามงาน (Follow-up)	2 ครั้ง	ก.ค.-ก.ย.44	หมู่บ้านชาวเขา 7 จังหวัด (เชียงใหม่, เชียงราย, แม่ฮ่องสอน, ลำปาง, เพชรบูรณ์, พะเยา, น่าน)
4. ฝึกอบรมวิทยากร ครั้งที่ 2 (Training of Trainers)	35 คน	พ.ย.44	ยังไม่กำหนด
5. ฝึกปฏิบัติโรงเรียนชาวบ้าน (school of Hilltribe to Hilltribe Exchange)	12 รุ่น	พ.ย.44-พ.ค.45	หมู่บ้านชาวเขาตามแผนงานปี 2545
6. นิเทศติดตามงาน (Follow-up)	2 ครั้ง	มิ.ย.45	หมู่บ้านชาวเขา
7. ประเมินผลโครงการ (Evaluation)	1 ครั้ง	มิ.ย.45	หมู่บ้านชาวเขา
8. สรุปรวบรวมรายงาน (Reporting)	1 ครั้ง	มิ.ย.45	มูลนิธิฯ

4.8 ผลกระทบของโครงการโรงเรียนชาวบ้าน

เนื่องจากโครงการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ เป็นกลยุทธ์ใหม่ของกองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ที่พัฒนาขึ้นมาจากประสบการณ์ในการดำเนินงานพัฒนาและส่งเสริมชาวเขาอย่างยาวนานโดยมีเป้าหมายให้เกิดกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านจากการเรียนรู้แลกเปลี่ยนของชาวเขาด้วยกันเอง เป็นการกระตุ้น บทบาทของชาวบ้านให้มากขึ้นทั้งในส่วนที่เป็นนักเรียน โดยมีตัวอย่างของความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมในหลาย ๆ ด้าน ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพของประชากรบนพื้นที่สูง ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาสังคม การพัฒนาปัจจัยพื้นฐาน การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี หรือด้านอื่น ๆ อีกหลายด้านที่เป็นจุดเด่นของแต่ละหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนชาวบ้าน กระบวนการทั้งหมดได้เกิดผลกระทบที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งชาวบ้านและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดและเป็นประโยชน์มากที่สุดก็คือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชุมชนบนพื้นที่สูงเกิดความเข้มแข็งและมีการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือ ความเสียสละและความตั้งใจของชาวบ้านทั้ง 2 ฝ่ายที่มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการ เริ่มตั้งแต่การจุดประกายความคิด การเตรียมการและการดำเนินการ รวมทั้งการประเมินผลแต่อย่างไรก็ตามผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลังสิ้นสุดกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนชาวบ้านแล้วย่อมมีความสำคัญมากกว่าและน่าจะเป็นผลลัพธ์ขั้นสุดท้ายของโครงการโรงเรียนชาวบ้าน นั่นคือ นักเรียนชาวบ้านสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับทั้งในแง่ของความคิด และวิถีปฏิบัติ ไปประยุกต์ใช้กับท้องถิ่น หมู่บ้านของตนเองได้อย่างสัมฤทธิ์ผล จึงจะเป็นคำตอบที่สำคัญถึงความสำเร็จของโครงการทั้งหมด

อย่างไรก็ดีในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้เฉพาะในกระบวนการขั้นต้นของโรงเรียนชาวบ้าน 4 ขั้นตอน คือ

- การจุดประกายความคิด
- การเตรียมการ

- การดำเนินการโรงเรียนชาวบ้าน
- และ - การประเมินผลโรงเรียนชาวบ้าน

ซึ่งในกระบวนการย่อยทั้งหมดที่กล่าวข้างต้นนั้นจากการศึกษาเชิงคุณภาพทั้งในขณะดำเนินการ ได้แก่ การสังเกตการณ์ในพื้นที่ การหารือแลกเปลี่ยนกับคณะวิทยากร การสัมภาษณ์กลุ่มนักเรียนชาวบ้าน รวมทั้งการปรึกษากับคณะเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และ การศึกษาจากเอกสาร รายงานโครงการสามารถสรุปผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งกับชาวบ้าน และชุมชนที่ดังตารางที่ 8 ต่อไปนี้คือ

ตารางที่ 8 : บทบาทของชาวบ้านและผลกระทบต่อชุมชนในขั้นตอนต่าง ๆ ของโครงการ

ขั้นตอนการดำเนินงาน	บทบาทของชาวบ้าน	ผลกระทบต่อชุมชน
1.การจุดประกายความคิด	1) ระดมสมองเพื่อวิเคราะห์ SWOT ของหมู่บ้านในภาพรวม 2) ร่วมกันพิจารณาเงื่อนไขความพร้อม ปัจจัยเกื้อหนุน และวิธีการดำเนินงานโรงเรียนชาวบ้าน 3) หารือความสมัครใจของประชาคมหมู่บ้านที่จะเปิดเป็นโรงเรียนชาวบ้าน 4) จัดตั้งคณะดำเนินการด้วยความสมัครใจและเสียสละ	1) เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทบทวนผลการพัฒนาหมู่บ้านในภาพรวมทั้งหมด ทั้งผลสำเร็จ ความล้มเหลว ประสบการณ์ต่าง ๆ ของชาวบ้าน รวมถึงโอกาสและปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัดต่าง ๆ บทบาทของชาวบ้านชุมชน และองค์การต่อการพัฒนา 2) ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจในผลสำเร็จของการพัฒนาที่เป็นองค์ความรู้ของหมู่บ้านจนได้รับความสนใจจากเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกเพื่อให้เป็นแบบอย่างสำหรับหมู่บ้านอื่น ๆ 3) เกิดเวทีประชาธิปไตยในประชาคมหมู่บ้านที่จะต้องตัดสินใจและรับผิดชอบร่วมกันซึ่งถูกกระตุ้นโดยนักพัฒนาที่ไปจุดประกายความคิด

ขั้นตอน การดำเนินงาน	บทบาทของชาวบ้าน	ผลกระทบต่อชุมชน
2. การเตรียม การ	<p>1) การเตรียมหลักสูตร- โดยชาวบ้านร่วมกัน วิเคราะห์จุดเด่นของหมู่บ้านที่จะบรรจุเป็นเนื้อหา และตารางกำหนดการ</p> <p>2) การเตรียมวิทยากร- เนื้อหาแต่ละเรื่องจะมีผู้สมัครใจรับผิดชอบซึ่งจะต้องมีการเตรียมเนื้อหา และวิธีการถ่ายทอด</p> <p>3) การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์-เป็นบทบาทของ คณะวิทยากรที่จะต้อง พิจารณาถึงวัสดุอุปกรณ์ ต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ใน ระหว่างดำเนินการ</p> <p>4) การเตรียมสถานที่- ทั้งสถานที่ฝึกอบรมและ สถานที่พักของนักเรียน ชาวบ้านซึ่งเดินทางมาจากหมู่บ้านอื่น รวมทั้งเครื่องนอน</p> <p>5) การเตรียมอาหาร- เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่คณะ ดำเนินการต้องรับผิดชอบ รวมทั้งเครื่องครัวและ อุปกรณ์เพื่อบริการอาหาร</p>	<p>1) เกิดการรวมตัวของชาวบ้านเป็นกลุ่ม หรือองค์กรที่ไม่เป็นทางการ เพื่อดำเนินการ เฉพาะกิจกรรมโรงเรียนชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ จะ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นวิทยากร และร่วมกันรับผิดชอบการดำเนินงาน</p> <p>2) เกิดผู้นำธรรมชาติที่สามารถเป็นตัวแทน ของหมู่บ้านโดยทางราชการไม่ได้แทรกแซง หรือแต่งตั้ง</p> <p>3) ชาวบ้านได้รับผิดชอบร่วมกัน ดำเนิน การในทุกขั้นตอนรวมทั้งได้เรียนรู้กระบวนการบริหารจัดการ</p> <p>4) ผู้ที่เป็นวิทยากรได้มีโอกาสทบทวน และ เรียบเรียงประสบการณ์ให้เป็นองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาของท้องถิ่น</p> <p>5) เป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของผู้นำที่ ร่วมกิจกรรมภายในชุมชน</p> <p>6) ชุมชนเรียนรู้ขั้นตอนและวิธีการประสาน งาน</p>

ขั้นตอน การดำเนินงาน	บทบาทของชาวบ้าน	ผลกระทบต่อชุมชน
	6) การประสานงาน- คณะดำเนินการและ วิทยากรต้องประสานงาน กับเจ้าหน้าที่อย่างใกล้ชิด รวมทั้งสถานที่ศึกษาดูงาน ระหว่างดำเนินการด้วย	
3. การดำเนินการ	<p>1) หมู่บ้านที่เป็นโรงเรียนมีบทบาทสำคัญ 2 ลักษณะ คือ ในฐานะที่ เป็นเจ้าของภาพเพื่อต้อนรับ และดูแลชาวบ้านที่เป็นนัก เรียนจากหมู่บ้านอื่น และ ในฐานะที่เป็นวิทยากรเพื่อ ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนทั้ง ภาคทฤษฎี ปฏิบัติ และ ศึกษาดูงาน</p> <p>2) หมู่บ้านที่เป็นนัก เรียน ต้องเดินทางไปเข้า โรงเรียนเพื่อศึกษาและแลกเปลี่ยน ประสบการณ์</p> <p>3) สร้างความผูกพัน ระหว่างชนเผ่าที่อยู่ต่างพื้นที่ กัน หรือแม้แต่ต่างชนเผ่า กันก็ได้เรียนรู้วิถีชีวิตและ แนวทางการดำเนินชีวิตของ กันและกันได้</p>	<p>1) เกิดกระบวนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยน ทางด้านประสบการณ์ แนวความคิด ปัญหา อุปสรรค ผลสำเร็จต่าง ๆ ภายใต้บรรยากาศ ของชุมชนซึ่งมีความคล้ายคลึงของสภาพ แวดล้อมทางสังคม สามารถสื่อสารด้วย ภาษาท้องถิ่น หรือภาษาไทยที่กระตุ้นการ เรียนรู้ได้โดยไม่มีแรงกดดัน</p> <p>2) องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาของชุมชนได้ รับการพิสูจน์และทบทวนแลกเปลี่ยนให้เกิด ความกระจ่าง และกระจายไปยังชุมชนที่มี เงื่อนไขแวดล้อมใกล้เคียงกัน</p>

ขั้นตอน การดำเนินงาน	บทบาทของชาวบ้าน	ผลกระทบต่อชุมชน
	4) ได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เพื่อการอนุรักษ์สืบสานต่อไปยังอนุชนรุ่นหลัง	
4) การประเมินผล	<p>1) วิทยากรเตรียมการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ 2 วิธีการ คือ ใช้ตารางความพึงพอใจ และการสัมภาษณ์กลุ่มซึ่งเป็นการใช้วัตถุในท้องถิ่นเพื่อลงคะแนน</p> <p>2) นักเรียนเป็นผู้ประเมินความพึงพอใจต่อหัวข้อวิชาการต่างๆ และการบริหารจัดการของโรงเรียนชาวบ้านตลอดหลักสูตร</p>	<p>1) ชุมชนได้เรียนรู้วิธีการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม</p> <p>2) ชุมชนได้ทราบผลการประเมินต่อการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป</p> <p>3) ชุมชนเกิดความตระหนักรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานของท้องถิ่นตนเอง</p>
5) สัมฤทธิผลของนักเรียนในหมู่บ้านของตนเอง	<p>1) นักเรียนที่ผ่านหลักสูตรโรงเรียนชาวบ้าน นำความรู้แนวความคิดไปประยุกต์ใช้ในหมู่บ้านของตนเอง</p> <p>2) เกิดการกระตุ้น การพัฒนาหมู่บ้าน ในเชิงอนุรักษ์ และขยายผลแนวความคิด</p>	<p>1) เกิดการพัฒนาเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูงเพื่อให้เกิดความยั่งยืน</p> <p>2) ชุมชนตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นซึ่งอาจต้องใช้ระยะเวลาและเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างรู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม</p>

ขั้นตอน การดำเนินงาน	บทบาทของชาวบ้าน	ผลกระทบต่อชุมชน
	3) ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การพัฒนาท้องถิ่น	3) เกิดความยั่งยืนด้านประเพณีวัฒนธรรม ของชนเผ่า 4) มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ความร่วมมือระหว่างชุมชน
	หมายเหตุ ในขั้นตอนที่ 5 ซึ่งเป็นสัมฤทธิ์ผลของนักเรียนในหมู่บ้านของ ตนเองนั้น จะต้องมีการศึกษาในรายละเอียดต่อไปในระยะยาว โดยจะเป็น การติดตามและประเมินผลของโครงการโรงเรียนชาวบ้าน ซึ่งศูนย์พัฒนา และสงเคราะห์ชาวเขาควรดำเนินการ โดยมีคำแนะนำจากวิชาการของ กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์	

จากผลการศึกษาบทบาทหน้าที่ของชาวบ้าน และผลกระทบของกิจกรรมต่อชุมชนภายใต้โครงการโรงเรียนชาวบ้าน ดังปรากฏในตารางที่ 6 นั้น จะเห็นได้ว่าเป็นการถ่ายเทบทบาทหน้าที่ และอำนาจในการตัดสินใจ (Hand over the stick) ในการดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่ จากของเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาไปสู่ชาวบ้านกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกเป็นโรงเรียนชาวบ้าน และต้องทำหน้าที่เป็นวิทยากร พบว่าในปีงบประมาณ 2543 – 2544 หมู่บ้านทั้งหมด 7 แห่ง ได้แสดงบทบาทและความรับผิดชอบอย่างเต็มที่ ได้แก่

1) บ้านเล่าลือ-เพชรดำ	อำเภอเขาค้อ	จังหวัดเพชรบูรณ์
2) บ้านผาปู่จอม	อำเภอแม่แตง	จังหวัดเชียงใหม่
3) บ้านเล่าผู้-จะหยี	อำเภอแม่จัน	จังหวัดเชียงราย
4) บ้านป่าคา	อำเภอเมืองปาน	จังหวัดลำปาง
5) บ้านปางปู่เลาะ	อำเภอแม่ใจ	จังหวัดพะเยา
6) บ้านห้วยกุ่ม	อำเภอสบเมย	จังหวัดแม่ฮ่องสอน
7) บ้านแม่สุวรรณคี่น้อย-ป่าโป่ง	อำเภอแม่สะเรียง	จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในระหว่างการดำเนินงานแต่ละขั้นตอนของกิจกรรม ซึ่งได้แบ่งไว้เป็น 5 ขั้นตอนนั้นเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาประจำจังหวัด ได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกองสงเคราะห์ชาวเขา และนักวิชาการของสำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขั้นสูง จังหวัดเชียงใหม่ เข้าไปเป็นที่ปรึกษาและกระตุ้นกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการทำงานของชาวบ้าน โดยคำนึงถึงการสร้างโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมการคิด การวิเคราะห์ การตัดสินใจ การเสนอแนะ รวมทั้งการสร้างสรรคกิจกรรมภายใต้เงื่อนไขสภาพแวดล้อมและข้อเท็จจริงของชุมชน สิ่งที่เป็นผลตามมาก็คือชาวบ้านเกิดการรวมตัวเป็นองค์กรอย่างธรรมชาติ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของต่อโครงการโรงเรียนชาวบ้าน เกิดการพัฒนาและจัดหมวดหมู่องค์ความรู้ หรือ ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน ให้เป็นรูปธรรมและมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาหลักสูตรของโรงเรียนชาวบ้านแต่ละแห่ง จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมุ่งเน้นถึงผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริงของชาวบ้าน

ในขณะที่เดียวกันระหว่างที่ดำเนินการตามหลักสูตรนั้น ชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่นเพื่อศึกษาในเรื่องโรงเรียนชาวบ้าน หรือมีสถานภาพเป็นนักเรียนนั้น ก็ได้แสดงบทบาทในการเรียนรู้แลกเปลี่ยนในลักษณะ "ชาวบ้านสอนชาวบ้าน" ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในบรรยากาศอย่างเป็นกันเอง โดยมีการใช้ภาษาประจำเผ่า หรือภาษาท้องถิ่นควบคู่ไปกับภาษาไทยกลาง ซึ่งทำให้ประสิทธิภาพในการสื่อสารเป็นไปอย่างราบรื่น สามารถเรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้งและตรงประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการซักถามปัญหา และการแสดงความคิดเห็นที่ชาวบ้านบางคนไม่ถนัดที่จะพูดภาษาไทยกลาง ก็สามารถใช้ภาษาประจำเผ่าหรือภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารได้ตอบกันได้ ในบางกรณีจะมีเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาที่เข้าใจภาษาประจำเผ่าร่วมสังเกตการณ์ด้วย หรืออาจจะมีการแปลงเป็นภาษาไทย เพื่อให้เกิดความเข้าใจกระจ่างแจ้งและเจ้าหน้าที่ที่สามารถแสดงความคิดเห็น หรือเสนอข้อมูลเพิ่มเติมให้แก่กระบวนการเรียนรู้ได้

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นว่าในกระบวนการของกิจกรรมโรงเรียนชาวบ้านทั้งหมดนั้น ได้เกิดผลกระทบในเชิงบวกแก่ชุมชนทั้งที่เป็นของโรงเรียน และชุมชนของนักเรียนใน 3 ประเด็นหลัก คือเกิดการพัฒนาองค์กรชาวบ้านตามธรรมชาติ เกิดการ

พัฒนาองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้เป็นรูปธรรมและเข้มแข็งสามารถถ่ายทอดได้ รวมทั้งเกิดกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านอย่างต่อเนื่องที่สามารถใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และพัฒนาท้องถิ่นซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ที่เห็นว่าความยั่งยืนของสังคมชนบทเกิดขึ้นได้จากองค์ประกอบทั้งสามประการดังกล่าว โดยผู้ศึกษาสามารถสรุปผลการศึกษาเป็นรูปธรรมได้ตามแผนภูมิที่ 5 ดังต่อไปนี้คือ

พ.ศ. 2541-2544

ชาวเขาเชิงอนุรักษ์

2543 เป็นต้นไป

โรงเรียนชาวนา

ชาวบ้านมี

ส่วนร่วมทุก

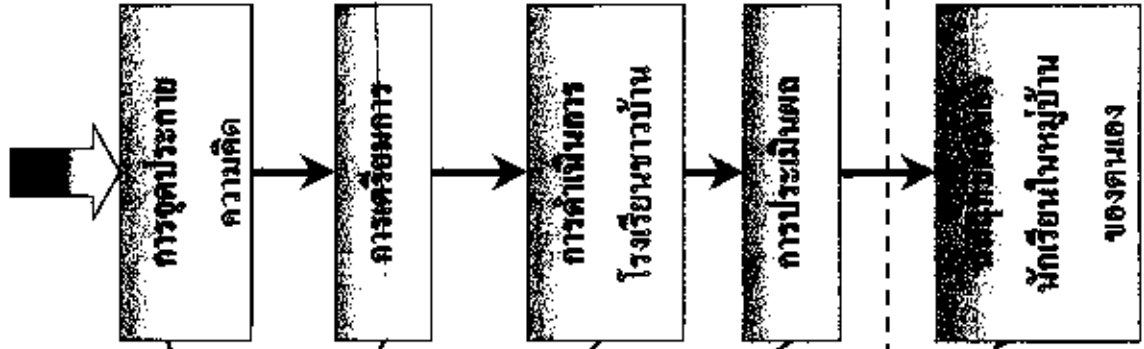
ขั้นตอน

แผนภูมิที่ 5

ผลการศึกษาเรื่อง

การสร้างความยั่งยืนให้ชุมชน

ด้วยกระบวนการโรงเรียนชาวนา

- องค์กร
- องค์ความรู้
- กระบวนการเรียนรู้

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

5.1 อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง "การสร้างความเข้มแข็งในชุมชนด้วยกระบวนการโรงเรียนชาวบ้าน" มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิด รูปแบบ วิธีการดำเนินงาน และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโรงเรียนชาวบ้าน
- 2) เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนชาวบ้าน การพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ และ
- 3) เพื่อศึกษาผลกระทบของกิจกรรมโครงการโรงเรียนชาวบ้านที่มีต่อชาวบ้านและชุมชน

จากผลการศึกษาโครงการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์นับเป็นกลยุทธ์ใหม่ของกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ซึ่งได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2543 เป็นต้นมา โครงการดังกล่าวเป็นการปฏิรูปกระบวนการฝึกอบรมชาวเขาจากรูปแบบเดิม โดยเน้นการถ่ายโอนบทบาทหน้าที่จากของเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ประจำจังหวัด ไปยังชาวเขาที่เป็นกลุ่มเป้าหมายไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการ การจัดหลักสูตรและเนื้อหา การเป็นวิทยากรหรือการเชิญวิทยากร โดยที่เจ้าหน้าที่จะเป็นเพียงผู้อำนวยการความสะดวก เป็นที่ปรึกษาและกระตุ้นกระบวนการในขั้นตอนต่าง ๆ ของกิจกรรมโรงเรียนชาวบ้านเท่านั้น ดังนั้นโครงการนี้จึงมีลักษณะที่เป็นกิจกรรมของชาวบ้าน โดยชาวบ้านและเพื่อชาวบ้านอย่างแท้จริง ผลการศึกษาดังกล่าวสามารถสรุปขั้นตอนการดำเนินงานเป็น 5 ขั้นตอนหลักคือ การจุดประกายความคิด การเตรียมการ การดำเนินการ การประเมินผล และสัมฤทธิ์ผลของนักเรียนชาวบ้าน

โครงการโรงเรียนชาวบ้านได้ก่อกำเนิดขึ้นมาครั้งแรก ณ บ้านเล่าลือ-เพชรดำ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านภายใต้โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงมีพระชนมพรรษาครบ 72 พรรษา เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2542 จากการทุ่มเทและร่วมมือกันอย่างจริงจัง ระหว่างเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเพชรบูรณ์ และชาวบ้านเล่าลือ-เพชรดำ รวมทั้งเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ทำให้เกิดผลการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมหลายอย่าง ทั้งนี้จากการติดตามและประเมินผลของเจ้าหน้าที่กองสงเคราะห์ชาวเขาและนักวิชาการสำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ จึงมีความมั่นใจว่ากรณีของหมู่บ้านเล่าลือ-เพชรดำ สามารถใช้เป็นรูปแบบตัวอย่างของการพัฒนาที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงได้ ทั้งนี้มิใช่มีเพียงผลการพัฒนาทางด้านกายภาพเท่านั้น แต่สิ่งที่ประเมินได้คือความเข้าใจอย่างแท้จริงของชาวบ้านต่อแนวทางและหลักการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำขนาดเล็ก และแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนตามศักยภาพของทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีอยู่ ดังนั้นสิ่งที่ชาวบ้านเล่าลือ-เพชรดำ ได้แสดงให้เห็นถึงความคิดเรื่อง "โรงเรียนชาวบ้าน" ขึ้น เพื่อเป็นกรอบและแนวทางให้มีการถ่ายทอดความรู้ ความคิดและประสบการณ์ไปยังชุมชนบนพื้นที่สูงอื่น ๆ ในลักษณะ "ชาวบ้านสอนชาวบ้าน" และก็ได้รับการตอบสนองและมีความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชาวบ้านเล่าลือ-เพชรดำ

เมื่อชาวบ้านมีความชัดเจนในกรอบแนวคิด เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของโครงการแล้ว สิ่งที่ต้องดำเนินการในขั้นต่อไปคือการเตรียมการ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งที่ได้มีการถ่ายโอนบทบาท และอำนาจการตัดสินใจ รวมทั้งการดำเนินการเตรียมงานต่าง ๆ ไปสู่ชาวบ้านและชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน การเตรียมหลักสูตร การเตรียมเนื้อหา กำหนดการ การเตรียมสถานที่ การเตรียมวิทยากร การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ การประสานงาน รวมไปถึง การเตรียมการต้อนรับนักเรียน ทั้งด้านที่พักอาศัย และอาหารในระหว่างการฝึกอบรม ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่ผู้

เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เป็นการสนับสนุนงบประมาณจากกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ และจากองค์การระหว่างประเทศที่เห็นประโยชน์ของโครงการ คือองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศญี่ปุ่น (JICA) และมูลนิธิเฮนริค เบิลล์ (HBF) แห่งประเทศสเปน สหกรณ์รัฐเยอรมัน

เมื่อการเตรียมการและการประสานงานต่าง ๆ พร้อมแล้ว ก็จะเป็นการดำเนินการของกิจกรรมตามหลักสูตรโรงเรียนชาวบ้าน ซึ่งจะกำหนดวัน เวลา ตามความพร้อมของโรงเรียนและนักเรียนที่ได้นัดหมายกันไว้ บทบาทสำคัญก็ยังคงเป็นของชาวบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นวิทยากร การต้อนรับและการบริหารจัดการ รวมทั้งบทบาทของชาวบ้านที่เป็นนักเรียน โดยเจ้าหน้าที่จะอยู่ในฐานะเป็นผู้อำนวยความสะดวก และกระตุ้นส่งเสริมกิจกรรมของกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ซึ่งมีบรรยากาศแบบเป็นกันเองภายใต้สภาพแวดล้อมของชุมชนที่ชาวบ้านทั้งสองฝ่ายไม่เกิดช่องว่างที่แตกต่างกันในกระบวนการที่เกิดขึ้นนั้นจะมีทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ การศึกษาดูงาน หรือการเยี่ยมชมผลการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม ซึ่งในโรงเรียนก็สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นก็เป็นการย้ำถึงเจตนารมณ์ของหลักการที่ให้ "ชาวบ้านสอนชาวบ้าน" มีการสื่อสารแบบสองทาง อันจะเป็นการเน้นย้ำของผลสำเร็จที่เกิดจากการปฏิบัติทั้งภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร การพัฒนาด้านสังคม การพัฒนาองค์กร หรือลุ่มน้ำต่าง ๆ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บนที่สูง การป้องกันและแก้ไขปัญหาหยาเสฟติด กฎระเบียบต่าง ๆ ของหมู่บ้านรวมทั้งกิจกรรมด้านประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชนเผ่า หรืออาจจะเป็นเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นจุดเด่นของหมู่บ้านนั้น ๆ ก็จะได้รับคำแนะนำโดยวิทยากรที่ผ่านความเห็นชอบของประชาคมหมู่บ้านแล้ว ในขั้นตอนดำเนินการนี้เป็นขั้นตอนหลักที่สำคัญของกระบวนการโรงเรียนชาวบ้านทั้งหมด ที่จะก่อให้เกิดผลผลิตคือการเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกันของชาวบ้าน ทำให้นักเรียนได้รับความรู้แนวความคิดจากวิทยากรของหมู่บ้านที่เป็นโรงเรียน

ภายหลังจากจบกระบวนการเรียนรู้ตามกำหนดเวลาของหลักสูตรแล้ว จะเป็นขั้นตอนการประเมินผล ซึ่งจะเป็นการประเมินทั้งด้านเนื้อหาและการบริหารจัดการในภาพรวม โดยใช้เทคนิคการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม 2 วิธีคือการใช้ตาราง

ความพึงพอใจควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์กลุ่ม ซึ่งจากการศึกษาพบว่าเทคนิคการประเมินผลดังกล่าว นอกจากจะเป็นการสะท้อนภาพของกระบวนการทั้งหมดของนักเรียนที่มีต่อเนื้อหาวิชาการประสบการณ์ รวมทั้งการบริหารจัดการหลักสูตรแล้ว เทคนิคนั้นเป็นไปอย่างเรียบง่ายนักเรียนสามารถทำความเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว ไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณและเวลามาก ตลอดจนเป็นการสร้างสรรค์บรรยากาศการมีส่วนร่วมได้โดยไม่เคร่งเครียดต่อกระบวนการประเมินผล และจากการดำเนินการโครงการโรงเรียน ชาวบ้านไปแล้วในปีงบประมาณ 2543 จำนวน 2 รุ่น และในปีงบประมาณ 2544 อีกจำนวน 14 รุ่นนั้น ปรากฏว่านักเรียนของโรงเรียนชาวบ้านทุกแห่งได้แสดงความพึงพอใจต่อหลักสูตร และวิธีการดำเนินงานอยู่ในระดับพอใจมาก ในทุกประเด็นที่ทำการประเมิน ซึ่งนอกจากได้รับผลสำเร็จตามเป้าหมายแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมคือมิตรภาพและความผูกพันของชุมชนของการสร้างเครือข่ายชุมชนบนที่สูงให้เกิดความร่วมมือสร้างสรรค์พัฒนาให้เข้มแข็งและยั่งยืนยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดีจากผลการศึกษาครั้งนี้ยังมีได้หมายความว่าความสำเร็จอย่างสมบูรณ์แบบได้เกิดขึ้นกับโครงการโรงเรียนชาวบ้านแล้วสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นเพียงผลสำเร็จขั้นต้นเท่านั้น แต่ก็ได้ทำให้เกิดพัฒนาการขึ้นทั้งส่วนที่เป็นปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิตของโครงการ ปัจจัยนำเข้าที่ได้รับการพัฒนาอย่างสำคัญคือองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่ถูกบรรจุในเนื้อหาของหลักสูตรรวมทั้งเกิดการพัฒนาองค์กรและพัฒนาผู้นำตามธรรมชาติของหมู่บ้านเป็นโรงเรียนชาวบ้าน ส่วนของกระบวนการที่ได้รับการพัฒนาอย่างชัดเจนคือ ผลผลิตของโครงการ คือ การเรียนรู้ของนักเรียนได้แสดงออกถึงความพึงพอใจในระดับสูง ทั้งนี้สิ่งที่จะต้องศึกษาวิจัยขั้นต่อไปคือ ผลลัพธ์ (Outcomes) และผลลัพธ์ขั้นปลาย (Ultimate Outcomes) หรือผลกระทบ (Impact) ของโครงการ ซึ่งต้องใช้เวลาและองค์ประกอบอื่น ๆ เพื่อดำเนินการให้เห็นผลอย่างชัดเจนต่อไป

5.2 ข้อคิดเห็น

5.2.1 โครงการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ เป็นรูปแบบการฝึกอบรมชาวเขาที่ได้ผลดี ในลักษณะที่ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงบทบาทของตนเองได้อย่างเต็มที่ ทั้งด้านการบริหารจัดการหลักสูตรและการเป็นวิทยากร ซึ่งนอกจากจะเป็นกระบวนการที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระดับรากหญ้าได้แล้ว ยังเป็นการเปิดโลกทัศน์ใหม่ให้กับเจ้าหน้าที่กองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ถึงวิธีการปฏิบัติงานร่วมกับกลุ่มบุคคลเป้าหมาย โดยมีรูปแบบและวิธีการที่ชัดเจน ซึ่งทำให้บทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เปลี่ยนแปลงจากเดิมและกระตุ้นให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น

5.2.2 จากประสบการณ์ของกองส่งเสริมชาวเขาในเรื่องดังกล่าวนี้ เพียงระยะเวลาเพียงหนึ่งปีเศษ ได้มองเห็นความกระตือรือร้นของชาวบ้านทั้งในหมู่บ้านที่เป็นโรงเรียนและหมู่บ้านที่เป็นนักเรียน ซึ่งได้แสดงออกอย่างชัดเจน และเป็นรูปธรรมในแง่ของความร่วมมือและความรับผิดชอบในบทบาทของตนเองอย่างเต็มที่ นั่นคือสิ่งที่เป็นศักยภาพของชาวบ้านที่เจ้าหน้าที่ไม่ควรจะมองข้ามและต้องใช้ให้เป็นประโยชน์สำหรับการปฏิบัติงานพัฒนาชนบท กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโครงการนั้น เป็นประโยชน์ที่ลงไปถึงตัวชาวบ้านและชุมชนทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว ซึ่งจะส่งผลดีให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นและเกิดผลกระทบให้คุณภาพชีวิตต่าง ๆ ของชาวบ้านดีขึ้นตามไปด้วย เกิดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

5.2.3 รูปแบบของโครงการโรงเรียนชาวบ้านได้ใช้ในงานอื่น ๆ ที่รับผิดชอบโดยกรมประชาสงเคราะห์หรือโดยหน่วยงานอื่น ๆ ได้ ซึ่งเป็นการเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน เพื่อการถ่ายทอดและขยายผลของความสำเร็จในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่เน้นประสบการณ์โดยตรงของกลุ่มเป้าหมาย

5.2.4 การดำเนินงานโครงการโรงเรียนชาวบ้าน เป็นเรื่องที่ต้องสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับสากล โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องขั้นพื้นฐาน 3 ประการที่ได้รับการพัฒนาอันเนื่องมาจากกิจกรรมของโครงการ คือ การพัฒนาองค์กร การพัฒนาองค์ความรู้และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

ในชนบท นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่เน้นความเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา รวมทั้งเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช 2540 ในหลายมาตราเช่น มาตราที่ 46, 56, 76 และ 79 ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น

5.2.5 ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาและจากกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดประโยชน์โดยตรงต่อประชาชนกลุ่มเป้าหมาย เป็นการเสริมสร้างสวัสดิการของชุมชนในทางอ้อม ซึ่งคุณภาพชีวิตของชาวบ้านได้รับการดูแลเอาใจใส่จากชุมชนด้วยตนเองและภาครัฐสามารถเข้าไปสนับสนุนได้

5.3 ปัญหาอุปสรรค

จากผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนชาวบ้านในปีงบประมาณ 2543 และปีงบประมาณ 2544 ถึงแม้จะเป็นแนวทางใหม่ในการปฏิบัติงานแต่ก็สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้เป็นอย่างดี โดยมีประเด็นปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานที่เกิดขึ้นสามารถสรุปได้ดังนี้

5.3.1 การกำหนดตารางเวลาในช่วงฤดูฝน เนื่องจากข้อจำกัดในการจัดสรรงบประมาณให้แก่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ได้เกิดปัญหาอุปสรรคที่สำคัญตามมาหลายประการ เช่น

- ความยากลำบากในการเดินทางเนื่องจากสภาพถนนบนพื้นที่สูงมีความลาดชันและเป็นเส้นทางลัดลง

- ขาดความปลอดภัยในการเดินทาง เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย

- ฝนตกในขณะที่การเดินทางทำให้สัมภาระเปียกฝน มี

ผลกระทบต่อการร่วมกิจกรรม

- ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้ตามตารางถ้ามีฝนตก

- ชาวบ้านไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ เนื่องจาก

มีภารกิจด้านการเกษตรมาก

5.3.2 เนื้อหาในหลักสูตรส่วนใหญ่เน้นหนักด้านการพัฒนาเศรษฐกิจมากเกินไป โดยขาดเนื้อหาด้านงานพัฒนาสังคม การส่งเสริมกระบวนการกลุ่ม

รวมทั้งขาดความเชื่อมโยงในแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาหมู่บ้านต่อผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมต่าง ๆ ที่มีการนำเสนอ

5.3.3 วิทยากรชาวบ้านในหลายแห่ง ไม่สามารถสื่อความหมาย หรือถ่ายทอดได้อย่างชัดเจน ถึงแม้จะมีการใช้ภาษาประจำเผ่า หรือภาษาท้องถิ่น รวมทั้งไม่สามารถถ่ายทอดได้อย่างเป็นระบบและเป็นขั้นตอนที่เหมาะสมเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตหรือเหตุผลเบื้องหลังการปฏิบัติได้

5.3.4 ในขณะที่ดำเนินการ บางแห่งขาดอุปกรณ์สื่อโสตทัศนูปกรณ์ เช่น เครื่องเสียงแบบเคลื่อนที่ กระดาน เป็นต้น

5.3.5 เจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ยังขาดทักษะในการกระตุ้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการจุดประกายความคิดและการเตรียมการ

5.3.6 ในปีงบประมาณ 2545 มีข้อเสนอความต้องการจัดฝึกอบรมตามแนวทางของโครงการโรงเรียนชาวบ้านจำนวน 38 รุ่น แต่กองสงเคราะห์ชาวเขากกรมประชาสงเคราะห์ สามารถจัดงบประมาณตอบสนองได้เพียง 14 รุ่น

5.4 ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาเรื่องการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยกระบวนการโรงเรียนชาวบ้านพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ชี้ให้เห็นว่าเมื่อชาวบ้านได้รับมอบบทบาทด้วยความสมัครใจ และเป็นบทบาทที่จะสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ชุมชนแล้ว ก็สามารถแสดงศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ ถึงแม้จะประสบปัญหาอุปสรรคอยู่บ้าง แต่ก็ไม่เกินกว่าที่จะแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะเป็น 2 ลักษณะ คือ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะนโยบาย ดังต่อไปนี้คือ

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

(1) เนื่องจากโรงเรียนชาวบ้านบางแห่ง จำเป็นต้องดำเนินการในช่วงฤดูฝนสาเหตุมาจากการจัดสรรงบประมาณจึงน่าจะมีทางออกได้ 2 ประการ คือ ประการแรกเป็นการแก้ไขที่สาเหตุโดยให้มีการจัดสรรงบประมาณมาเพื่อดำเนินการในงวดแรกซึ่งจะเป็นช่วงฤดูแล้ง ประการที่สองหากไม่สามารถดำเนินการ

เปลี่ยนแปลงระบบงบประมาณได้ ให้มีบันทึกว่าดำเนินการในช่วงฤดูผลได้ควรปรับแผนให้เป็นหมู่บ้านที่มีการคมนาคมสะดวก

(2) การวัดเตรียมเนื้อหาหลักสูตรเจ้าหน้าที่ควรกระตุ้นให้ชาวบ้านได้พิจารณาเนื้อหาให้ครอบคลุมทั้งด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และด้านการพัฒนาสังคมหรือด้านอื่น ๆ และสงวนสิทธิ์ขยายเงื่อนไขถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องควรพัฒนาทักษะและความเข้าใจของตนเองให้เหมาะสมถึงกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรในท้องถิ่น

(3) การพัฒนาขีดความสามารถของวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้ควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมีการประเมินผลอย่างละเอียดเพื่อจะเป็นการเสริมสร้างศักยภาพและความมั่นใจรวมทั้งเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

(4) ควรหาแนวทางประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อสนับสนุนด้านงบประมาณและวิชาการเพื่อพัฒนาโครงการให้แพร่ขยายตามความต้องการของชาวบ้าน รวมทั้งการสนับสนุนเพิ่มเติมด้านวัสดุอุปกรณ์ สื่อสื่อบทเรียน วัสดุอุปกรณ์ ให้สมบูรณ์เพื่อเป็นสมบัติของหมู่บ้านต่อไป

5.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) ควรมีการขยายผลแนวความคิดของโครงการโรงเรียนชาวบ้านให้กระจายครอบคลุมหมู่บ้านในชนบท ทั้งที่เป็นชาวเขาหรือคนพื้นราบซึ่งจะเป็นการกระตุ้นบทบาทของชาวบ้านอย่างยั่งยืนและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ให้มากยิ่งขึ้น

(2) การจัดระบบข้อมูลเพื่อแสดงถึงรายละเอียดของโรงเรียนชาวบ้านแต่ละแห่ง ทั้งด้านเนื้อหา วิทยากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และองค์ประกอบอื่น ๆ เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการจัดทำแผนงานรายปีของผู้ที่สนใจเรียนรู้สามารถคัดเลือกโรงเรียนได้ตามความต้องการ

(3) ดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานโครงการอย่างเป็นระบบทางด้านเอกสารหรือผ่านสื่อมวลชน

บรรณานุกรม

กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์. โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์
เอกสารแนะนำโครงการ, 2541.

กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์. แนวทางการจัดทำแผนงานพัฒนา
และสงเคราะห์ชาวเขา ปีงบประมาณ 2544.

กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์. รายงานการดำเนินงานโครงการ
โรงเรียนชาวบ้าน การพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ ประจำปี 2543.

กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์. รายงานการนิเทศก์และติดตาม
งานโครงการพัฒนาหมู่บ้านขนาดเล็กพื้นที่เน้นหนัก จังหวัดอุทัยธานี กาญจนบุรี
กำแพงเพชร พิษณุโลก และเพชรบูรณ์, มีนาคม 2543.

ณรงค์ พัดนั้งเกตุ. สวัสดิการและบริการชุมชนคลองหรั่ง (ในภูมิปัญญาชาวบ้านกับ
การพัฒนาชนบท เล่มที่ 1 - เสรี พงศ์พิศ บรรณาธิการ) กรุงเทพมหานคร : มูล
นิธิภูมิปัญญา, 2536.

ประเวศ วะสี. ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ : ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของสังคม
ทั้งหมดรวมกัน พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2538.

ประเวศ วะสี. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม : แนวทางพลิกพืชเศรษฐกิจสังคม
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2542.

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่. รายงานการดำเนินงานโครงการ
โรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์, เมษายน 2544.

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเพชรบูรณ์. รายงานผลการดำเนินงานโครงการ
โรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ (รุ่นเตรียมวิทยากร), มกราคม
2544.

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเพชรบูรณ์. รายงานการฝึกอบรมโครงการ
โรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์รุ่นที่ 2, กรกฎาคม 2543.

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดพะเยา. การดำเนินงานโครงการโรงเรียนชาวบ้าน
การพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์, มกราคม 2544.

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดแม่ฮ่องสอน. เอกสารประกอบการฝึกอบรม
โครงการโรงเรียนชาวบ้านการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์, มีนาคม 2544.

สัทพันธ์ เตชะธิด และคณะ. การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน สถาบันวิจัย
และพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540.

อภิชัย พันธเสน. พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรค แนวคิด ทฤษฎี และภาพรวม
ของการพัฒนา กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2539.

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐ-
ศาสตร์สาขาต่างๆ กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, 2544.

อภิญา เวชชัย. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในสถานการณ์วิกฤตการณ์เศรษฐกิจ
(ในนิตยสารการประชาสงเคราะห์ ปีที่ 41 ฉบับที่ 6) 2541 : หน้า 35.

Heinrich Boell Foundation. The End of Growth? Ways of Development into
a Sustainable Future Chiang Mai : Chotana Print, 2001. P.11.